

చెన్నపట్టణము, డిసెంబరు ౧౯౨౭

సంపుటము ౪ ప్రభవ సంవత్సరము మార్గశిరమాసము సంఖ్య ౧౨

సేవాంజలి

వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు

ప్రత్యయప్రకృతి లోపంబైన శబ్దవి - న్యాసమే నీయుపన్యాస మెల్ల?
ఆదిమధ్యాంతశూన్యంబైన ఘటనాను - బంధమే నీసుప్రబంధ మెల్ల?
తానమానబహిర్గతంబైన స్వరసన్ని - ధానమే నీభవ్యగాన మెల్ల?
సగుణనిర్గుణవిశిష్టంబైన సత్క్రియా - చరణమే నీకళావరణ మెల్ల?
అగు నని పురస్కరించుటే యనుచితంబొ - కాదని తిరస్కరించుటే కాపథంబొ
తెలియకున్నది నను ప్రబోధింపు మయ్య - సచ్చిదానందలీలా ప్రసన్నమూర్తి!

సీ. నాథ! నీవాక్ప్రసూనములలో నెందుండి - తేనియ లూరునో కానరాదు
కాంత! నీదృక్తారకములలో నెందుండి - మెఱపులు మెఱయునో యెఱుఁగరాదు
రమణ! నీభావానిలములలో నెందుండి - వలపులు నిండునో తెలియరాదు
దేవ! నీహాసచంద్రికలలో నెందుండి - యమృతంబు గురియునో యరయరాదు
చెవియుఁ, గన్నుఁ, ముక్కు, జిహ్వయు మా కిచ్చి - దేహ మిచ్చి కొంత తెలివి యిచ్చి
కొంత దాఁచుకొనుట కోరికయా నీకు? - పావనస్వభావ! దేవదేవ!

సీ. మొల్లపువ్వునకును ముదిరేకు కప్పేల - పండుకు బిరుసాకు పీట యేల
వెన్నెలతీగకు నీలమేఘంపుఁదెర యేల - చుక్కకుఁ జీకటి ప్రక్క యేల
మురిపెంపుఁబసనకు ముండ్లకొమ్మల యేల - చినుకుపూవునకు నాలి చిక్కు యేల
చిగురాకుఁగొమ్మకు జీర్ణవల్కల మేల - పరమాణువున శక్తి భవన మేల
చెక్కు చెదరకుండఁ జెన్ను మాయక యుండ - మృదుపదార్థములకు మేలు గూర్చి
నిలువరించుకొనుట నీస్వభావమటయ్య - పావనప్రభావ! దేవదేవ!

సీ. చిగురుటాకులఁ జూచి చిన్నవన్నెలఁ జూచి - పూవుగుత్తులఁ జూచి తావిఁ జూచి
దోరపండులఁ జూచి తీరుతీయముఁ జూచి - చిలుకలోకలఁ జూచి చెలువుఁ జూచి
చుక్కపేరులఁ జూచి సొంపువెంపులఁ జూచి - చందమామను జూచి సోరుఁ జూచి
చలువకాల్వలఁ జూచి కలకలంబులఁ జూచి - కొండకోనలఁ జూచి కొమరుఁ జూచి
యెదలు పులకింప నానందపడుట యేలొ? - యెడఁద గంపింపఁ జడిముడిపడుట యేలొ?
తెలిసి తెలియని నను బ్రబోధింపుమయ్య - సచ్చిదానందలీలా ప్రసన్నమూర్తి!

సీ. కన్నుండి గ్రుడ్డినై కల్యాణమయమైన - నీమూర్తి దర్శింప నేరనైతి
చెవి యుండి చెవిటినై జీవమోహనమైన - నీగాన మాలింప నేరనైతి
తను వుండి జడుఁడనై యనువర్తనంబైన - నీసన్నిధిని జేర నేరనైతి
మతి యుండి వికలినై యతిమనోహరమైన - నీతత్త్వ మూహింప నేరనైతి
పాణిపంకజమునఁ బరమార్థ ముండియుఁ - గోరి యనుభవింప నేరనైతి
ఇంటిదీప మిట్టు లిరులు గ్రమ్ముట యేమొ - తెలిసి తెల్పుమయ్య! దేవదేవ!

సీ. తెలిసి కన్నులు మూసి పులకరించు నొకండు - తెలియక తలతిక్కఁ దిరుగు నొకఁడు
తెలిసియుఁ దెలియక కలవరించు నొకండు - తెలివిలో మఱపునఁ దేలు నొకఁడు
తెలిసియుఁ దెలియని ట్లలమటించు నొకండు - తెలియక తెలిసిన ట్లలరు నొకఁడు
తెలిసిన దనువారిఁ దిట్టిపోయు నొకండు - తెలియలే దనువారిఁ దేర్చు నొకఁడు
అధిప! నీసృష్టి బహుభంగు లైనయట్టి - యనుభవంబులు భిన్నంబు లగుచు నుండె
ఏది త్యజియించి యేది గ్రహింతు మయ్య! - సచ్చిదానందలీలా ప్రసన్నమూర్తి!

ఉ. చిన్ని మెఱుంగుడీవియలఁ జెల్వము, శైలములన్ మహత్త్వమున్,
వెన్నెలలం బ్రశాంతమును, వేణికలన్ మధురామృతత్వమున్,
మన్నుల సుస్థిరత్వము, విమానపథంబులఁ బ్రాభవత్వమున్
గన్నులఁ బెట్టియుం దెరలు గట్టెద వేమిటి కీశ్వరేశ్వరా!

సీ. అఖిలజీవనపాత్ర మైననీసత్కృపా - వారి నాకన్నీరు చేరనిమ్ము!
అంతర్బహిర్వ్యాప్త మైననీప్రణయవా - యువున నానిట్టూర్పు నొలయనిమ్ము!
అమృతమోహనకోశ మైననీసంగీత - కళ నావచోలీలఁ గలియనిమ్ము!
ఆనందపరిపూర్ణ మైననీసౌభాగ్య - నగరి నాతనువల్లి సాగయనిమ్ము!
నిన్ను దర్శించి, నీదుసన్నిధిని జేరి - నిన్ననుకరించి, నీమూర్తినే స్మరించి
యాడి పాడఁగనిమ్ము నా కన్య మేల? - సచ్చిదానందలీలాప్రసన్నమూర్తి.

గిజిగాఁడు

జి. జాహ్నవగారు

జిలుఁగుఁబంగరురంగులం గులుకు మేల్చిన్నారిపూగుత్తిసొ
మ్ములు గీలించిన తుమ్మకొమ్మలకు నీవు న్నీనటీరత్న మూ
యొలగీము దగిలించి రేఁబవలు హాయిం దూఁగరా! గాడ్పుబి
డ్డలు మీ కూడిగ మాచరింప గిజిగాఁడా! నీకు దీర్ఘాయువౌ.

ఉ. తేలిక గడ్డిపోఁచలను దెచ్చి రచించెద నీవు తూఁగుటు
య్యేలగృహంబు, మానవుల కేరికి సాధ్యము గాదు, దానిలో
జాలరు లందులో వలపుశయ్యలు సంతిపురంబు లొప్పఁగా
మేలు బళీ! పులుంగుటెకిమీఁడవురా గిజిగానిసీడజా!

చ. కులుకుఁబసిండినిగ్గులదుకూలములన్ ధరియించి ముద్దుబి
డ్డలునుఁ బొలంతి నీపొదిగిటన్ నిదురింపఁగఁ గన్నిగాలు లూ
యొలసదనంబు నూఁచ, భయ మింత యొఱుంగక కన్నుమూయు నీ
యలఘుసుఖంబు మాకుఁ గలదా? గిజిగా! యెకిమీని కున్నదా?

గీ. అందమున నీకు నీడగు నందగాఁడు-గృహవినిర్మాణమున నిన్ను గెలుచువాఁడు
వైభవంబునఁ బోల దేవతలలేఁడు-లేఁడురా! గిజిగా మొనగాఁడ వోయి!

ఉ. నీగిజిగాన్ని నామకము నీతెలివిం బ్రకటించుగూడు నీ
మైఁ గల సోయగం బవని మానవకోటికి ముద్దుసేయు నో
యీ! గిజిగాఁడ! భీతిలకు మీవు ధరాతలి నున్న బిట్టుగా
వాగెడు నాస్తికుల్ తలలు వంతు రనంతునిచెంత ఖిన్నులై.

రవీంద్రనాథ ఠాకూరుగారి గోరా

[శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవుల భాషాంతరీకరణము]

పారనంది జగన్నాథస్వామిగారు, యం. ఏ., యల్. టి.

బంగాళీ సారస్వతమునుండి నవలలూ, నాటకాలూ తర్జుమా చేసి ఆంధ్ర సారస్వత సంపదను వృద్ధిచేయుటకు ఈ యుగంలో చాలా ప్రయత్నాలు జరుగుతూ ఉన్నాయి. భాషాంతరీకరణము స్వతంత్రకల్పనకంటె కూడా ఎక్కువకష్టమని సద్విమర్శకులు చెప్పుతుంటారు. ఎందుకంటె రెండుభాషలతోనూ చక్కనిపరిచయము ఉన్నప్పుడే గాని ఆపని సరసముగా నెరవేరదు. మూలభాషలో ఉండవలసిన పరిచయము దానిఅతరజ్ఞానముకంటె చాలా ఎక్కువ కాదని అనుకొంటూ తర్జుమాలు ప్రారంభించేవారికి ఈసూత్రము బాగా నచ్చచెప్పవలసి యున్నది. భాష చదవ గలిగినంతమాత్రాన, నిఘంటువుల సాహాయ్యమున్నంతమాత్రాన, వాక్యాలలో ఉన్న పదాలు తెలిసినట్లున్నంతమాత్రాన, భాషాంతరీకరణ యోగ్యత కలుగదు. భాషయొక్కజీవమంతా మాటలలోనే ఉండదు. మాటలు ఆయాసందర్భాలలో స్ఫురింపజేసే ధ్వనివంటి సూక్ష్మార్థములపై కల్పనానైపుణ్యము ఎంతఉంటుందో, అంతకు తక్కువ కాబడి ప్రత్యయములలోనూ కారకములలోనూ ఉంటుంది. ఈ భాషాశక్తి ఆభాషామతల్లి పుత్రుల కున్నట్లు అన్యుల కుండడము సంభవము కాదు. పండ్రెండుపద్నాలుగు సంవత్సరాలు తదేకదీక్షతో అభ్యసించిన బి. ఏ. లకు, యం. ఏ. లకు కూడా ఆంగ్ల భాషామర్మములు చక్కగా కొన్నిచోట్ల పట్టుబడకున్నవని సర్వాంగీకారము గదా. అట్టి సందర్భంలో ఆంధ్ర దేశములోనే ఉంటూ, ఏలాగో అక్షరాలు నేర్చుకొని, నిఘంటువులు చేర్చుకొని బంగాళీభాషను స్వాధీనపరచుకొనుటకు ప్రయత్నించుట సాహసము కాదా. బంగాళీభాష సంస్కృతభూయిష్ఠము; సంస్కృతపదాలు మనకు స్వాధీనములే-అన్నధైర్యము ఈసాహసానికి కొంత ప్రోద్బలక మవుతూ ఉంటుంది కాబోలు. కాని దీనిలో ఒక భ్రమ ఉన్నది. సంస్కృతపదాలకు సంస్కృతములో నానార్థాలు ఉండగా దేశభాషలలో ఏ ఒకటి రెండు అర్థాలో స్ఫురిస్తవి. ఒక్క సంస్కృతమాటె తెనుగులో ఒకలాగు బంగాళీలో ఒకలాగు స్ఫురించడము తటస్థిస్తుంది. భాషాంతరీకారులు ఈభేదమును గ్రహించకపోతే, చదువరులకు కలిగే బాధ ఇంతంత కాదు.

ఈచిక్కులు రవీంద్రనాథఠాకూరుగారి గ్రంథాలవిషయమై అన్ని బంగాళీగ్రంథాలకంటె ఎక్కువ తీవ్రముగా ఉంటవి. ఠాకూ

రుగారు వ్యావహారికభాషను చాలా విచ్చలవిడిగాను చాలా ఎక్కువగాను ఉపయోగిస్తారు. (దేశ్యపదాలను వాడుటలో అతనికి గల నిపుణత ధైర్యములను మన గ్రాంథికవాదులు ఒంటబట్టించుకొంటే చాలా సరసముగా ఉండును.) ఇదికాక పాతమాటలను కొత్తఅర్థకళలలో ఉపయోగించే కవిధర్మం అతనిసొమ్ము. ఆయనకల్పించే మాటలకు లెక్కలేదు. పదముల నిర్వచనములో ఎంత చిక్కు ఉందో అంతకు వెయ్యిరెట్లు అతని భావప్రకటనలో గల నూతనత. అతనిహాసకాలు అసాధారణములు, సాధారణానుభవమునకు అతీతములు. ఈచిక్కులు అసలు బంగాళీలనే బాధిస్తవనిన్నీ, అందరు బంగాళీలు అతనిగ్రంథాలను చదివి ఆనందించకపోవడానికి ఇదే ముఖ్యహేతువనిన్నీ బంగాళీలే చెప్పుతున్నారు. అట్టి ఠాకూరుగారి గ్రంథాన్ని భాషాంతరీకరించడానికి పూనుకొనేవారికి గల కష్టాలు ఇన్నీ అన్నీ కావు. అట్టి భాషాంతరీకారులకు ఆవశ్యకమైన గుణసామగ్రి ఎట్టిదో వేరే ఇక వివరించ నక్కరలేదు.

బ్రహ్మశ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు ఆంధ్రలోకములో సారస్వతాభివృద్ధివిషయమై సంపాదించిన పేరుప్రతిష్ఠలు వారు చేసిన గోరా భాషాంతరీకరణము గురించి వ్రాయబూనుకొన్న నన్ను బెదరకొట్టుతున్నవి. వారు సుప్రసిద్ధకవులు; గొప్ప పండితవర్యులు. అన్నివిధాల పూజనీయులు. వారికి నా అవ్యాజమైన హృదయపూర్వక సాష్టాంగ నమస్కృతులు. అయినా ఠాకూరుగారి గ్రంథానికి జరిగిన అన్యాయము దృష్టికి వచ్చినప్పుడు ధైర్యము బూని ధర్మబుద్ధితో ఆ అన్యాయ్యమును లోకమునకు వెల్లడిచేయవలెననే కర్తవ్యతాజ్ఞానమే ఈ నా సాహసానికి మూలము. వీరితర్జుమా పూర్తి గాకముందే, మొదటి సంపుటము అచ్చునుంచి రాగానే, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు వారికి అనిర్వచనీయమైన ఉత్సాహమును కలుగజేశారు. ఆ సంపుటాన్నే పఠనీయగ్రంథముగా నిర్ణయించి కవులకు బాగా డబ్బు ఇప్పించారు. అప్పుడు వారి తర్జుమాలో కొన్నిపుటలు చదివి చాలా విసుగుకొన్నాను. సామాన్యులు భాషాప్రౌఢిమ అని మెచ్చుకొనే మాటల గడబిడ నాకు నచ్చలేదు. ఇంగ్లీషు తర్జుమా చదివినప్పుడు ఎంత ఆనందించానో, అంతకు తక్కువకాని విచారము నేసింద గ్రంథముయొక్క శైలి చూడగానే. అప్పుడు నా తగాయిదా అంతా భావప్రకటన సుష్ఠుగా జరిగించే శైలిలో గ్రంథము లేదని మాత్రమే: అప్పుడే ఈ వ్యాసాన్ని వ్రాసి ఉంటే భాషాక్లిష్టతనే చూపించి భాషను తేలికచేయమని ప్రార్థించి యుందును.

కాని ఈమధ్య బంగాళీవచ్చిన నాస్నేహితులొకరు మూలము ఎట్టిభాషలో ఉన్నదో వెల్లడిచేసి తెలుగుగోరాయొక్క శైలి కయ్యలతో సరిపోల్చి మూలానికి తర్జుమా ఎంత దూరంగా ఉందో విశదపరచారు. నాకు బంగాళీభాష రాదు. ఏదో తంటాలుపడి కూడపలుక్కొని మాటలు చదవగలిగినా భావ అర్థం కాదు. కాబట్టి ఈక్రింద నేను ఉదాహ

రించే మూలవాక్యాలకు నేను నాస్నేహితుని పైనిన్నీ, ఇంగ్లీషు తర్జుమాపైనిన్నీ ఆధారపడుతున్నాను. అంతేకాదు: ఈ వ్యాసానికి ముఖ్యమైన ఈ దిగువ అంశములన్నీ వారు కష్టపడి ఓపికతో చేసిన శోధనాఫలితములే. ఇక్కడ పొందికచేసి వివరించడమే నేను చేసిన పని. వారైనా గ్రంథము నంతా విమర్శించి ఉండలేదు. అక్కడక్కడ యాదృచ్ఛికముగా ఏవో రెండుమూడుస్థలాలు చూడగా బయలుపడ్డవాటిలో కొన్నిటిని మాత్రమే ఇక్కడ ఇప్పుడు పొందుపరుస్తున్నాను. నా ప్రయత్నం ఏమిటంటే మనభాషాంతరీకారులకు బంగాళీ భాష రాదనిన్నీ, ఆ రాకపోవడమువల్ల తర్జుమాలో చాలా పెద్దపెద్ద తప్పులు ఉన్నవనిన్నీ రుజువుచేయుటే. వారు బంగాళీ చదవ గలిగియుండవచ్చు. మీద నుపపాదించినట్లు అట్టి జ్ఞానము చాలక పొరపాటులకు తావు ఇచ్చింది. ఎట్లంటే, చూడండి:

(1) బంగాళీలో "భారము నొక్కుచుండెను" అని ఉంటే, దానికి తర్జుమా, తెలుగు 145-పుట, ఆఖరి వాక్యము, "ఒక భావము ముద్రింపబడియెను" అని ఉంది. ఎట్టితప్పో చూడండి. ఏలాగు ఇది సిద్ధమయిందో నిరూపిస్తే నావాదన చదువరులకు నచ్చుతుందని చెప్పుతున్నాను. బంగాళీలో 'వ' 'ర' అనే అక్షరాలకు భేదము చాలా తక్కువ. అందుచేత 'భార' అని మూలంలో ఉంటే 'భావ' అని చదివారు. "భావము నొక్కుచున్నది" అంటే చక్కగా ఉండనందున 'ఛాపా' అన్న బంగాళీమాటకు "నొక్కుట" అనే అర్థం తీసుకోక, "అచ్చు ఆఫీసుపని" అన్న దానినుండి వచ్చిన "ముద్రింపబడియెను" అన్న అపార్థాన్ని స్వీకరించారు. నొక్కడంవల్ల అచ్చవుతుంది గనుక బంగాళీలో అచ్చువేయడానికి కూడా "ఛాపా" అంటారు.

(2) తెలుగు 146-పుట, 1-పేరా, 3-వాక్యము: "వినయుడు బ్రాహ్మవివాహము చేసికొనుటకు లుబ్ధుడైయుండెనని గోరా యనుమానించి యామిథ్యాసంశయమునకు శశిముఖివివాహమును జామీనుగాజేసి నిశ్చింతుడైయుండెను." వాక్యము చెడ్డది; అన్వయము తప్పు; అర్థమూ కాదు; గోరా వినయుల శీలము మారిపోయింది. సరియైన తర్జుమా ఈవిధంగా ఉండాలి: "తాను బ్రాహ్మవివాహము చేసికొనుటకు లుబ్ధుడై యున్నట్లు గోరా యనుమానించుచున్నాడని వినయుడు పోల్చి, వాని మిథ్యాసందేహముదగ్గిర శశిముఖివివాహమును చిరంతనపు జామీను స్వరూపముగా ఉంచి తనను విముక్తునిగ జేసుకొనెను." బంగాళీవాక్యములో వినయుడు కర్త, గోరా కాదు. అది భాషాంతరీకారులు పోల్చలేకపోయారు.

(3) 148, ఆఖరివాక్యము:

"గోరా మతమునే విశ్వసింపవలయునను బలవంతము నాకు లేదు." దీని మూలానికి సరియైనతర్జుమా: "గోరాలాగు నాకు నమ్మకం మీద పట్టుదలలేదు." బంగాళీలో "మత" అని ఉంటే దానికి "మతము" అని అర్థంచేసుకోవడమువల్ల వచ్చిన ముప్పు ఇది. "మత"=లాగు

(4) 166, పంక్తి 8:

"మహి.—నీ విప్లవకు సరియే యంటివి. మఱి యెప్పుడైన నడ్డము చెప్పఁదగు.

"గోరా.—నే నెప్పుడును నూరక యడ్డము చెప్పను—విరోధించి—"

అని ఉంది. దీనిమూలానికి సరియైన తెలుగు చూడండి:

"మహి.—నీ విప్లవకు అంగీకరించుచున్నావు; కాని (నీ పుణ్యముంటుంది) ముందెప్పుడూ మాత్రం మరి యేక్రొత్త యాటంకమును లేవదియ్యకుము సుమా.

"గోరా.—నా అడ్డుకాదు, నా కోరికయే ఈ చిక్కుకు కారణము."

ఎంత ఎక్కువ తక్కువ ఉందో చూడండి.

(5) 208-పుట, ఆఖరివాక్యం:

" 'డ్రైడన్' కవిచే ...రచింపబడిన 'సంగీతశక్తి' అను నాటకమును..." అని ఉంది. ఇది నాటకము కాదు, పద్యకావ్యము. బంగాళీలో ఏ మాటవల్ల ఈ పొరపాటు వచ్చిందో బోధపడలేదు. ఇంగ్లీషుతర్జుమాలో "in a dramatic style" అని ఉన్నదానివల్ల సంక్రమించిన దోషమై యుండాలి. బంగాళీ నుంచే కాకుండా ఇంగ్లీషు తర్జుమానుండి కూడా తెనిగించేరని ఇది నిదర్శనమా!

(6) 210-పుట, మొదటివాక్యము:

"ఆమె యప్రసన్నత ... వినయునకు లక్ష్యమగుచుండెను." అని ఉన్నది. మూలానికి సరియైన తెలుగు: "ఆమె యప్రసన్నత వినయుని గురిగా జేసుకొనెను." ఎంతమార్పు!

(7) 214-పుట, 2-పంక్తి:

ఆవాక్యమంతా చెడిపోయింది. గ్రంథసంకోచముకొరకు ముఖ్యభాగాలనే ఉదాహరిస్తాను:

తర్జుమాలో ఉన్నది:

1. నాకింతవయస్సు వచ్చినను పుస్తకజ్ఞానమే కాని యనుభవజ్ఞానము కలుగలేదు.

2. నా మానసము ముద్రణాలయము వంటిది.

3. నీవు బాగుగా మాటలాడుటకు ప్రయత్నింపుము.

మూలానికి సరియైన తెలుగు:

1. నాకున్న వేళనంతా చదువుటలోనే గడుపుచుంటిని కాబట్టి-

2. నా మనస్సు అచ్చువేసిన గ్రంథము వంటిది.

3. అంత చక్కగా మాటలాడుటకు ప్రయత్నింపకుమీ.

వాక్యమంతా ఈలాగే ఉంటుంది.

(8) పుట 212, దిగువనుంచి 3-వ పంక్తి:

తర్జుమా: "ఏ యుపాయమును దోచక కేవలమును వినయు డామె కధీనుడై యుండెను." సరియైనది: "తనకు అధీనమైనయుపాయ మేదియును గనబడలేదు." ఎంతతప్పు? లలితశీలము చెడగొట్టినట్లుకాదా?

(9) కీలము పాడైన మరొక స్థలము చూడండి: పుట 320, ఆఖరివాక్యము: "సంసార మూతని కంతభారము కాకుండెను." సరియైనది: "ఇకముందు సంసారము అతని దృష్టిని నాకర్షింపలేదు."

(10) పుట 278, పంక్తి 5-7: "ఇంటి తలుపులు" అని ఉంది. అవి గది తలుపులు. 'ఘోర్' అంటే గది కాని ఇల్లు కాదు. "భర్తః దక్క నితరులకు దెలియదు". దీనికి సరియైనది: "భర్త దక్క నితర వస్తువు లన్నియు పెట్టెలో భద్రముగా నుంచబడును". "ఆమెయందు భర్తకైనను స్వాతంత్ర్యము లేదు." ఇది తప్పు. దీనికి సరియైనది: "అతని భార్యాయాజమాన్యములో నతనికిగూడ నత డుకోరునంత స్వాతంత్ర్యము లేదు."

(11) పుట 313, మధ్యపేరా: "అకారణముగా బాధ్యత నేల వదలుకొనవలయును? సుచరితను వదలుకొనుట నాకొక గొప్ప పని కాదు. కాని సమాజపు తలవంపులకు సహింప జాలను." బంగాలీలో on principle 'అన్ ప్రిన్ సిపిల్' అని ఉంటే, దానికి "అకారణముగా" అని తెలుగు చేశారు. ఇది తప్పుకాదా? సరియైన బంగాలీ దొరకక అస్వతంత్రకవి ఠాకూరు ఇంగ్లీషుమాటనే వేసేశారు. 'బాధ్యత' కాదు, 'హక్కు'. ఎంత మారిందో! ఆఖరి వాక్యం ఈలాగు ఉండాలి: "బ్రహ్మసమాజమునకు నాచర్యవల్ల తలవంపులు వస్తే సహించ లేను."

(12) పుట 308, ఆరంభము:

"వర:—ఇన్నాళ్లకు దరువాత మరల సంగీకార మన నేమో నాకు బోధపడుట లేదు. దానికి బోధించుట నాచేతగాదు. లోపల నొకలాగు, పై కొకలాగు!"

దీనిమూలానికి సరియైన తెలుగు ఇది:

"వర—బోధపడ లేదూ! ఇన్నాళ్ల తరువాత ఒప్పుకున్నారా? ఆ పిల్లను బోధపరచు కొనుట సులభమైనపని గాదు........."

(13) పుట 302, అధ్యా. 40, పంక్తి 4: "తాను సందత్రీ నాదరించుటకు ప్రయత్నించు చుండెనేగాని వారు తన్నవమానింతు రని సంశయించుటయైన లేదు" అని ఉంది. తప్పు. ఏలాగు ఉండాలంటే: "తాను ఆదరించుటకు ప్రయత్నించుచుండెను గాని వారు మాత్రము ఆమెయెడల తమకుగల అవజ్ఞను ఆమెదగ్గిర దాచి ఉండలేదు."

(14) పుట 592, వాక్యము 16: "అందుచేతనే మీ కేసమాజమునందును స్థానమును గైకొనలేదు" అని ఉంది. ఈలాగు ఉండాలి: "అందుచేతనే మీకు ఏ సంఘములోనూ స్థానం దొరకదు."

(15) పుట 514, అధ్యా. 65, వాక్యం 2:

"గోరా మునుపటికంటెను సాహసముతో మెలంగుచుండెను." అంటే! మూలంలో "ఎక్కువ జాగ్రత్తతో" అని ఉంది.

(16) పుట 494, అధ్యా. 63, వాక్యం 3:

"హరి—ఎక్కడ భుజించితివి? ఇక్కడనే పడియుంటివి." అని ఉంది. తప్పు. ఈలాగు

ఉండాలి: "ఏమిటి తిన్నావు? అంతా (భోజనము) ఇక్కడే, ఇదిగో, అలాగే పడి ఉంది."

మేము చూసినవాటిలో కొన్నిటినే ఇక్కడ నిరూపిస్తున్నాను. పుస్తకము కళ్లు మూసుకొని విప్పి ఎక్కడైనా సరే ఒకపేరా జాగ్రత్తగా పరీక్షిస్తే ఏదో ఒక తప్పైనా లేకుండా తర్జుమా నడవలేదని ఖేదపూర్వకముగా చెప్పుతున్నాను. తర్జుమా బాగున్నా లేకపోయినా ఈ తప్పులుమాత్రము ఉండకూడదని అందరూ నాతో అంగీకరిస్తారనే ధైర్యముతో వీటిని చూపేను. కవులకు బంగాళీభాష రాదు. ఇంగ్లీషుసహాయముతో తర్జుమా చేసిఉంటే ఇన్ని ఇట్టి తప్పులు ఉండకపోవును. వారికి ఇంగ్లీషుకూడా రాదు కాబోలు. నేను చూపిన స్థలములలోగాని, మరెక్కడైనాగాని తర్జుమాయొక్క సాధుతాసాధుతలను పరీక్షించ నిశ్చయించుకొన్నవారు బంగాళీ తెలియదని విచారించ నక్కరలేదు. ఇంగ్లీషుతర్జుమా బంగాళీకి చాలా దగ్గిరగా ఉంది. మన తర్జుమాలోని తప్పులు తెలుసుకొనుటకు ఇంగ్లీషు సరిపోతుంది; కాని ఆ తప్పులు ఏలాగు వచ్చినవి అనే కుతూహలము ఉంటే బంగాళీ చూడవలెను. మూలం తాలుకు ఏభాషా రానిదీ తర్జుమాచేయుటకు పూనుకొన్న కవుల సాహసాన్ని ఏలాగు వర్ణించాలో నాకు తెలియదు.

అంతకంటె ఎక్కువ సాహసం మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయపు తెలుగు బోర్డు ఆఫ్ స్టడీజ్ (Board of Studies) వారిది. పుస్తకము పరిశీలించకుండా నియమించారు. భాషాంతరీకారులు సుప్రసిద్ధులు. మూలం ప్రసిద్ధమైనది. గ్రంథంలోనిభాష పటపటమని సమాసాలతోను సంస్కృతముతోను శబ్దముచేస్తూ ఉంది. గ్రామ్యభాష కాదు. ఇవా చూడవలసిన లక్షణాలు! మూలం తారుమారైంది. శీలము పాడైంది. చెప్పదలచుకొన్నదానికి వ్యతిరేకం చెప్పడమైంది. ఈ సంగతులు చూడవద్దూ!

ఇంకొకసంగతి చెప్పి విరమిస్తాను. భాషాంతరీకరణముల ప్రయోజనాలను చక్కగా గమనిస్తే మూలానికి ఉచితమైన భాష ఉపయోగించవలసిన బాధ్యత వ్యక్తమవుతుంది. బంగాళీమూలం చదివే బంగాళీలందరూ ఠాకూరుగారిభాష ఎట్లు దేశ్యమో, ఎట్లు వ్యావహారికమో వర్ణిస్తారు. మనము, ఆంధ్రులము, గ్రాంథిక వ్యావహారిక వాదములతో కాలము గడుపుతూ ఉంటే, ఏవాదమూ పెట్టుకోకుండా బంగాళీలు వ్యావహారికభాషను విచ్చలవిడిగా వాడేస్తున్నారు. అట్టి వ్యావహారిక బంగాళీభాషను తెలుగులోనికి తర్జుమాచేసేటప్పుడు ఈ డాంబికమైన పటపట తెలుగా ఉచితమైనది! ఉచితము మాట అటుంచి, అర్థము స్ఫురించే తెలుగేమో చదివి చూడండి. బంగాళీసంస్కృతాన్ని తెలుగుసంస్కృతముగా చెయ్యబోతే వచ్చే బాధలు కొన్ని; క్రొత్తక్రియలు కల్పించి వ్రాసేవారికి చదివేవారికి అర్థముకాని శైలిని ఉపయోగించడము కొంత: రెండూ కలిసి చదివేవారిని పీడించేటట్లు శైలి ఉంది. ఉదాహరణాలకు స్థలములేక చూపించలేదు.

ఈ విమర్శన వ్రాయుటకు ప్రయోజనము ఒక్కటే. మన కవులు ఠాకూరుగారి బంగాళీగ్రంథాల నన్నిటినీ తర్జుమా చేస్తామని గ్రంథపీఠికలో ప్రతిజ్ఞచేశారు. చేసి నాలుగేండ్లు గడచినా మరొక గ్రంథము బయలు వెడలనందున నా సలహా నిష్ప్రయోజనమే కాబోలు. బంగాళీగ్రంథాల తర్జుమావాంఛ దేశములో ఉన్నప్పుడు, బంగాళీభాష బాగా తెలియనివారికి, వ్యావహారిక భాషాద్వేషము దృఢముగా ఉన్నవారికి నావ్యాసము ప్రయోజనకారి అగును. వారందరూ ఈ వ్యాసాన్ని చిత్తగింతురని నా ప్రార్థన.

భావకవిత్వము

అనంతపంతుల రామలింగస్వామి గారు

రెండుకాకులు గూర్చుండె బండమీఁద
నొం డెగిరిపోయె, నంత నం దొండు మిగిలె,
రెండవది పోయెఁ, బిదప నం దొండు లేదు,
బండమాత్రము పాప మం దుండి పోయె.

* * * *

ఔర! వంధ్యోదరం బంతకంత కధిక
మయ్యె, నందుండి యమృతాఢ్యమైన గాన
మొండు వినఁబడె, నందుండి యుద్భవించెఁ
బ్రత్యుషఃకాంతులను నవ్వు వ్యక్తి యొకటి.

* * * *

ఆయనంత పాథోరాశి ననిలవివశ
మై జనించినయల పళియై, తరంగ
మై, మహోత్తుంగకల్లోలమై, తుదఁ దన
తీరమున భంగమై వార్థితీర్థమయ్యె.

* * * *

ఆమనోజ్ఞసుమధురసాయంతన సమ
యమున వలపూని, నీల్లాడి, యస్మదీయ
హృదయతంత్రులు మీటి హాయిన్ రచించి
కాలసర్పకరాళవక్త్రమునఁ గరఁగె.

* * * *

అనిశాకాచగోళాంతరాన స్నిగ్ధ
కమ్రతరనాళదీప్తికాకళిక మినుకు
మినుకులాడి హఠాద్దీప్తి నెనసి నిబిడ
తిమిరచేలాంచలమ్ముల నమసిపోయె.

* * * *

అస్మదీయాంతరంగాపరాశ విమల
రాగరేఖావిలాస విభ్రాజితముగఁ
బొనరుచుండియుఁ దమమున మునిఁగిపోయె
మినుకు లలరున తాను లేమిని జగాన.

* * * *

ప్రౌఢవ్యాకరణము కొన్ని సూత్రములు

శ్రీమాన్ కో. వేం. కృష్ణమాచార్యులు అయ్యవారలు గారు

శ్రీమాన్ బ. సీతారామాచార్యులవారు భారతాదిగ్రంథపరిశోధనంబుచే దొరకిన విశేషలక్షణ ప్రయోగముల నేర్చి కూర్చిన 'త్రిలింగలక్షణశేషము', 'ప్రౌఢవ్యాకరణ'మను నామాంతరములుగల బాలవ్యాకరణ శేషమున గొన్నిలక్షణము లసంభవాది దోషదూషితములుగఁ గాన్పించుచున్నవి. తత్త్వజ్ఞులగు నార్యులు మంచి మనసుతోఁ బరికించి వాని యౌచిత్యమును దెలిపెదరు గాక!

1. "ఒకానొకచో జకారం బుభయంబు నగు. శ్లేషయందు జకార మొక్కటియ యొక యర్థమున దంత్యమును, వేఱొక యర్థమునఁ దాలవ్యము నయ్యెడునని యర్థము. ఉ. అకట పాండురాజయశ మెన్నవైతి. రాఘ. 1-ఆ. 31-ప. (ఇట జకారము భారతార్థము నందు దంత్యము, రామాయణార్థమునందుఁ దాలవ్యము నని యెఱుంగునది.)" సంజ్ఞా. 5.

సూరిగారి యాదిమ సూత్రము వలెనే యాచార్యులవారి యాదిమ సూత్రమును దంత్యతాలవ్య విషయమయ్యు, శ్లేష యను విశేషాంశ ముండుటంబట్టి శ్లేషస్వరూప మిందు క్రింద వివరింపఁబడుచున్నది: "శ్లిష్ట మిష్ట మనేకార్థ మేకరూపాన్వితం వచః"(కావ్యాదర్శము, 2-ప. 310-శ్లో.) "అథశబ్దార్థగతత్వేన ద్వివిధం శ్లేష మేకేనైవ లక్షణేన లక్షయతి శ్లిష్టమితి. అనేకార్థ మభిధయా వృత్త్యా యుగపదనేకార్థ ప్రతిపాదకపదవత్, తథాఏకరూపాన్వితమర్థభేదేన భిన్నత్వేఽపియుగపదుచ్చారణవిషయతామాపన్నైనైకేన స్వరూపేణయుక్తం[1] వచోవాక్యం శ్లిష్టం శ్లేషాలంకారవదిత్యన్వయః."(ప్రేమచంద్రతర్కవాగీశవ్యాఖ్యా.) పైలక్షణమునుబట్టి 'పాండురాజ'యను నెడ శ్లేష కేభంగము వాటిల్లును, స్థానభేదమువలన నొకపరియే యుచ్చరించుట మానవునకు దుశ్శకముగదా!

1. నను శబ్దశ్లేషస్థలే ప్రయత్నభేదాత్ స్ఫుట ఏవశబ్దభేద ఇతిచే త్సత్యం భేదోఽస్తి; తథాఽపి జతుకాష్ఠన్యాయేన శబ్దయో రివిశేషతశ్శ్లిష్టత్వా త్స్ఫుటగత త్వైక్యవహారః, అతఏవ శబ్దశ్లేషే భంగపదిహ్నితా." (సాహిత్యరత్నాకరమ్, అర్థాలంకారతరంగమ్) ఈప్రయత్నభేదమును గమనించియే సూరన, "క. ఒకకథ వినిరెడుతఱి వే, ఱొకకథపై దృష్టినిడిన నొకయర్థము దోఁ, పక యుండు-" (పీఠిక, ప. 18-రాఘ. (అని వివరించి యున్నాఁడు. విశేషము అలంకారదర్పణ మను బాలబోధలో వివరింపఁబడును.

సూరనార్య నాశయము నిట (రాజ శబ్దము సంబద్ధియగునపుడు) దాలవ్యమే యనియు, 'పాండురాజితయశస్కుఁడు' ఇత్యాదిస్థలములఁగూడ దైవ్యాహ్యముచేఁదాలవ్యమే యనియుఁ దోఁచుచున్నది. రాజ + ఇతయశస్కుఁడు అనునెడ దంత్యోచ్చారణమే ఝడిత్యర్థప్రతీతిహేతువయినను, గ్రామ్యచిత్కమగు తాలవ్యోచ్చారణముండినటుల, "చుస్తాలవ్యేస్వరే కంఠతాలవ్యేఽపిచ తాలుజః, దన్త్యోఽన్యత్ర పదాద్యేఽపిబహులం పూర్వవద్భవేత్' అను కారిక బోధించుచున్నది.

సూర్యనారాయణీయము 17 పుటలో "మఱికొన్ని తత్సమశబ్దముల తుదనుండు చకారజకారములు ఉకారముతోఁగూడి దన్త్యము లగును" అనుదాని వివరణమున "ఈపై రెండుసూత్రముల క్రింద నుదాహరించినవియు, అట్టివియుఁ దక్కఁ దక్కిన తత్సమశబ్దములలోని చజ లేయచ్చుతోఁ గూడినను తాలవ్యములే యగునని తెలియునది" యని కలదు. అచ్చవు, అచ్చే, అచ్చో, రాజవు, రాజే, రాజ,రాజో-ఇత్యాదులు తాలవ్యములగునా?

2. "నకారం బసాధారణంబు ద్రుతంబు. ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మయి యుత్వవిశిష్ట మయిన నకారంబు ద్రుతసంజ్ఞకం బని యర్థము. ద్రుత మనఁగా నొల్లనిమొన మఱిఁగిపోవునది యనుట. సంజ్ఞా. 7-సూ.

ఉండెడిని + అతఁడు.ఇత్యాదుల నిత్వవిశిష్టముగూడ ద్రుతముగావలయు. సూరి దీనిని ద్రుతప్రకృతిక మనియే సంధినిషేధమును గావించియున్నాఁడు. నన్నపార్యాది ప్రాచీనులుగూడ నిత్వవిశిష్టమును ద్రుతప్రకృతిక మనియే ప్రయోగించియున్నారు. అచార్యులవారే, "కొన్ని యెడలఁ బ్రామాణికప్రయోగములం ద్రుతంబునకచ్చుపరంబగుచో ద్విత్వంబు చూపట్టెడి" నను సూత్రమున (సంధి. 3), ఉ. "మ. ఘనచక్రాయుధ నిష్ఠురఘాత గళద్రక్తాస్య సర్వాంగుని, న్ననుభూతాప్రతిమప్రగల్భపరివాదాంతర్థితో ద్విక్రముః-" ఉ. హరి. 6-అ అని యుదాహరించి యున్నారు. ద్రుతమే కాకున్న ద్రుతస్వరమునకు లోప మెట్లు? ఈ సూత్రాంతమున" నన్న యభట్టారకుఁడు 'అన్నిష్ట నఖనూఁదియున్నదాని' అని ప్రయోగించి, 'లుక్సంశ్లేషా నాఽచి ద్రుతస్య' అని సంశ్లేషము నిషేధించుట ప్రయోగవైరళ్య సూచనార్థంబని యెఱుంగునది" అని కలదు. కాని, 'అను' లోని నువర్ణము ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మకము గాక, ధాతుసంబంధి యగుట సంశ్లేషము రాదు. పెన్వాదులఁగాని, అన్న ఇష్టనఖ యని కాని గ్రహించుటయే యుచితము.

3 "ద్విత్వరహితమ్మగు ద్వితీయావిభక్తి యుకారమున కచ్చు పరంబగుచో సంధి రాదు. ఉ. నను నెఱిఁగె నిను నెఱిఁగె; మొ." ముక్తలక్షణ వివేచనము, సంధి. పుట 95.

ఈసూత్రమునకుఁ గొందఱు "ప్రథమే[illegible] విభక్తి..........యందున్న యుకారమునకు సంధి వైకల్పికముగానగు.(బా. 3,సంధి.)"అను సూత్రముచే'ననుఁ ఎఱిఁగె'నిత్యాదిస్థలములను రాముఁ + అనఘు నిత్యాదిస్థలములను సంధి

ప్రాప్తించెననియుఁ, దన్నిషేధమే ప్రయోజనమనియు, ద్విత్వరాహిత్యమును గృతద్విత్వవిషయముగఁ గాక సామాన్యముగాఁగూడ గ్రహింపఁదగుననియు, నాంధ్రభాషాభూషణమునందలి, క. అచ్చుగఁ బైహల్లుండక, యచ్చుండినఁ దద్ద్వితీయ కత్త్వనకారం, బచ్చోఁ బాయక నిల్చును, విచ్చలవిడిఁ బోవు నచ్చు వేఱొకఁ డైనన్. (51); "క. నన్నును నిన్నునుఁ దన్నును, నన్నందుల కును కినులయందును మునుపై, నున్న నకారపుఁ బొల్లులు, పన్నుగఁ బోం జూపు నచ్చు పై నున్న యెడన్." (58) అనువాని ఫలిత సిద్ధయేయనియు ననుచున్నారు. కాని, బాలవ్యాకరణపుఁ బ్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదమున[1] "జడ్డక్కారున్నతోఁ బదాదిస్వరంబు గూడుచో జడ్డకు లోపంబు లే"దను 9-వ సూత్రమునకు నీసూత్రమునకుఁ బ్రయోజనమే లేదు.' రామున్ + అనఘు'నిత్యాదిస్థలముల ద్రుతప్రకృతికమగుట సంధి లేనే లేదు.

సూర్యనారాయణీయమున 130-పుటలోఁ 'జిన్నయసూరి' "ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రర్థచువర్ణంబులయందున్న యుకారమున సంధి వైకల్పిక" మని చెప్పి, 'నన్నడిగె', 'నాకొఱకిచ్చె' మొదలయిన వుదాహరించెను. కాని, కొఱకున్-కున్ అనువానిలోనిఉకారమువలెనన్నులోని ఉకారము ప్రకృతిసంబంధమైనది కాదు. నాశబ్దమున కాదేశమువచ్చినది నన్ను. దీనిమీఁది విభక్తి 'ను' దీనిమీఁది ఉకారము లోపించినపుడు నన్నున్ అగును. దీనిలోని ఉకారము ప్రకృతిసంబంధమైనదగుటచేతఁ బైసూత్రమిచట వర్తింపదు. అట్లు వర్తించెనేని, రామున్ + అడిగెన్, రాముడిగెన్, అని యేల కాఁగూడదు? కాన ద్వితీయావిభక్తియం దెచటనుండు ఉకారమునకు సంధి వచ్చునో ఇపుడు నిర్ణయింపఁబడుచున్నది. ఈ చెప్పఁబోవు నాయుచోట్లఁదప్ప ద్వితీయావిభక్తి యందుఁ బ్రకృతి సంబంధమైన ఉకారమునకు సంధి రాదు :

సూ. నీ, నా, తన శబ్దముల ద్వితీయావిభక్తి రూపముల ఉకారమునకును......... సంధి వైకల్పికము.

... ...

సూ. [2]నిన్ను మొదలగు నాలింటికి ద్విత్వలోపమ్మున సంధి రాదు.........

ఈ రెండవసూత్రమును, నాచార్యులవారి సూత్రమును నేకాభిప్రాయోదితములే. కా

---

1. అత్తెత్తె, కన్నదరె, నిత్యాదుల 'నుత్తున కచ్చుపరంబగునపుడు సంధియగు' నను సూత్రముచే సంధివచ్చును. అంటే అత్తు + ఎత్తె, కను + అదరె, నిత్యాది స్థలములనుగూడ సంధివచ్చెను. ఈసంధిని వారించుటయే యీసూత్రమునకుఁ బ్రయోజనము. జడ్డక్కారంబుతో ననఁగా నిపుడు జడ్డక్కారంబయినను గాకున్నను బ్రాథమికదశలో జడ్డక్కారంబగుదానితో నని తెలియునది. అట్టిదానితో సంధి యగునెడల జడ్డకు లోపంబు రాదు. ప్రౌఢవ్యాకరణమున కన్న నీసూత్రమే యతిప్రౌఢముగ నున్నది.

2. బాలురకుఁ గూడఁ దెలియునట్లు లీగ్రంథమును రచించిన బ్రహ్మశ్రీ వల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రుల వారికిఁ గృతజ్ఞతావందనముల నర్పించుచున్నాఁడ. నాకుఁగల కొలఁది యభిప్రాయభేదమును బై వివరించునట్లే.

స్త్రులవారు ప్రేలుపెట్టి సూరిగారి దోషమును గణించుటచే నిటుఁ గొంచెము వ్రాయవలసి వచ్చినది.

సూరిగారి శోకమతిమున నవ్యాప్తియు, వేఁజోకమతిమున నతివ్యాప్తియు నేఁబడినవి. సూరిగారికే యునసేలః 'అనాదిషు విభక్తిషూ త్రోవా' యని సూత్రించిన నన్నపార్యుఁడు నిందుల కుత్తర వాదియే. సూరి సర్వనామ ప్రకరణమునఁ బ్రక్రియ లేకయే, ద్వి. నిన్నును, నిమ్మును ఇత్యాదు లుదాహరించుటచే నాతని సూత్రములు చాలవఅని నన్నయ భట్టీయమున శాంధ్రీకరణముగుట వంకలి సూత్రము లుఁబట్టి ప్రక్రియ యొనర్తును.

'న్నమ్మౌ హ్రస్వ శ్చాదే రమి కసిప' అటకసో ర్నమ్మౌ ఏతౌ స్తః. ఆదే ర్వర్ణస్య హ్రస్వశ్చస్యాత్. నన్ను, మమ్ము, నిన్ను, నిమ్ము. ఈ వ్యాకరణమున ద్రుతమునకుఁ ప్రత్యేకవిధి లేమి, 'వనుకీవిరద్రుతా' యను పదస్వారస్యముచే నన్నున్, మమ్మున్; స్వత్వము నన్నును, మమ్మును. ఇట్టియెడఁ బ్రాతిపదిక సంబంధమైన దగు టెట్లు? ఈవిషయము నాచార్యులవారు ప్రౌఢవ్యాకరణమున 'నకారం బసాధారణంబు ద్రుతం' బను సూత్రమున వివరించియున్నారు. అహోబలుఁడును, "యద్యప్యమత ఇత్యనేన 'రాము నఖి రాముఁ దలఁచెద' ఇత్యాదౌ ఉకారస్య సంధిః ప్రాప్తః. తథాఽపి [1]వివక్షితద్వితీయార్థప్రతీత్యభావప్రసంగః స్యాదితి న నివార్యః" అని తెలిపియున్నాఁడు. కావున సూరిగారి దోషఁగులు తొలఁగినవి.

స్థాలీపులాకన్యాయమున 8 సూత్రము లుదాహరించితిని. ఇంకను గొన్ని యిట్టివి కలవు.

1. 'వివక్షితద్వితీయార్థ ప్రతీత్యభావ ప్రసంగః స్యాత్' తని ప్రయుక్తత్వ మొసఁగుటకుఁ గారును 'ద్రుత ప్రకృతికమునకు సంధి లేదను నర్థమిచ్చు సూత్రము లేకుండుటచే. పాఠకులు 'అనతః' అనునంతచే సంధిప్రాప్తి యను వ్యాఖ్యాత యత్ప్రాయమును గమనించునది.

భారతీ సందేశము

తురగా వేంకటరామయ్య గారు

ఆందగించెదు పరువంపు టాంధ్రవనుల
కేలఁ బిల్చెదు రాగమ్ము లాలపింపఁ
గోలుపోయిన వాంఛలఁ జేలవడిన
రిక్తహృదయుండ ననుఁ బల్కరింపకమ్మ.

ఏల పల్కెదు? కోర్కులు గోలుపోయి
డీలు పడుటేమి? దాఁచిన పూల వీణ
తంత్రులం దిద్ది పాడినంతనె వసంత
నేఁడు కాఁడె ప్రసన్నుండు నీ విభుండు.

అగును భవదీయవాక్యమ్ము లమృతమయము
లమ్మ! కరుణామయీ! కడు నల్పమతిని
త్రెంపుకొంటిని తంబుర తీవలెల్ల
వాఁపు దిగఁద్రొక్కి తృష్ణాటవులఁ జరించి.

మానుషము గాదు దివ్య మా మంజువీణె
త్రెంపుకొనుటెఁ దెగుటెఁ దెలియదేమొ!
దివ్యగోదావరీ స్రవంతిప్రశాంత
పులినసీమల నీవేళ నిలిచి నేను.

కన్నవారలు నను వీడి చన్నవేళ
బందుగులు ద్రోసిరాజని పంపువేళ
నిలువ నీడయు లేక విపిలగగన
తలఁచు నీధాత్రియుం దలితండ్రులనెను

ఖాననమున గౌతమీతీరవనములందు
వినుచు కన్నీటిధారల విధము నేఁడు
స్మృతికి వచ్చె; జగన్మాత! స్మృతికి వచ్చె.

....

ఓ జగద్ధాత్రి! ప్రణయసాయుజ్యరాజ్య
సింహపీఠనివాసినీ! చేతు వినతు
లమ్మ నీయాంధ్రలోక మోహనపథాలఁ
గావ్యగీతాల రచియింపఁ గడఁగు మదిని.

కావ్యగీతప్రియుం డగు కాశ్యపేంద్రు
కేళికారామకోకిల కేల భీతి?
అమరభూరుహ కుసుమాశ్రయమ్ము గన్న
భ్రమరపుత్రి, భయమ్మేల? పాడు మోయి!

ఆ మహారాజ హృదయమ్ము నాశ్రయించి
తేలుమోయి జగమ్ముల నేకగతిని!
ఈమహాభిక్షుపాత్రమ్ము నెరవు దీసి
వానవాకలఁ గబళమ్ము నేఁడు మోయి.

కఠినకుఁగత్తులఁ బూవుల నరులు చేసి
దురములందునఁ బెండ్లిండ్లు జరుపు మోయి!
ప్రణయవీణకు శౌర్యంపుఁ బదను పెట్టి
వీరగీతాలు హాయిగా వినుపుమోయి!

ఆంధ్రవీరావతంస రక్తాభిషేక
విభవమై క్షాత్రకాంతుల వెలుఁగుచున్న
వీరపల్నాటి వీథుల వెదకి వెదకి
నేను లుప్పొంగఁ బాడు మమేయగతుల.

కొండవీ డెక్కి వైరిదిక్కుంభికుంభ
పాళిఁ జీల్చిన యాంధ్రసింహాలు మనిన
కోటబురుజులఁ బాడు మీనాటికేని
విందు పట నాంధ్రసంతాన విజయగీతి.

రాచకొండదుర్గాలకు వ్రాలు దేని
తెనుఁగు ఱేఁడుల బవరంపుఁ దీవరంపుఁ
దేజమును నాంధ్రభారతీదేవి దివ్య
ఫాలమ్మునను నటఁ దిలకింపఁగలవు.

వ్రాలెదే రాయచూరు దుర్గాలకడకు
నాంధ్రభానుండు రామరాయక్షితీంద్రుఁ
డక్కటా! కాలసుందరి యాస్యసీమఁ
దాండవించెనుఁ గని యెక్కడంక మినుము.

శ్రీగిరీంద్ర మణిమయ శేఖరముల
మల్లికాహాపశివమనోమధువుఁ గ్రోలి
సచ్చిదానంద వీథుల జంటశ్రుతులఁ
దెల్పు భ్రమరిని నేను గాదే కుమార!

వత్స! భవదీయ సౌభాగ్యవశత నచట
మాతృగానమ్ము విని తన్ను మఱచిపోక
తుంగభద్రాప్రవాహ తరంగరంగ
భూషితమ్మగు విద్యాపురము గనుము.

ఆంధ్రసామ్రాజ్యమే రాధయై నటింప
నవతరించిన శ్రీకృష్ణు నాశ్రయముఁ
దాండవించిన సత్కళాతరుణగోప
సుందరీ బృందనాట్యమ్ముఁ జూడఁగలవు.

కదలు మటనుండి సింహవిక్రమపురమ్ము
గందు నట తెన్గుఁగైతల గరువ తనపు
టాటపాటల మరగిన పోటుబంట్ల
వీరగేయమ్ములను గోర్కె దీరునటులు.

కలఁడు తిక్కన నా తొలికాన్పునందు
మన్యముఁడు, యజ్వ, కవియు, నమాత్యవరుఁడు
మనుమసిద్ధి క్షితీంద్రు సామ్రాజ్యమునకు
నతని కథలను బాడి ధన్యతను గనుము.

నేఁడు కదలుము కృష్ణవేణీతరంగ
శీకరాంచిత సైకత సీమలకును
ఆంధ్రవిష్ణుపురాణమ్ము లాంధ్రనృపుల
వీరకథలును జెప్పెద ధీరఘనిత
కనకదుర్గాంబనై నేన కవికుమార!

ఆ మహాదేవునంశచే నవతరించి
విశ్వమానవకోటికి వెలుఁగుఁ జూపు
బుద్ధభగవాను లీలావిభూతిఁ జూడు
మాంధ్రనగరస్థ విశ్వవిద్యాలయముల.

అల్లయమరావతిస్థ నాలయములఁ
బరమశివుని పాదాంబుజసరణి నున్న
దివ్యరూపుని వేంకటాద్రి క్షితీంద్రుఁ
గాంచు మాతఁడె కళలకుఁ గన్నతండ్రి.

గౌతమికిఁ గృష్ణకును మధ్యఁ గల దొకండు
ప్రాచ్యచాళుక్య విష్ణువర్ధనునికోట
ఆమహారాజ తేజమే యాంధ్రమునకు
భానుమండల దీప్తులు ప్రణయ వీర!
ఆమహావీరుఁ జూడు మో ఆంధ్రపుత్రి!

భూతదయయందు బుద్ధుని బోలు ఘనుని
దానమున బలికర్ణుల దాఁటునతని
శ్రీమహావిష్ణులీలాభిరామమయుని
రాజమణియైన ధర్మాప్పరాయ నృపుని
అతనిచరితంబుఁ బాడి పుణ్యమ్ము గనుము.

(సశేషము)

లక్ష్మీ నారాయణులు

చిత్రకారుడు: శ్రీ వరదా వెంకటరత్నం గారు, రాజమం

'కోనిగ్సీ' లేక 'సెంటు బార్థలోమియో' సరస్సు

ఇది జర్మనీదేశములోని బవేరియా రాజ్యములో నున్నది. దీనిపొడవు ౫ మైళ్లు. వెడలుపు ౩౦౦ గజములమొదలు ౧ మైలుకు కొంచెము పైగా ఉండును. లోతు ౬౦౦ అడుగులు. జర్మనిలోని సరస్సులలో నిది చాల సుందరమైనది. ౬౩౦౦ అడుగుల ఎత్తుగల సున్న పురాతికొండలనడుమ నిది యున్నది.

[ఇ. మెర్కు కంపెనివారివలన నుపలబ్ధము]

సాహిత్యము - శాస్త్రము

దర్ల నారాయణశాస్త్రి గారు

(మూఁడవసంపుటము, ౮-వ సంచిక తరువాయి)

౨. జ్యోతిష గ్రంథములు.

వ్యాకరణమునకుఁ దరువాతమాత్రము జ్యోతిషము మహత్త్వము కలది. ఈజ్యోతిష గ్రంథ మెంతో చెప్పుటకు శక్యము కాకున్నది. ప్రస్తుతసమయమున లగధునిగ్రంథము వేదాంగజ్యోతిషమని ప్రసిద్ధమైయున్నది. వైదికులు దీనిచే పఠించుచున్నారు. పా[illegible] పేరువలెనే లగధుని పేరు కూడ మహాభారతమున పేర్కొనఁబడలేదు; అయినప్పటికి నతఁడు మహాభారతమునకంటెఁ బ్రాచీనుఁడనుటకు సందేహము లేదు. రెండవజ్యోతిషగ్రంథకారుఁడు గర్గుఁడు. జ్యోతిషమున గర్గపరాశరులనినామము ప్రసిద్ధముగానున్నది. ఈ గర్గుఁడు సరస్వతీతీరమునఁ దపముచేసి జ్యోతిషశాస్త్రజ్ఞుఁడయ్యెనని వర్ణింపఁబడెను. గర్గసంహిత యొక్కటి యిప్పుడు మనకు లభించుచున్నది. ఇది మహాభారతకాలమునఁగూడ నుండియుండెను. గర్గుఁడు మహాభారతకాలముకన్నఁ బూర్వుఁడని నిశ్చయింపఁబడెను. జ్యోతిషమున గర్గునియొక్క మతాంతరములు మాటిమాటికి వచ్చుచున్నవి. శ్రీకృష్ణుని చరిత్రమునఁగూడ గర్గాచార్యుఁడే జ్యోతిషశాస్త్రజ్ఞుఁడుగా వర్ణింపఁబడియున్నాఁడు. *

* అనుశాసనపర్వముయొక్క ౧౮-వ యధ్యాయమున నీశ్లోకమున్నది.

చతుష్షష్ట్యంగ మదద త్కాలజ్ఞానం మమాద్భుతమ్; సరస్వత్యా స్తటే తుష్టో మనోయజ్ఞేన పాండవ!

ఇందు ౬౪ అంగములుగల కాలజ్ఞానము వర్ణింపఁబడినది. ఈగ్రంథము వర్తమానసమయమునఁ బ్రసిద్ధమైయున్న గర్గసంహితయేయని ౬౪ అంగములయొక్క యుల్లేఖమువల్ల నిశ్చయమగుచున్నది. వృద్ధగర్గసంహితయొక్క ప్రథమాధ్యాయమున ౬౪ అంగము లున్నవని చెప్పి ప్రత్యేకముగా వాటివాటియందలి విషయములంతయుఁ జెప్పఁబడియున్నవి. మహాభారతములో దృష్టమగుచున్న జ్యోతిర్విషయకమైనవన్ని యీసంహితయందివే. దీనివలన నిట్లు నిశ్చయమగుచున్నది. మహాభారతములోని యనేకవచనములు ఈగ్రంథమునందలి వాక్యములతో మిళితములైయున్నవి. దీనియందును నక్షత్రములు 'సూర్యాద్యేవిషస్ఫృతాం' చంద్రుఁడు సముద్రమునుండి పుట్టుటయు, దక్షుని శాపమువలన వానికి క్షయవృద్ధులు కలుగుటయు నిందు చెప్పఁబడియుండెను.

రాహువు శిరోమాత్రుఁడనియు నతఁ డాకసమునఁ దిరుగుచుండుననియు నిందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. దీనిలో రాహుచారము, గురుచారము, శుక్రచారము మొదలుగాఁగలవి వర్ణింపఁబడినవి. వీటియాధారమున, యుద్ధమందుఁ గాఁబోవు జయాపజయములును, రాజులయొక్క జీవనసంబంధమగు ననేకశుభాశుభఫలములును జెప్పఁబడినవి. అంగారకుని వక్రమునకును, వక్రానువక్రమునకును మిక్కిలి యనర్థపరిణామము చెప్పఁబడియున్నది. మహాభారతమున భీష్మపర్వముయొక్క మొదట వర్ణింపఁబడిన దుశ్చిహ్నములలో నంగారకుని వక్రానువక్రములు దీనియాధారముమీఁద నున్నవి. వాటియొక్క వ్యాఖ్యకూడ నిచ్చట నీయఁబడియున్నది.

అంగారరాశి ప్రతిమం కృత్వా వక్రం భయానకమ్, నక్షత్రమేతి యత్పూర్వా దనువక్రం కరుద్యతే,

తథాప్యనువక్రేణ సౌమ్యో హంతి మహీక్షితామ్.

౩. నిరుక్తము, ౪. కల్పము, ౫. ఛందము, ౬. శిక్ష.

ఇప్పుడు నిరుక్తమును లేక శబ్దప్రవచనమునుగూర్చి విచారింపవలసియున్నది. యాస్కునియొక్క నిరుక్తమిప్పుడు వేదాంగము పేరను బ్రసిద్ధమైయున్నది. యాస్కుఁడు మహాభారతకాలముకంటెఁ బూర్వుఁడనుట నిర్వివాదము. ఈతని పేరు మహాభారతమున వచ్చియున్నది. ఈతనిశబ్దకోశము (నిఘంటువు) యొక్క నామము (శాంతిపర్వముయొక్క 343 వ యధ్యాయమున) ఉన్నది. ఇప్పుడింక ఛందమునుగూర్చి యోచింపగా: ఈయంగమును గావించినవాఁడు పింగళుఁడు. వైదికు లీతని ఛందశ్శాస్త్రమును బఠించుచున్నారు. కాని యీపింగళుని పేరు మహాభారతమున లేదు. అంతమాత్రమున నతనియొక్క యనుమానము బయలుదేఱ జాలదు; ఈపింగళుని మహాభారతముకన్న బూర్వునిగా నెంచవలయును. ఇప్పుడు పాణినియొక్క శిక్ష ప్రసిద్ధమైయున్నది. కాని వేదములకు శిక్ష భిన్నభిన్నముగా నున్నది. మహాభారతమున (శా. ప. అ. 342) ఒకశిక్షాప్రణేతయొక్క వర్ణన కలదు. "బాభ్రవ్యవంశ్యుఁడగు గాలవుఁడు క్రమశాస్త్రమునఁ బారంగతుఁడయి శిక్ష, క్రమము, అనెడు రెండువిషయములమీఁదను గ్రంథములను లిఖించెను. ఇప్పుడు మిగిలియున్నది, కల్పము. కల్పమనఁగా వేఱువేఱువేదములలోని యజ్ఞసంబంధమగు జ్ఞానమును గలిగించునట్టి సూత్రములని యర్థము. ఈకల్పసూత్రములను జేసినవారు అనేకులున్నారు. కాని వారి మాట మహాభారతమునం దగుపడదు. అకటా! సూత్రశబ్దముమాత్రము మహాభారతమున నున్నది. ఈసూత్రశబ్దముచేత శ్రౌతసూత్రములను గ్రహింపవలయునో యని యనుమానము జనించుచున్నది. శాంతిపర్వముయొక్క 269 వ యధ్యాయమున నీశ్లోకమున్నది—"

ఆశ్వవంత శ్చరితం కించిద్ధర్మేషు సూత్రితమ్.

పాణినివిషయమున ననేకసూత్రములయొక్క వర్ణనయున్నది. ఈసూత్రములు వేఱువేఱువిషయములమీఁద నుండియుండును. అగుఁగాక. ఇంతవఱకు వైదికసాహిత్యముయొక్క చర్చ యయ్యెను. మహాభారతమున 'ఉపనిషద్' శబ్దమునకు రహస్యము, బ్రాహ్మవేదము, వేదాంతము, అని యీభిన్నభిన్నములైన సంజ్ఞలు లభించుచున్నవి; అక్కడక్కడ మహోపనిషద్ఛబ్దముకూడఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. ద్రోణపర్వములో ౧[illegible]-వ యధ్యాయమున భూరిశ్రవుఁడు తనదేహమును బ్రాయోపవేశనముగావించి, విడిచిపెట్టుటకు విచారమొనర్చియుండెను. ఈయుపనిషత్తునుబట్టి ఓం అను ప్రణవముపై ధ్యానముంచవలసియున్నది.

ఇతిహాసములు-పురాణములు

ఇంక మనము ఇతిహాసములు పురాణములు వీనిఁ గూర్చి విచారము గావింపవలసియున్నది. వైదికసాహి

ఈసంహితయందున్న విషయమంతయు నక్షత్రములమీఁదఁ బ్రతిపాదింపఁబడియున్నది. ఇందు రాసులయొక్క చర్చ బొత్తిగా లేదు. కనుకనే యీగ్రంథము శకపూర్వమని నిశ్చితమగుచున్నది. ఇందు సప్తఋషిచారము వర్ణింపఁబడలేదు. ఇందువలన నీకల్పన తరువాతిదియని తెలియుచున్నది. ఇందు యుగపురాణమను పేర నొకయధ్యాయమున్నది. కాని యది 64 అంగములయొక్క సూచియందు లేదు. (దీనినిఁబట్టి యది పిమ్మట గలుపఁబడెనని చెప్పవలసియుండును.) అయినను అదిమిగులఁ బ్రాచీనము. అందుఁ బాటలీపుత్రస్థాపనశాలి శకరాజు మొదలైనవారియొక్క వర్ణనయున్నది. 'సాకేతే సప్తరాజానో భవిష్యంతి,' ఈప్రకారముగా శకరాజులనుగూర్చి చర్చకూడనున్నది. యుగపరిమాణమింతయని చెప్పఁబడలేదు. అయినను కృతయుగవిషయమున "శతవర్ష సహస్రాణి ఆయుస్తేషాం కృతేయుగే" అని చెప్పెను. ఈవాక్యమునుబట్టి నాలుగుయుగములఁ బన్నెండువేలసంవత్సరములని యని వచించుటకు వీలులేదు.

శతం శతసహస్రాణాం మేవ కాలః సదా స్మృతః; పూర్ణేయుగసహస్రాంతే కల్పో నిశ్శేష ఉచ్యతే.

ఈవిధముగా నింకొకశ్లోకమున్నది. ఆవిషయ మట్లుండుఁగాక! ఈవిషయములవలనఁ బూర్వోక్తమైన వృద్ధగర్గసంహితాగ్రంథమే మహాభారతమున నుల్లేఖింపబడెనని నిశ్చయమగుచున్నది. ఇందు 64 అంగములును 40 ఉపాంగములును గలవని వర్ణింపఁబడెను.

త్యము సమాప్తమైనతరువాత, రెండవసాహిత్యము ఇతిహాసములని. మఱియుఁ బురాణము లనగా నున్నది. ఇతిహాసములకును బురాణములకును గొంతభేదము కలదు. ఇతిహాసమునఁ బ్రత్యక్షఘటితములైన విషయము లుండును. పురాణమందన్ననో ప్రాచీనములైన కల్పితకథలును, రాజవంశములు నుండును. ఈపురాణములు మహాభారతముకంటెఁ బూర్వ ముపనిషత్కాలమునఁ గూడ నుండెనని యుపనిషత్తులవలనఁ దెలియుచున్నది, కాని యవి యనేకములో లేక యేకమో యని చెప్పుటకు శక్యము కాకున్న వేదములను, నుపనిషత్తులను జదువుట యేవిధముగా బ్రాహ్మణులయొక్క పనిగా నుండెనో, ఆవిధముగా నితిహాసములను బురాణములను బఠించుట సూతులయొక్క పనిగా నుండెను. మహాభారతమునఁ గూడఁ జెప్పఁబడియున్నది. అనుశాసనపర్వముయొక్క ౮౦-వ యధ్యాయమందు రాజులను స్తుతించుట సూతుల పనియని వ్రాయఁబడినది. మహాభారతమునుగూడ సౌతి శౌనకునికి వినిపించెను. ఇతిహాసము స్వతంత్రమైన గ్రంథసముదాయముగా నుండును, కాని మహాభారతము వలె విస్తృతము, ఈసమస్తగ్రంథసముదాయము, మహాభారతములోనే కలిసి పోయి యకారణముచేత లోపించిపోయెను. కాని యిప్పు డీప్రశ్న కలుగుచున్నది. ఉపనిషత్తులలోఁ జెప్పఁబడిన యితిహాసము లేవి? రామాయణము, మహాభారతము రెండు గ్రంథములు ఇతిహాసములు. ఈవిషయ మాగ్రంథములలో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నది. వీనియొక్క మూలగ్రంథము లుపనిషత్కాలములోఁగూడ నుండియుండును. ఇవిగాక యింకను చిన్న చిన్న యితిహాసములు మఱికొన్ని యుండియుండునని యనుకొనుటకు నేమాపత్తియు లేదు. మహాభారతమనెడి సొరవు పెల్లువను పెద్దసుడిగాలిలో నవి సంభవించుటచేత, వాటియొక్క యస్తిత్వము లోపించిపోయెను. అదిగాక మహాభారతమునకుఁ దరువాతి గ్రంథములయందు నితిహాస మనఁగా 'భారతమనియే' నిర్ణయింపఁబడియున్నది. కాని మహాభారతమందే కొన్నిస్థలములందు నితిహాసశబ్దము లభించుచున్నది. అక్కడ మహాభారతమని యెట్లు గ్రహింపఁ బడఁగలదు? ఉదాహరణార్థము, ద్రోణవిషయమున నిట్లు వర్ణింపఁబడినది:

సాంగోపనిషదో వేదా
న్సాంగా న్నాఖ్యానపంచమాన్.

ఇక్కడ టీకాకారుఁడు ఆఖ్యానశబ్దమునకు బురాణభారతాదికము నర్థము చేసెను. కాని భారతయుద్ధమునను ద్రోణుఁడు భారతయుద్ధమునకుఁ దరువాతఁ గావింపఁబడిన యాభారతము నెట్లు చదువఁగలుగును? అనఁగా మహాభారతకాలమున భారతము ఒక ప్రత్యేక గ్రంథముగా నుండెను. అదియుఁగాక యయ్యది చాలఁ బ్రాచీనమై యుండెను. వేదములతోఁ గూడ భారతమును జదివెడుపద్ధతి మిగులఁ బ్రాచీనమై యుండెను. ఈకారణముచేతఁ వేదములతోఁ గూడ భారతము నుచ్చరించుట పరిపాటియైనది. ఇఁకఁ బురాణములనుగూర్చి కొంచె మెక్కువ వ్రాయవలసియున్నది. వాయుపురాణము మహాభారతమున స్మరింపఁబడెను. కనుకఁ బదునెనిమిది పురాణములను మహాభారతకాలమున నుండి యుండును. వనపర్వమున 19వ యధ్యాయములో నీశ్లోకమున్నది—

ఏవం తే సర్వమాఖ్యాతం అతీతానాగతం తథా;
వాయుప్రోక్త మనుస్మృత్య పురాణ మృషిసంస్తుతమ్.

మొట్టమొదట పురాణములయందు, పురాణము, అనఁగా నేది యతీతమో అదే, అదే చెప్పుట కుద్దేశింపఁబడియుండును. కాని తరువాత ననాగతములనుగూడ భవిష్యద్రూపమునఁ బురాణమందుఁ జెప్పెడివాడుక మహాభారతకాలమున వచ్చియుండును. శాంతిపర్వముయొక్క 318వ యధ్యాయమునందు లోమహర్షణుఁడను సూతుఁడే సమస్తపురాణకథకుఁడని చెప్పఁబడెను. ఈ లోమహర్షణుని పుత్రుఁడగు సౌతి మహాభారతకథను జెప్పెను. అనఁగాఁ బదునెనిమిదిపురాణములను మహాభారతముకంటె ముందటివి. మహాభారతమునం దొకచోట (స్వర్గారోహణపర్వములో 6వ యధ్యాయమున) వ్యాసుఁడు పురాణములను బఠించెనని చెప్పఁబడినది. ఇందువలన వ్యాసునియొక్క యాదిపురాణ మొకటి యుండెనని తెలియుచున్నది. అతనికిఁ బూర్వము లోమహర్షణుఁడు భిన్నభిన్నములైన పదునెనిమిది గ్రంథములను గావించెను. కాని యారంభములోని పురాణములు నిప్పటిపురాణములు నొకటి కావు. ఎందుచేతననగా

వనపర్వమున వాయుప్రోక్తమని చెప్పి కలియుగము వర్ణింపఁబడెను. దానికిని నేఁటి వాయుపురాణమునకును భేదము గనుపడుచున్నది. వాయుపురాణమందు హెచ్చు స్వభావోక్తియొకటి చూపినట్లు— కలియుగమునఁ బదునాఱేండ్లకంటెఁ గూడ చిన్నపిల్లలు సంతానవతు లగుదు రని వర్ణన యున్నది. ఇఁక మహాభారతమున, పైదాఱేండ్లవయసుగల బాలికలకు సంతానము గలుగునని వర్ణన యున్నది. మహాభారతమందున్న వర్ణన వాయుపురాణముకంటెఁ గూడఁ బదియడుగులు ముందునకు వేయుటలో నాశ్చర్యము లేదు. కాని మహాభారతములోని వర్ణన ప్రాచీనవాయుపురాణమునుండి తీసికొని పెంచఁబడినది. మహాభారతమునఁ బురాణము, ఆఖ్యానము, ఉపాఖ్యానము, గాథ, ఇతిహాసము, అని వేఱువేఱు శబ్దములు వచ్చుచున్నవి. వాటియొక్క భిన్నభిన్న భేదము లీలాగున కనుపడుచున్నవి. ఎట్లనఁగా, ఆఖ్యాన మొకవృత్తమునకు సంబంధించుచున్నది. మఱి యితిహాస శబ్దము, ఇతి + హ + ఆస ఈయర్థముచేత, మిక్కిలి ప్రాచీనవృత్త మనునర్థమున కనుపడుచున్నది.

న్యాయశాస్త్రము

సభాపర్వములోని నారదస్తుతియం దీశ్లోక మున్నది:—

ఐక్యసంయోగనానాత్వ సమవాయవిశారదః,
పంచావయవయుక్తస్య వాక్యస్య గుణదోషవిత్;
ఉత్తరోత్తరవక్తా చ వదతోఽపి బృహస్పతేః.

ఇందు ఐక్యము, సంయోగము, నానాత్వము మొదలు గాఁగలవానియొక్క వర్ణన యున్నది. అవి యేశాస్త్రములోనివి! దీనికుత్తరమిచ్చుట కష్టము. ఈవర్ణన యన్ని శాస్త్రములకు సమానముగనుగా నుపయోగించునని టీకాకారుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యాలోచింపఁగా నీవర్ణన, యింకను విశేషించి 'సమవాయ' శబ్దము, న్యాయశాస్త్రమును సూచించును. గౌతముని న్యాయశాస్త్రము మహాభారతకాలమునఁ బ్రసిద్ధమైయుండు ననుటకు నాటంక మేమియును లేదు. 'పంచావయవయుక్త' వాక్యము, గౌతముకృత న్యాయశాస్త్రము నందలి సిద్ధాంతములకే యుపయుక్తముగాఁ గనఁబడు చున్నది. మహాభారతమున గౌతముని మాట లేదు; గాని మునిన్యాయశాస్త్ర మెప్పుడు పుట్టినదియుఁ గూడ నేఁటి వఱకు నిశ్చితము కాలేదు. ఇప్పుడు ప్రసిద్ధములైన న్యాయసూత్రములు మహాభారతమునకుఁ దరువాతివి. కాని శాంతిపర్వముయొక్క ౨౧౦-వ అధ్యాయమున న్యాయశాస్త్రము మహాభారతముకంటె మునుపటిదని వ్రాసెను. ఆశ్లోకమిది.

న్యాయతంత్రాణ్యనేకాని తైస్తైరుక్తాని వాదిభిః

ఈన్యాయమును వాదవివాదములయందు నుపయోగించుచుండిరనుట స్పష్టపడుచున్నది; ఎందుచేత? ఇందువాదిశబ్దము ప్రయోగింపఁబడినది.

నారదుఁడు బృహస్పతికంటెఁగూడ నుత్తరోత్తర వక్త యని చెప్పఁబడెను. ఇందువల్ల న్యాయశాస్త్రము తోడనే వక్తృత్వశాస్త్రముకూడ మహాభారతకాలమునఁ బ్రచలితమైయుండునని తెలియుచున్నది. శ్రోతయొక్క హృదయమునందుఁ దనభావములనుఁ బూర్ణపరిణామము కావలయునన్నచో, వక్తకు వక్తృత్వశాస్త్రము (ర్హెటొరిక్-(rhetoric) తప్పక సిద్ధించియుండవలయును. ప్రాచీనకాలమున వేర్వేఱు ధర్మములయొక్క వాదవివాదమున హేతువిద్యయు వక్తృత్వశాస్త్రము రెండే యుపయోగించుచుండెడివి. ఒకరు భాషించినమీఁదఁ రెండవవారింకను బ్రభావశాలియగు భాషణమును జేయుట వాదవివాదమునఁ జాలనుపయోగించుచున్నదని చెప్ప నవసరము లేదు. మఱియు భారతకాలమునఁ బ్రాచీనరాజులకుఁ దత్త్వజ్ఞానవిషయమునందు నిట్టివాదవివాదములను బ్రత్యక్షముగా వినుటకు చెక్కువకోరిక యుండెడిది. ఈప్రకారమైన యభిరుచి యవనాత్మలకుఁగూడ నుండెను. అట్టి ప్లేటో వ్రాసిన యతనిసంవాదములు కలవు. అవి నేఁటిదనుకఁ బ్రపంచమునిండ మనుష్యులకు నానందము నిచ్చుచున్నవి. ఈకారణముచేత వక్తృత్వశాస్త్రము యొక్క యభివృద్ధి యేప్రకారముగా యవనులలో కట్ట మయ్యెనో అదేప్రకారముగా భారతవర్షమునఁగూడ మహాభారతకాలమున నుండెను. కాని తరువాత నీశాస్త్రము మఱలఁ జిగిరింపలేదు. దీనికిఁ బ్రతిఫలముగా నేఁడి సంస్కృతముయొక్క గద్యపద్యరచనయందు శోకవిష

ను కృత్రిమత్వమును బుట్టించెనో, యట్టి యలంకారశాస్త్ర ముదయించెను. వక్తృత్వశాస్త్రము మహాభారతకాలమున నవశ్యము కలిగియుండును. దీనికి సాక్షి మహాభారతములోని జనకసులభాసంవాదము. ఈసంవాదము కొంతకొంత ప్లేటోసంవాదమువలె నున్నది. దానియందు నొకవక్త మఱియొకవక్తతోఁ జాలఁ బ్రశస్తమైనభాషణముఁ జేయుచున్నాఁడు. ఈసంవాదమున సులభ తనయుత్తరారంభమున వాక్య మెట్లుండవలయునో, దానియొక్క గుణదోషము లేవియో, యావిషయమున వివరించెను. ఇచ్చట దాని భాషాంతరీకరించుట యనావశ్యకము. ఈజనకసులభాసంవాదము యావత్తు పఠింపఁదగియున్నది. అది యటుండఁగాక; వక్తృత్వశాస్త్రమునకుఁ బ్రతిఫలముగా నలంకారశాస్త్ర ముత్పన్నమగుటవలన మహాభారతమునకుఁ దరువాతి సాహిత్యమునందు సులభాజనకసంవాదమువంటి, లేక యుపనిషత్తులయందుఁ గూడ నున్న యాత్మసంబంధములగు ప్రవచనములవంటి సం[illegible]ములు దొరకవయ్యెను.

ధర్మశాస్త్రము

ధర్మకామార్థమోక్షేషు యథావత్కృతనిశ్చయః;
తథా భువనకోశస్య సర్వస్యాస్య మహామతిః.

ఇది నారదునియొక్క మఱియొకవర్ణన. దీనివలన ధర్మశాస్త్రము, కామశాస్త్రము, అర్థశాస్త్రము, ఈ నాల్గుశాస్త్రములు తప్పక యుండి యుండు నని తెలియుచున్నది. స్పష్టముగా మహాభారతమునకు ధర్మశాస్త్రమనియుఁ, గామశాస్త్రమనియుఁ బేరు పెట్టియుండెను. మహాభారతమందు ధర్మశాస్త్రము మాట చాలసారులు వచ్చినది. సౌతి మహాభారతమును ముఖ్యముగా ధర్మశాస్త్రముగాఁ జేసియున్నాఁడు. మహాభారతమున నీతిశాస్త్రముకూడ నున్నది. ఈనీతిశాస్త్ర మెవ్విషయముగా నుండెనో, యది నిశ్చయింపఁబడఁజాలదు. అయిన నయ్యది రాజనీతి, మఱియు వ్యవహారనీతి, యీ రెండిటి యాధారముమీఁద నుండియుండును. అర్థశాస్త్రము వార్తాశాస్త్రమనియుఁ జెప్పఁబడెను. మోక్షశాస్త్రమున కాన్వీక్షికియని సంజ్ఞయున్నది. (సభాపర్వము, మఱియు శాంతిపర్వము అ. ౫౯). ఒకచోట మానవధర్మశాస్త్రముమాట యున్నది. ఒకస్థలమున రాజధర్మములు వర్ణింపఁబడినవి. సమగ్రనీతిధర్మములను ముఖ్యముగా శుక్రుఁడును, బృహస్పతియుఁ జెప్పియున్నారని నుడువఁబడినది. శాంతిపర్వమునను మొదలనే బృహస్పతి యొకలక్షశ్లోకముల నీతిశాస్త్రమును జేసెననియుఁ దరువాత శుక్రాచార్యుఁడు దానిని సంక్షేపించెననియు జెప్పుచున్నాఁడు. దీనికిఁబిదప శాంతిపర్వముయొక్క ౫౮-వ యధ్యాయములో మనువు, భరద్వాజుఁడు, మఱియు గౌరశిరుఁడు రాజశాస్త్రప్రణేతలుగాఁ జెప్పఁబడిరి. ప్రస్తుతసమయమున నీగ్రంథములయొక్క యుంబష్టాంతరమున బృహస్పతి ప్రణీత నీతిశాస్త్రముయొక్కయుం జాడ యెందును గానిపింపదు. కాని శుక్రనీతిగ్రంథ మిప్పటికిఁగూడఁ గలదు. ఈనీతియందు సంధి, విగ్రహము మొదలగు రాజకీయవిషయములచాతుర్య మధికముగా నున్నది.

తథా భువనకోశస్య సర్వస్యాస్య మహామతిః.

ఈవాక్యమునఁ జెప్పఁబడ్డశాస్త్రము భువనశాస్త్రము కాఁబోలును. ఈశాస్త్రమునందు, సమగ్రసృష్టియు నెంతపెద్దదియైయున్నదో, దానియందు నెన్ని విభాగము లున్నవో, మఱియు సర్వప్రపంచ మెటువంటిదో యీసంగతు లొకవేళ నుండియుండును. ఇంగ్లీషునందు దేనిని 'కాస్మాలజీ' యందురో ఆశాస్త్రము మహాభారతకాలమున వేఱుగా నుండియుండును. మహాభారతమందున్న భూవర్ణనమొదలైనవి యక్కడినుండి కైకొనఁబడియుండును. ఈప్రకారము, విద్వాంసులైన వారి యధ్యయనమునకుఁ దగిన సమస్తవిషయములు నారదునివర్ణనలయందు వచ్చినవి. అతనికి వేర్వేఱు మోక్షశాస్త్రముల జ్ఞానముకూడ నుండెను. ఈశాస్త్రములు సాంఖ్యము, యోగము, మఱియు వేదాంతము మొదలైనవి. నారదునివర్ణన యింకను జేయఁబడినది. ఎట్లనగా.

సాంఖ్యయోగవిభాగజ్ఞో నిర్వివిత్సుః సురాసురాన్.

మహాభారతకాలమున సాంఖ్యము, యోగము, వేదాంతము మొదలుగాఁ దత్త్వజ్ఞానములయొక్క గ్రంథము లనేకము లుండినవనుట నిర్వివాదము. కాని, యిప్పుడు వానిలో నొకటికూడ గ్రంథము మిగులలేదు.

గాటియందలి చాల తత్త్వములు మహాభా
రతమున వచ్చినవి. మహాభారతమునకు పిమ్మట తత్త్వ
జ్ఞానమువిూఁద చేర్పఁబడి సూత్రములు చేయఁబడినవి,
మఱియు నవే మాన్యములైనవి. ఈకారణముచేత,మహా
భారతముకూడ తరువాతిదియని చెప్పఁబోవుచున్నారు.
అయిన తత్త్వజ్ఞానముల నైతిహాసికదృష్టితో విచార
మొనరించునెడల నది మహాభారతమునుండియే కాఁ
గలదు.

రాజనీతి

సంధివిగ్రహతత్త్వజ్ఞస్త్వనుమానవిభాగవిత్.

ఇటువంటి వర్ణన నారదుని కింతకు గలదు. ఇందు వర్ణితమైన సంధి, విగ్రహము, షాడ్గుణ్యవిధియు శాస్త్రము, ప్రాచీనకనీతిశాస్త్రముయొక్క స్పష్టీకరణము. దీనిలో నితరశాస్త్రములు వర్ణింపఁబడలేదు. ఇది బృహస్పతినీతియొక్క యొక భాగము. "రాజనీతియందు సంధి, యానము, పరిగృహ్యాసనము, ద్వైధీభావము, అన్యస్య ప్రాశ్రయము, మఱియు విగృహ్యాసనము ఈషడ్గుణముల యొక్క సూక్ష్మములు చెప్పఁబడినవి." ఇతేదనముగా 'అనుమానవిభాగవిత్', ఈవాక్యము న్యాయశాస్త్రము నుద్దేశించియున్నది. అనఁగాక; అంతిమమగు నారదవర్ణన యిట్లున్నది—

యుద్ధగాంధర్వసేవీచ సర్వత్రాప్రతిమస్తథా;

ఇందు నారదునికి యుద్ధశాస్త్రమందును గాంధర్వశాస్త్రమందును జ్ఞానముండెనని చెప్పఁబడెను. మహాభారతమందుఁ బలుచోట్ల యుద్ధశాస్త్ర మువ్వరింపఁబడినది. ఈయుద్ధశాస్త్రమున కొకకసూత్రములుకూడ నుండెను. ఇవి అశ్వసూత్రము, గజసూత్రము, రథసూత్రము, దీనియందు నగరములయు దుర్గములయు రక్షణెట్లు చేయవలెనదియు వర్ణింపఁబడెనో అట్టినాగరసూత్రము నైయున్నవి. సంపూర్ణమైన యుద్ధశాస్త్రము ధనుర్వేదనామమునఁ బ్రసిద్ధమైయుండెను. ఈధనుర్వేదమునకుఁ బ్రత్యంతరమున సూత్రములకుఁ బ్రణేత భరద్వాజుఁడు, గాంధర్వమునకు లేక గానశాస్త్రమునకుఁ కర్త నారదుఁడు నైయుండిరి.

గాంధర్వం నారదో వేద, భరద్వాజో ధనుర్గ్రహమ్;
దేవర్షిచరితం గార్గ్యః కృష్ణాత్రేయ శ్చికిత్సితమ్.
(శాంతిపర్వము, 210)

ఇందువలన గాంధర్వము లేక గానము వంటి లలితశాస్త్రములకు నారదుడే ముఖ్యప్రవర్తకుడై యున్నాడని సిద్ధమగుచున్నది. మహాభారతకాలమున నీశాస్త్రముల కొక్కటియౌన్నత్య ముండెను. దేవర్షిచరిత్రము (జ్యోతిషము)నకుఁ బ్రవర్తకుడు గార్గ్యుడియు వైద్యశాస్త్రప్రవర్తకుడగు కృష్ణాత్రేయుడియు గ్రంథములు ప్రస్తుతసమయమున వ్యాపకములుగా లేవు. అయిన నాగ్రంథములయందలి కొంతజ్ఞానము 'కచ్ఛిత్' అధ్యాయమున వచ్చినది. (సభాపర్వము, [illegible])

స్మృతులు, మఱియు సన్యవిషయములు

నారదునివర్ణనయందు, లేని మహాభారతకాలమునఁ దెలియఁబడియుండెనో, యాశాస్త్రములన్నియు నువ్వరింపఁబడినవి. అనఁగా, మహాభారతమునకు పేరు నారదుని సర్వవిద్యాపారంగతుఁగా వాడుచుంటియున్నారు. ఇందువలన నీమూడి యొంటేని సంపూర్ణమైనదని యభిప్రాయపడుటకు వీలుపడియు లేదు. ఈమూడియందు స్మృతుల వేర్లు ప్రత్తిగా గనిపింపకుండుట మనకు కొంత యాశ్చర్యము గలిగించును. కాని మహాభారతకాలమున నేస్మృతియు లేకుండెనని తోఁచుచున్నది. మనుస్మృతికూడ పిమ్మటిదే. ఇతర మిగిలినస్మృతులు పిమ్మటివిగాఁ గనిపించుచునే యున్నవి.* మనువుయొక్క-నర్మశాస్త్ర మొకప్పుడు మహాభారతము కంటెఁ బూర్వపుదియగును. ఎందుచేతనే మనువుయొక్క-

* మహాస్మృతిం పఠేద్యస్తు తథైవానుస్మృతిం శుభామ్ తావప్యేతేన విధినా గచ్ఛేతాం మత్సలోకతామ్.
ఈశ్లోకము శాంతిపర్వములోని ౨౦౦-వ యధ్యాయమందు వచ్చినది. టీకాకారుఁడు "మహాస్మృతి" చేత మనుస్మృతియని యర్థము చెప్పవలయునని యున్నాఁడు. కాని అనుస్మృతి ఏదియోతెలియదు మఱి, యిచట ఇవిసంబంధియు సంప్రశ్న మున్నది. ఆలోచింపఁగా నిచ్చట భగవద్గీతయు, సనుగీతయు నభిప్రాయమైయుండును.

వచనములయుల్లేఖము, పక్షాంతరమునను సాక్షుల యుల్లేఖము మహాభారతమందు మాటిమాటికి వచ్చుచున్నది. ఇచ్చట స్మృతులయుల్లేఖము లేదు. ఎచ్చటనైనను స్మృతులయస్తిత్వములో నీప్రమాణము విశ్వసింపఁదగినదికాదు. ఎందుచేతనో? కేవలము నారదుఁడు చదివినవిషయములఁ గూర్చినదైనను చాలక సంపూర్ణమైనది కాకుండునని యూహింపఁబడవచ్చును. ఇక్కడ ఛాందోగ్యోపనిషత్తుయొక్క భాషాంతర మొకటి యీయఁబడియున్నది. ఎందుచేతనో? దానియందు నారదుఁడు దేవముఖమునుండియే సనత్కుమారునిలోఁ దా నేర్చినవిషయములను బఠించెనో వక్కాణించియున్నాఁడు. నారదుఁడు శిష్యుఁడై సనత్కుమారునియొద్దకు అధ్యాత్మవిద్య నేర్చుకొనుటకై వెళ్లినపుడు, సనత్కుమారుఁడు నారదునడిగెను—"ఇప్పటిదాఁక నీ వేమేమి యధ్యయనము చేసితివి?" అప్పుడు నారదుఁ డుత్తరమిచ్చెను— "నేను ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, ఇతిహాసపురాణములు, వ్యాకరణము, పిత్ర్యము, రాశి, దైవనిధి, వాకోవాక్య మేకాయనము, దేవవిద్య, బ్రహ్మవిద్య, భూతవిద్య, క్షత్రవిద్య, నక్షత్రవిద్య, మఱియు సర్పదేవజనవిద్యలఁ జదివితిని." నారదుఁ డిందుఁ బదునాలుగువిద్యలను లెక్కపెట్టియున్నాఁడు. వీనియందుఁ గొన్నివిషయములయొడల విచి యెటువంటివో నిర్ణయించుట కఠినము. ఉదాహరణార్థము ఇందు వ్యాకరణమును 'వేదానాం వేదం' అని చెప్పెను. టీకాకారుఁడు నక్షత్రవిద్య యనఁగా జ్యోతిషమనియు, బ్రహ్మవిద్య యనఁగా ఛందశ్శాస్త్రమనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు; మఱి పిత్ర్యశబ్దముచేఁ గల్పసూత్రమును గ్రహించెను. రాశి శబ్దము గణితశాస్త్రమైయున్నది. కాని 'వాకోవాక్యమేకాయనము' ఏదియో నిశ్చయపూర్వకముగాఁ జెప్పఁబడఁజాలదు. ఆచార్యుఁడు దేవవిద్యను శిక్ష యని యర్థము చేసెను. సర్పదేవజనవిద్యాశబ్దముచేత సర్పములవిషముమీఁద విద్యుతోషధులని తెలియుచున్నది; ఇట్లు నృత్యము, గీతము, శిల్పశాస్త్రము మఱియుఁ గలుగు మొదలగు నవి యిందు వచ్చుచున్నవి. ఆచార్యుఁ డిట్లే వర్ణించెను. ఉపనిషత్కాలమున రాశి అనఁగా గణితశాస్త్రము ప్రసిద్ధమై యుండెను. మహాభారతకాలమునకును దానియొక్క యభ్యాసము మిక్కిలిగా నుండెనని యూహింపవలయును. రాశిశబ్దంబు త్రైరాశికమునందు వచ్చుచున్నది. ఈగణితశాస్త్రముయొక్క యుల్లేఖనము మహాభారతమున లేదు. అయినప్పటికి ననేకప్రమాణములవలన గణితశాస్త్రము యథార్థముగ భారతఖండమందే యుత్పన్నమైనదనుట మాన్యమైయున్నది. విశేషముగాఁ బదియంకములగణిత మిచటనుండి యంతటను వ్యాపించినది. ఉద్ధరింపఁబడిన సూచియందు జ్యోతిశ్శాస్త్రములయుల్లేఖము గలదు. అందు మహాభారతాపేక్షచేత గణితము, వైద్యకము రెండు విషయము లధికముగా నున్నవి. నారదునియొక్క విద్యలన్నిటియందు స్మృతులమాట లేదు. అయినను నై యనుమానమువలన స్మృతు లుండెననికాని లేవనికాని నిశ్చయపూర్వకముగాఁ జెప్ప వలనుపడదు. వైదికసాహిత్యముకాక మిగిలిన ప్రామాణికగ్రంథములే స్మృతులు, ఈయర్థము స్మృతిశబ్దములోని విరోధమువలన మహాభారతకాలమునకుఁ బిమ్మటఁ బుట్టియుండును. ఎందుచేతనో? బాదరాయణునియొక్క బ్రహ్మసూత్రములయందు 'స్మృతేశ్చ', 'ఇతి చస్మర్యతే' ఇత్యాదిప్రయోగములయందు మహాభారతముయొక్కయే యాధారము గైకొనఁబడెను.

అన్యశాస్త్రములు మఱి యుల్లేఖములు

నీతిశాస్త్రమును వర్ణించిన యొకశంబరుఁ డుండెనని తెలియుచున్నది. రెండునూఱుకోటుల నతని పేర వచ్చినది.

వాతః పాపీయసీం కాంచి దవస్థాం శంబరోఽబ్రవీత్;
యత్ర నైవాద్య నప్రాతర్భోజనం ప్రతిదృశ్యతే.
(ఉద్యో. అ. 72)

మహాభారతమున సంఖ్యావాచకముగ పద్మశబ్దము చాలసారులు వచ్చినది.

తిస్త్రః పద్మాని షట్త్రింశ పంచ కోట్యశ్చైవ మాధవ.
(శాంతి. అ. 258, 19)

ఏవి ప్రస్తుతసమయమునఁ బ్రసిద్ధములై యున్నవో, యాసంఖ్యావాచకశబ్దములన్నియు సభాపర్వమున వచ్చినవి. ఇచ్చట నవి లేవనుటకుఁ దగియున్నవి.

అయుతం ప్రయుతం చైవ శంకుం పద్మం తథార్బుదమ్;
ఖర్వం శంఖం నిఖర్వం చ మహాపద్మం చ కోటయః;
మధ్యం చైవ పరార్ధం చ సపరం చాత్ర; పణ్యతామ్.
(స. అ. ౬౬౧-౪)

ఇందువలన, మహాభారతకాలమున గణితశాస్త్రమందు అంకగణితమునకు చక్కని యౌన్నత్యమేర్పడెనని తెల్లమగుచున్నది. అంకగణితశాస్త్రము భారతీయులది యనియు సంఖ్యాది యిప్పటివంటి యంకెలు వ్యాపించినవనియు నీపరంపర సత్యముగా నగుపడుచున్నది. గణితశాస్త్రమందు చెట్లయాకులు మఱియు ఫలములు కూడ గణితముద్వారా లెక్కించెడుయుక్తి యున్నట్లు వీరికి తెలిసియుండెనని వర్ణన యున్నది. శాలిహోత్రమునందు గుఱ్ఱములయొక్క వివిధ మంచిచెడ్డగుణములుకూడ వర్ణింపఁబడినవి. జరాసంధునికథయందు మల్లయుద్ధము (కుస్తీ) లోని బంధముల (కుస్తీపట్టుల) యొక్క పేరులు వచ్చినవి. ఈప్రకారముగా, జలయుక్త కోటలనుండుటకై రోధములకు సహాయములను వర్ణింపఁబడినవి. వైద్యశాస్త్రమునందలి కషాయములు, ఘృతములను సూచింపఁబడినవి.

తే పిబంతః కషాయాంశ్చ సర్పింషి వివిధాని చ;
దృశ్యంతే జరయా భగ్నా నగా నాగైరివోత్తమైః.
(శాంతి. ౩౩౨)

ఆకాశమునందలి వేర్వేరు వాయువులుకూడ వర్ణింపఁబడినవి. అనుశాసనపర్వమున, వేర్వేఱు గంధము (ధూపము) లెట్లు తయారుచేయఁబడుచున్నవో చెప్పియున్నారు. ఈశ్లోకము ధ్యానింపఁదగియున్నది.

సలస ద్రవ్యకృతే ధూపము ఖర్జ్యతో హవ్యవాసిని,
వసైవాకృతి తలో ద్రవ్యమిశ్ర ధూపశ్చేవ హుంతోకకాః

మహాభారతమం దొకచోట స్మృతిశాస్త్రముయొక్కయు నుల్లేఖము కనిపించుచున్నది. అనుశాసనపర్వ (అ. ౧౪౧-౬౫) మున నుమామహేశ్వరసంవాదమునందు

వేదోక్తః ప్రథమో ధర్మః స్మృతిశాస్త్రగతోఽపరః,
శిష్టాచీర్ణః పరః ప్రోక్తః త్రయో ధర్మాః సనాతనాః.

స్మృతిశాస్త్రమని చెప్పఁబడిన ధర్మశాస్త్రము మానవాదులయు, బౌధాయనాదులయు నుద్దేశముతో నున్నది. అపస్తంబధర్మశాస్త్రములోనుగాఁ గన్నదిన్న ధర్మశాస్త్రగ్రంథములు మహాభారతముకంటెను పురాతనమై యుండెను. కాని మహాభారతమున మఱియితరుల పేరులు లేవు. ఒక్కమనువు పేరు కొలఁదిగానున్నది. మనువచనములును కొన్నిదృష్టాంతములుకూడఁ గనఁబడుచున్నవి. కాని మనుస్మృతియొక్కయుఁ, బహ్వాంతరమున నితరస్మృతుల యొక్కయు నామములు మహాభారతమున రాలేదు. ఇదిపూర్వము లిఖింపఁబడియేయున్నది. ఈవచనమునకు వైకానిదే స్మృతులయందు ధర్మము నిరూపింపఁబడినవనియు, పక్షాంతరమున దీనియొక్క వివరణ మేలో మఱియొకచోటనుండి తీసికొనిరాఁబడినవనియు నీమాట సందిగ్ధముగా నున్నది; ఈసమాచారము బహువిచిత్రముగా నున్నది. మఱియు దీనియందు పశు స్తనధర్మములు సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడినవి.

‘విద్యాజంభకవార్త్రై ర్వాత్రిహస్తైః’

ఈయుల్లేఖ ముద్యోగపర్వమునఁ దున్నది. వద్దంచేసి (సువర్ణమాక్షికము) గూడ నిందుఁ జెప్పఁబడినది. (64 వ యధ్యాయమునందు) జంభకము అనఁగా కొంత రసాయనప్రక్రియ యూపమయమున నిచిత్తమైయుండునని తెలియుచున్నది. మఱియొకచోట, నాగుబ్జాన నుండే నవిమాత్రము చెప్పఁబడియున్నది.

సభాపర్వములో 11 వ యధ్యాయమున నీశ్లోక మున్నది—

భాష్యాణి తర్కయుక్తాని దేహవంతి విశాంపతే;
నాటకా వివిధాః కావ్యకథాఖ్యాయికకారికాః.

తర్కయుక్తములైన భాష్యములు దేహమును ధరించినవై బ్రహ్మసభయందు నివసించుచున్నవి; ఇదే ప్రకారము నాటకములు, కావ్యములు, కథలు, ఆఖ్యాయికలు, కారికలుఁగూడ నివసించుచున్నవి. ఈవర్ణనచేత నాధునికసాహిత్యమునందలి యనేకభేదములు మహాభారతకాలమునఁ బ్రసిద్ధములై యుండెనని ప్రకటమగుచున్నది. ఈగ్రంథము లేవియో తెలిసికొనుటకాధారము లేదు. భాష్యము లేవిషయములమీఁద నుండెనో, వానిజాడ యెఱుఁగరాదు. ఈభాష్యములు భిన్నభిన్నములైయుండును. ఎందు చేత! ఆసమయమునఁ బతంజలిభాష్యముండెనని చెప్పుటకు వీలులేదు. పతంజలికృతభాష్యమునకుఁ బేరు

మహాభాష్యమైయున్నది. వీటికి భారతమునకు మహాభారతమునకు వలెనే భేదము కనుపట్టుచున్నది. మహాభాష్యముయొక్క పేరెన్నటను రాలేదు. ప్రజాపతియొక్క సభయందు మూర్తిమంతములైన గ్రంథములైతే నివసించియుండెను; కాని సభయందు గ్రంథకారులు విద్యావంతు లగుట వర్ణింపఁబడలేదు. గ్రంథములు పూజ్యములైతే గ్రంథకారులుకూడఁ బూజ్యులని చెప్పుటయావశ్యకముకాదు. వేయునేల! చాలమందులు కారు కూడను. కారణము మహాభారతకాలమున భాష్యములు, నాటకములు, కావ్యములు, ఆఖ్యాయికలు మొదలుగాఁ గలవానికిఁ బూజ్యులైన గ్రంథకారు లల్పమ్ములు కాకైరి. ఇదే విశ్వసింపఁదగియున్నది.

అధ్యయనమునకు చేరిన విషయములు, పక్షాంతరమున శాస్త్రములు, సమస్తము మహాభారతకాలమునఁ బ్రసిద్ధములైయుండెనో, అవి వైవిధ్యముగా నున్నవి. ఈవిషయములు వేదము, ధర్మశాస్త్రము, తత్త్వజ్ఞానము, రాజనీతి, వ్యాకరణము, గాయనము, భాషాశాస్త్రము పక్షాంతరమున నిరుక్తము, మఱియు యుద్ధము, కృషి, వైద్యకము, *గణితము, జ్యోతిషము, మఱియు, శిల్పశాస్త్రములై యుండెను. ఇందనేకవిషయములు చాలఁ బూర్ణములైయుండెను. అనఁగా తత్త్వజ్ఞానము, వ్యాకరణము, రాజనీతి, మొదలుగా విషయము లెంతేని సంపూర్ణత నొందినవి. అంతకంటె నెక్కువ యభివృద్ధి భరతఖండమున నాసమయమునకుఁ దరువాత నెన్నఁడుఁ గానయ్యెను. కావ్యములు పక్షాంతరమున లౌకికవాఙ్మయము నాకాలమున నిర్మింపఁబడలేదు. మహాభారతమున నాటకములమాట యున్నది. నాటకములఁజేసిన బ్రాహ్మణులయు, స్త్రీవేషము ధరించిన నటులయు వర్ణన యున్నది. కాని యేగ్రంథమునకుఁ, బక్షాంతరమున గ్రంథకారునికిఁ గాని యుల్లేఖము లేదయ్యెను. మహాభారతమునకుఁ బిమ్మట వీనికిఁగూడ వాస్తవమైన వాఙ్మయము యుత్పన్నమైనది. మఱియు దానికిఁ గొలఁదికాలములోఁ బ్రబలమైన దశ ప్రాప్తించెను. మహాభారతము, రామాయణము, ఈయార్ష కావ్యములచేతనే యది యారంభమయ్యెను. భారతకాలమునఁ దత్త్వజ్ఞానముయొక్క యేసంపూర్ణవిచారము కలదో, దానిని షడ్దర్శనములు తమ విశేషసూత్రములచేత నిష్కర్షించెను. ఈసూత్రములత్యంతము పరిపూర్ణములుగను, సర్వతోముఖముగను విచారించి సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడినవియైయున్నవి. ఈకారణముచేత నందఱకుఁ బూజ్యములైనవి. కనుకనే, తత్త్వజ్ఞానసృష్టిచే, భగవద్గీతగాక తక్కిన మహాభారతము కొంచెమువెనకఁ బడియున్నది. అయినప్పటికిని మహాభారతమునఁ దత్త్వజ్ఞానముయొక్క చర్చ తక్కువ లేదు.

* ఎదుటి శ్లోకముచేత భారతీయార్యుల కల్పనయుఁ, దర్కశక్తియు నెంతయుండెడిదో తెలియును. "సూక్ష్మయోనీని భూతాని తర్కగమ్యాని కాని చిత్, పక్ష్మణోపి నిపాతేన యేషాం స్యాత్ స్కంధపర్యయః" (శాం. అ. ౧౫-౨౬). ఇప్పటి నేటివిషయములలోని "బైసిలా" అనఁగా సూక్ష్మజంతువులయుల్లేఖము కలదు.

అధిక్షేపము ౨

వెలగపూడి రామయ్యచౌదరి గారు

ధరణీసురకులజనితా! గురుతరగర్వప్రయుక్త క్రుద్ధస్వాంతా!
నిరుపమబాహాబలోన్నత! పరమాహితచరిత! సత్కృపాప్రవిరహితా!

సీ. పొగడఁదగు విప్రకులమునఁ బుట్టియుండి-సాంగముగ నాల్గువేదముల్ చదువుకొనియు
ధర్మమనుమాటఁ గలనైనఁ దలఁపవేమి-పుట్టువొందిన ఫలమేమి? భూసురుండ!

ఉ. ధేనువునుం హరించి భవదీయపితం బరిమార్చినట్టి యా
హీనులఁ ద్రుంచినావు; తగుఁ; నద్దిరయెల్లంగని రాజలోకముం
బూని వధించినాఁడవు; విది భూసురధర్మమె యన్నఁ; లోకులా
వాని తెఱంగునం బలుకవచ్చుట హేయముగాదె? భార్గవా!

చ. దినములు చేరువౌటనో? మదిం జెడు తృష్ణ ప్రవేశమౌటనో?
యనఘుఁడు కార్తవీర్యుఁడు ధరామర సత్వములన్ హరించు మా
త్రన; ధరణీశులెల్లరు నధర్ములెఁ ద్రోవయు జాలిలేని వ
ర్తనమునఁ బోవువారె? కలదా యిది మెచ్చఁటనైన భార్గవా?

ఉ. హీనులఁ జంపు రామ యని యుగ్గడియొక్కటఁ దల్లి చిన్నటన్
బూని వధించినాఁడ వనఁ బోలునె? హీనుఁ డెవండు? నన్యులన్
హీనులె? నీదుతల్లి వచియించినతోడనె ధర్మమౌనె? చాల్
మాను; మిటుల్ వచించినను మాన్యులు మెచ్చరటయ్య, భార్గవా!

శా. "శాపముఁ జాప మొక్క-టొగి సాధనఁ జేసితి నక్క-తంబునన్
శాపముఁ జాప్యముల్ విడిచి పార్థివధర్మముఁ బూని కోపమున్
బాపికొనంగ నేర్చితిని క్రాంతికథల్ వచియించుకొందు నీ
కీ పగిదిన్ వచుం బొంకువసేంటి" కటం చనినంతఁ దీఱునే?

క. జననీనిహంత యనుచున్-నినుఁ బల్కఁగ రాదె చెపుమ? నిజ మారసినన్
జననీ నిహంతకులలో-ఘనుఁ డనినను దోస మెదియుఁ గలుగదు రామా!

గీ. పాపపూర్ణబుద్ధి యపుడప్డు ప్రాయికముగ-నిలను బ్రతివారికినిఁ గూడఁ గలుగుచుండు
నల్పమతియైన నద్దాని ననుసరించు-నధికమతియైన నద్దాని నడఁచివైచు.

ఆ. తొలుతఁ బాపబుద్ధి దొడరిన నద్దాని-నడఁచివైచుకొనియె నతివ పిదప;
నంతమాత్రమునన యఘమాచరించిన-దవఁగఁ దగునె? దోషియనఁగఁ దగునె?

గీ. దోషమే కానిదానిని దోషమనుచు-నెంచి జనకుండు జనని వధించుమనఁగ,
మాతృవధ సల్పి; పితృనాజ్ఞ మాఁదాల్చి-నాఁడనుచును వచియింపనగునె రామ?

సీ. తొలిపల్కులందును దొలుఁదొల్తగా "మాతృ-దేవో" భవయటంటఁ దెలిసికూడ
తల్లిదండ్రి గురుండు దైవంబనెడుపట్ల-నాదిఁ దల్లిని జెప్ప టరసికూడ
గర్భంబునన్ మోసి కష్టంబులకు నోర్చి-దయమీఱఁ బెంచుటఁ దలఁచికూడ
శ్రోతృవర్యులు పితృవాక్యంబు నిరసించు-టేటికో యయ్యది యెఱిఁగి కూడ

ఆ. "పాము నతిథిచేతఁ బట్టిచంపించెడు-రీతి దోఁపఁ బిలిచి మాతఁ జంపు"
మని యొసంగు తండ్రియానతి మన్నించి-జననిశిరముఁ ద్రుంపఁ జనునె నీకు?

గీ. ఎదను నీప్రజ్ఞ దలఁచితో? యెందుకొఱకో?-పొంగి నీతండ్రి "వరములొసంగు"దనఁగఁ
గోరి జననిని బ్రదికించుకొంటి, వట్టు-గాకయుండిన రవ్వంతగలదె ఫలము?

గీ. కన్నవారలపై భక్తిఁ గలిగినట్టి-యుద్ధతమమగు ధర్మంబు లెఱిఁగినట్టి
కొమరుఁడేయైన జనకునికోప ముడిపి-తల్లి యాపదఁ దప్పింపఁ దలఁచుఁ గాదె?

చ. కఱచితి విద్యలం బ్రళయకారుని సన్నిధి నంచుఁ బెద్దగా
నఱచిన నేమిలాభ; మిసుమంత యెఱుంగవు ధర్మసూక్ష్మముల్
గరుణ రవంత లేదు; చెనకన్ వెనుదీయ; విదేమి పాపమో?
పరశుధరా! నృపాలవనపావక! దారుణ రాజహంతకా!

ఉ. బాహుబలంబుగద్దనుచుఁ బగ్గెలు గొట్టుచు వక్రమంబుగా
నాహవ మాచరింపు మను చక్కకులేంద్రున కడ్డు నిల్చి నీ
ద్రోహపుబుద్ధిఁ గన్పఱచి దుర్భరభంగము నొందుటేల? మాం
పాహి యనంగనేల? కులధార, కుచేతలుగాక భార్గవా!

ఉ. న్యాయముగాదు దేవ! కరుణాక్షమియింపుమటంచు వేఁడు గాం
గేయుని ధర్మకోవిదు సుకీర్తిపరుం బ్రియశిష్యుఁబట్టి యే
న్యాయ మొనర్ప్రమంచుఁ గదనంబున కీడ్చిన చేత మెట్టిదో
ధీయుత, సంస్మరింపుము! నుతించునె లోకము నుంత? భార్గవా!

ఉ. కండలు రక్తముం గలసి కాలువలై ధరఁ బాఱునట్లు నా
ఖండలుఁ దూఱుపుం దొలిచి కాఁతియ వెట్టఁగ నోర్చి నీపయిన్
మెండగు భక్తిఁ గన్పఱచు మేటిని భార్గవశిష్యుఁ గర్ణు ను
ద్దండతఁ దిట్టినాఁడవు గదా? యిది ధర్మమె నీకు భార్గవా!

గీ. చిన్నమాటలు పలుకఁగా నూరకొనవు-తగని గర్వంబునం గాలు ద్రవ్వికొనుచు
నదియిది యొనర్చినానని యనుచుఁ గాని-నల్వురూరమ్ము లద్యావి పాంతముగను.

గీ. ఇంతకన్న నొనర్చిన దేమిచెపుమ?-ధరకు భారంబ దేమి నీహారణమేమి?
కాయవస్త్రంబు లేమి? రూగడపు లేమి?-కేశ్వరము లేమి? యవి దాటు తెఱఁగు లేమి?

సీ. పుట్టినాఁడవు జగత్పూజ్యుఁడౌ రేణుక-గర్భమందునఁ గులంపు గణుతిఁ దెలుపఁ
గట్టినాఁడవు జగజ్జెట్టివై లోకాప-కారంబొనర్పఁ గంకణముఁ జేతఁ
బట్టినాఁడవు హృది భయదాకృతి నెంచి-కుతుకంబుతోఁ జేత ఘోరపరశుఁ
గొట్టినాఁడవు ప్రజాకోటికి సుఖదమై-వఱలు రాజ్యానన మిరువదొంట
విడిచినాఁడవు జమదగ్ని వెగటుచెందఁ-దర్పణంబులు నృపుల రక్తంబుతోన
జరిగినాఁడవు క్రౌర్యంబు నాచరించి-నిరుపమాన గుణోద్దామ! పరశురామ!

సీ. పరిభవదావాగ్నిఁ బడి క్రుంగి వెఱపుచే-విలు దాశరథిచేతఁ బెట్టినావు
పాపంబు హృదయముం బాధింప దక్షిణ-వార్ధి గొడ్డలిఁ బాఱవైచినావు
గర్వాంధకారంబు కనుల వీడినతోన-చెడుచేతలకు స్వస్తి చెప్పినావు
గొంతులూన్చి గడించుకొనిన రాజ్యం బని-భీతిఁ గశ్యపుచేతఁ బెట్టినావు
క్రూరకర్మఁ దనుపల్కుల కోర్వలేక-యేఁగి యింద్రాద్రి మీఁదికి నెక్కినావు
నలఁపినట్టి యఘంబెల్ల నడఁచిపోవ-ముక్కు మూసుక మునినంచు మూఁగినావు.

గీ. సత్యశౌచవదాన్యధర్మకమదమాని-గుణములం దాల్చి ముక్కుమూసికొనుచుండు
ఘనుఁడ వనవు నీకింత రోషమేల? గర్వమది యేల? మదికింత కలఁత యేల?

ప్రతిమానాటకము

[భాసకృతికి తెనుఁగు]

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

[౮-వ సంపుటము ౧౧-వ సంచిక తరువాయి]

పంచమాంకము

(అంత సీతయు, తాపసియు, ప్రవేశింతురు)

సీత

అమ్మయ్యా! పూజకై తెచ్చినపూవు లంతటా రాలి ఉండగా ఆశ్రమమును చక్కగా ఊడ్చినాను. ఆశ్రమపు ఉనికికి అనువయ్యేటంతలో, దేవపూజ యేర్పాట్లు చేసినాను. ఆర్యపుత్రులు ఇంకా రాలేదు. వచ్చేలోగా నే నీగున్న చెట్లను నీళ్లుపోసి సంతోషపరుస్తాను.

తాపసి

అవిఘ్నముగా కానీ అమ్మా!

(పిదప రాముఁడు ప్రవేశించును)

రాముఁడు

(సశోకముగా)

ఉ. నాయన, నేను, లేనికత
నన్ మతిగోల్ప కయోధ్యవీడి నా
కై యభిషేకయత్నమున
సక్కట యిక్కడి కేఁగుదెంచె ని
న్యాయుఁడు, తోడనే మహీభ
రంబు భరింపఁగఁ బంపినాఁడ, నా
హా యతఁ డొక్కఁడే నృపమ
హాభరముం దల మోచుచుండు నే!

(విమర్శించి) ఇటువంటి దేయిది! ఇఁక నే నిప్పుడిట్టి దుఃఖమును దొలఁగించుకొనుటకయి, అవస్థాకుటుంబినియయిన మైథిలిని జూతును. కాని మైథిలి యెక్కడికో యేఁగినదే! (పరిక్రమించి చూచి) ఓహో! ఓహో!

సీ. ఆలవాలముల నింపార నుర్వ్యాలువాఱ
వారిపూరము పాఱువాఱుచుండె
దగఁగొన్న ఖగము లిత్తరుల చెంతలనుండి
యరుదెంచి బురుదనీ రానకుండె
బిలములందు జలమ్ము నెలకొన్నఁ గీటంబు
లంతంత మెరకల కరుగుచుండె
తరుమూలములనీరు తరుగుచున్న కొలంది
వలయముల్ క్రొంగ్రొత్త వెలయుచుండె
తీయనీ రిప్పుడిప్పుడే పోయుచున్న
పగిదిఁ గనుపట్టు నీచెట్టుపాదు లింత
లంతలం బ్రాంతముల జనకాత్మజాత
చెలఁగుచుండె నటంచు సూచించుచుండె.

(విలోకించి) ఓహో! ఇదిగో వైదేహి! అయ్యో! అవస్థ!

మ. కసుగందుం ముకుగంబునందయిన ని
క్కంజాక్షి కెంగేలు ముం
వసివాళ్వాడదుచూపె వారిఘటముం
దాల్పంగనే నిందు నేఁ

వీరితో మువ్వురుఁ బూవుఁదీవియలు క
ల్లి బోట్లకుం గూడఁ గ్ర
క్కునపాటుం గలిగించునో టు! కలయం
గాంతారపుం బొంతముల్!

(చేరఁబోయి) మైథిలీ! తపసు వర్ధిల్లుచున్నదా?

సీత

ఓహో! ఆర్యపుత్త్రులు! ఆర్యపుత్త్రులకు జయము!

రాముడు

మైథిలి! నీధర్మకార్యమునకు విఘ్నము లేదేని కూర్చుండుము.

సీత

ఆర్యపుత్త్రుల సెలవు ప్రకారము (కూర్చుండును.)

రాముడు

మైథిలి! దేనినో అనుగ నభిలషించుచున్నట్టుంటివి? ఏమిది?

సీత

శోకముచేత వ్యాకులచిత్తులుగా ఉన్నట్టున్నారు మీరు; ముఖముతీరు చూడగా కంది ఉన్నది. ఏమిటిది?

రాముడు

మైథిలి! వ్యాకులత కిది అవసరమేకదా!

గీ. హృదయమదరంట జముఁ జేసెగుదియ ప్రేటు
నాఁటి దాపుంను నేఁటికి నట్టియుండె
దానిపై మాటిమాటికిఁ దాఁకుచుండెఁ
బలు ప్రయోజనముల శోక బాణహతులు.

సీత

ఆర్యపుత్త్రుల కిప్పుడు సంతాప మెందుకు కలగవలెను?

రాముడు

రేపు నాయనగారి యనుసంవత్సరశ్రాద్ధవిధి. కల్పవిశేషముచేఁ బితరులు పిండప్రదానము నపేక్షింతురు. కావున రేపు దీని నే నెట్లు నిర్వర్తింపఁ గల్గుదునా యని చింతించుచున్నాఁడను. లేకున్నను,

గీ. అందుదురు తృప్తి వా రెట్టులైనఁగాని
నాదశను వారెఱింగియున్నారు కాదె;
వినయమున్నించుచుంటి నాయనకు, నాకు,
నర్హమగుకీర్తినే పూజ నాచరింప!

సీత

ఆర్యపుత్త్రా! భరతు డక్కడ విభవముతో శ్రాద్ధము జరుపును. స్థితిగతులకు తగినట్టు మీరిక్కడ ఫలోదకములతో జరుపుదురు గాని! ఇదీ నాయనగారికి మిక్కిలీ ప్రియమే అవుతుంది.

రాముడు

మైథిలి!

క. ఫలములు దర్భలపైఁ జే
తులతో నే నిడుటఁజూచి తోడనె నేఁ గా
నలమందుటఁ దలపోయును
విలపించుచుఁ; దీనఁగూడ వెత నాయనకున్.

(అంతఁ బరివ్రాజకవేషముతో
రావణుడు ప్రవేశించును)

రావణుడు

ఔరా! ఈసేను!

ఉ. తేరకు మున్ ఖరాసురు న
పించి విరోధము తెచ్చికొన్నదు
ర్వారుని రాముని గపట
వేషమునన్ జని శాంచివంచనన్

దారిచి తప్పఁద్రోచి సుప
దస్వరసంస్కృతి శూన్యయా హవి
ర్ధారనుబోలె జానకి న
దాటున నే హరియింప నేఁగెదన్.

(పరిక్రమించిచూచి) ఇది రాముని యాశ్రమ స్థానమునకు ద్వారము. ఇఁక దిగుదును. (దిగును.) ఇదిగో నేను నతిథిమర్యాద ననుష్ఠింతును. నేను అతిథిని. ఎవరక్కడ!

రాముఁడు

(విని) అతిథికి, స్వాగతము!

రావణుఁడు

స్వాభావికమగు రూపసౌందర్యము స్వరసౌభాగ్యముచే నిబ్బడియయ్యెఁ గదా!

రాముఁడు

(చూచి) ఓహో! స్వాములవారు! స్వామీ! అభివాదనము చేయుచున్నాఁడను.

రావణుఁడు

స్వస్తి.

రాముఁడు

స్వామీ! ఈ యాసనముపై నాసీనులరగుఁడు.

రావణుఁడు

(ఆత్మగతము) ఏమి! ఈతఁడు నన్నాసనవెట్టు నట్టున్నాఁడు! (ప్రకాశము) లెస్స. (కూర్చుండును.)

రాముఁడు

మైథిలి! స్వాములవారికి పాద్యముగొని తెమ్ము!

సీత

ఆర్యపుత్రుల సెలవుప్రకారము. (వెళ్లివచ్చి) ఇదిగో ఉదకము.

రాముఁడు

స్వాములవారిని శుశ్రూషింపుము.

సీత

ఆర్యపుత్రుల సెలవుప్రకారము.

రావణుఁడు

(మాయాప్రకాశన పర్యాకులుఁడై) ఉండనీ, ఉండనీ.

గీ. పుణ్యసాధ్వి యీమె భూమి నరుంధతీ
కాంతచూవె మర్త్యకాంతలందు
ఈమె భర్త వంచునెల్ల పతివ్రతల్
మెచ్చుచుంద్రు నిన్ను హెచ్చుగాను.

రాముఁడు

అట్లని యిటు తెమ్ము. నేనే శుశ్రూషింతును.

రావణుఁడు

అయ్యా! నీడను దప్పుకొన్న వాఁడను, శరీరము నే లంఘింప నంగీకరింతునా? మాట మంచితనమున నే యతిథి సత్కారముగలదుగదా! సత్కారము జరగెను. ఆసీనుఁడవగుము.

రాముఁడు

లెస్స—(కూర్చుండును).

రావణుఁడు

(ఆత్మగతము) నేనును బ్రాహ్మణసముదాచారము ననుష్ఠింతును. (ప్రకాశము) నేనయ్యా! కాశ్యపగోత్రుఁడను. సాంగోపాంగముగా వేదము నధ్యయనము చేసితిని. మానవీయ మగు ధర్మశాస్త్రమును, మాహేశ్వరమగు యోగశాస్త్రమును, బార్హస్పత్యమగు నర్థశాస్త్రమును, మేధాతిథి న్యాయశాస్త్రమును, ప్రాచేతస శ్రాద్ధకల్పమునుగూడ నధ్యయనము చేసితిని.

రాముడు

ఏమీ రావేమీ! శ్రాద్ధకల్పమునుగూడ సధ్య యనము చేసితిరా?

రావణుడు

సర్వశ్రుతులను విడిచి శ్రాద్ధకల్పముమీఁద నాస్థచూపుట యిది యేమి?

రాముడు

స్వామీ! జీవత్పితృకతాభాగ్యము చెడుటచే నది యపేక్షింపవలసెను.

రావణుడు

దాని నడుగ నభ్యంతరపఱుచుటకాదు. అడుగ వచ్చును. అడుగుము.

రాముడు

స్వామీ! పిండప్రదానకాలమందుఁ బితరులను దేనిచేఁ దృప్తిపఱుపఁగల్గుదును?

రావణుడు

శ్రద్ధతో దేని నొసఁగినను శ్రాద్ధ మగును.

రాముడు

స్వామీ! అనాదరముతో నొసఁగినది పరిత్యక్తమే కాని శ్రాద్ధముకాదు. సరియే; నేను విశేషము నెఱుఁగుట కడుగుచున్నాఁడను.

రావణుడు

అట్లైన వినుము. మొలకలలో దర్భలు, ఓషధులలో తిలలు, శాకములలో కలాయము, పక్షులలో వార్ధ్రీణసము, మృగములలో గోవో ఖడ్గమో అయినను, ఇట్టివి మనుష్యులకు విహితములు.

రాముడు

స్వామీ! 'అయినను' అనుటచే నింకఁ గూడ నేదో కలదని తెలియవచ్చుచున్నది.

రావణుడు

కలదు. అది ప్రభావసంపాద్యము.

రాముడు

స్వామీ! ఇదియే నా నిశ్చయము.

గీ. ఉభయమును సన్నిధానమైయున్న; దందు
దీని నెయ్యది సాధింపఁగాఁ దగినదో;
తపసు చాలనిదైనను ధనువు గలదు
ధనువు చాలనిదైనను దపసుగలదు.

రావణుడు

కలవు. కాని యవి హిమవంతమున నుండును.

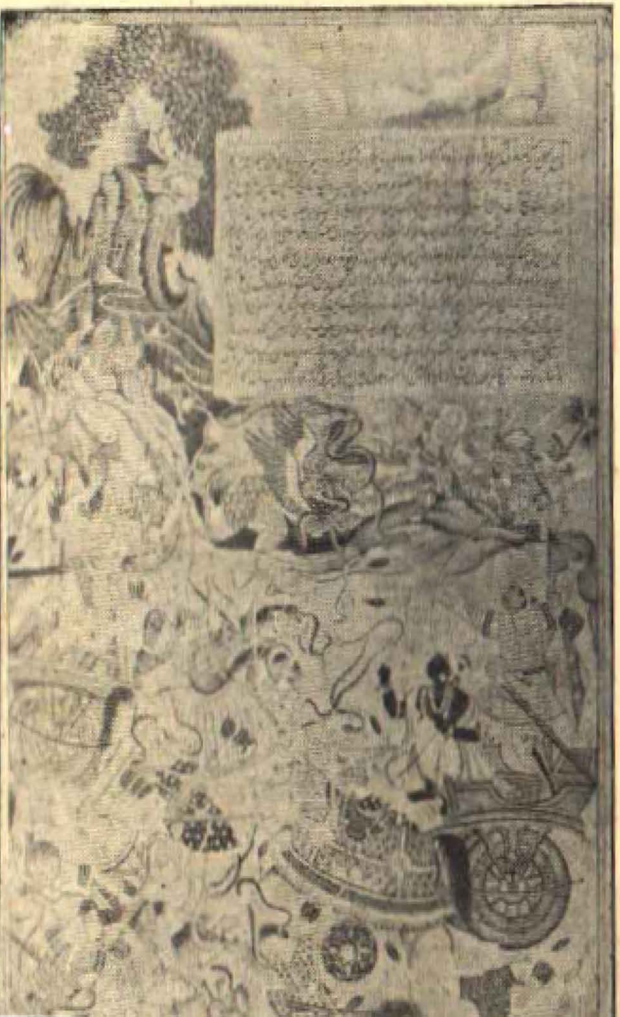
రాముడు

హిమవంతముమీఁదనా? ఏవి! చెప్పుఁడు!

రావణుడు

హిమాలయపు సప్తమశిఖరముమీఁద సాక్షాత్పరమశివుని శిరస్సున నుండి క్రిందికి బడుచుండు గంగోదకములఁ ద్రావునవి, వైదూర్యశ్యామపృష్ఠములు, పవనసమజవములు, కాంచనపార్శ్వములునగు మృగములు గలవు. వైఖానసవాలఖిల్యనైమిశీయాదులగు మహర్షులు తలఁచినంతమాత్రముననే యవి యరుదెంచి యూపన్నము లగుచుండును. వానిచే వా[illegible] చేయు శ్రాద్ధకర్మలు చక్కఁగా సాగుచుండును.

ఉ. పుత్త్రఫలంబుఁ బొందుదురు,
పొల్తురు నిర్జరులై, సముజ్జ్వలద్

3. శల్యవధ

…ము

గాత్రములఁ విమానగతి
గాంతురు వేల్పులతో మఱెవ్వఁ డా
పత్రియు చింతలంబడరు,
పాయక కాంతురు సార్వకాల మా
ముష్మికసౌఖ్య మమ్మృగము
మూలమునఁ బరితృప్తులౌ పితల్.

రాముఁడు

మైథిలి!

చ. కొమరులమాడ్కి నీకుఁ గడుఁ
గూర్చెదు జింకలతోడ, నెయ్యపుం
ద్రుమములతోడ, వింధ్యవని
తోఁ, కెలికత్తియలౌ లతాళితో
హిమగిరికాననంబుల ప
సిద్ధమహౌషధి దీపితంబులం
దమర వసింపఁ నేఁగుదు మ
టంచు వచించి యనుజ్ఞఁ బొందుమా!

సీత

ఆర్యపుత్త్రుల సెలవుప్రకారము.

రావణుఁడు

కౌసల్యాతనయా! అంతగా బులుపాటము పెట్టుకోవలదు. అవి మనుష్యులకుఁ గానరావు.

రాముఁడు

స్వామీ! హిమవంతమునఁ గదా అవి యుండును?

రావణుఁడు

ఔను.

రాముఁడు

అట్లేని స్వాములు చూచు చుందురుగాక!

క. మంచుం గుబ్బలితేఁ డల [లేఁ
కాంచనమృగములను నాకుఁ గన్పఱుపవ
చంచన్మచ్ఛరనిహతిఁ
క్రౌంచాచలసామ్యమేనిఁ గాంచంగవలెఁ.

రావణుఁడు

(ఆత్మగతము) అహో! అసహ్యముగదా వీని యవలేపము! (ప్రకాశము) అన్నా! మెఱుపులు రాలుచున్నట్టున్నవి. కౌసల్యాతనయా! ఇక్కడనే యున్ననుగూడ నిన్ను హిమవంతుఁ డారాధించుచున్నాఁడు. ఇదే! కాంచనపార్శ్వమృగము!

రాముఁడు

స్వాములవారి యనుగ్రహ మిది!

సీత

ఆర్యపుత్త్రుల అదృష్టము!

రాముఁడు

కాదు. కాదు.

గీ. అహహ నాయనగారిభాగ్యమహిమ యిది!
తాన యమ్మృగ మిచటికిఁ దరలివచ్చె
పూజ కియ్యది తగియుండెఁ; బోయి నీవు
మైథిలీ! లక్ష్మణునకు నీమాట తెలుపు.

సీత

ఆర్యపుత్త్రా! తీర్థయాత్రనుంచి తిరిగివస్తూఉన్న మునికులపతిని ఎదురుకోవలసిన దని సౌమిత్రికి అనతిచ్చితిరి గదా!

రాముఁడు

అట్లేని, నేనే వెళ్లుదును.

సీత

ఆర్యపుత్త్రా! నే నేమి చేయవలెను?

రాముఁడు

స్వామిని సేవింపుము.

సీత

ఆర్యపుత్త్రుని సెలవుప్రకారము.

(రాముఁడు నిష్క్రమించెను.)

రావణుఁడు

అన్నా! ఇదిగో అర్ఘ్యమును గైకొని రాఘవుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. ఇదిగో ఇప్పుడు, పరువిడుచున్న మృగమును జూచి రాఘవుఁడర్ఘ్యము నట్టెయుంచి ధనురారోపణము చేయుచున్నాఁడు.

గీ. అద్దిరద్దిర! బలము! వీర్యంబు వహవ!
చాఁగురే!సత్త్వ!మయ్యారె జవము!చూడ
రామవరనామచిహ్నితశరద్వయమున
నఖిలజగమును బర్యాప్తమగును దగును.

ఇదె మృగము ఒక్కదాటులో శరవిషయము నతిక్రమించి జీబుటడవిలోఁ జేరినది.

సీత

(ఆత్మగతము) ఆర్యపుత్త్రునిబాసి ఒంటరిగా ఉండడం నాకిక్కడ దిగులుదిగులుగా ఉన్నది.

రావణుఁడు

(ఆత్మగతము)

గీ. పాయఁజేసితి రాముని మాయఁజేసి
కూఁతలిడుదాని, బాల, నాకోర్కి, సీత
నాగినమంత్రోక్తమైన యాహుతినివలెఁ ద
పోవనమ్మునుండి కొంపోవువాఁడ.

సీత

పర్ణశాలలోనికి పోతాను. (పోఁజూచును.)

రావణుఁడు

(స్వరూపముదాల్చి) సీతా! నిలు; నిలు;

సీత

(భయముతో) అయ్యో! ఎవఁడిప్పుడు వీఁడు!

రావణుఁడు

ఏమి యెఱుఁగవా!

చ. కణఁగి మహేంద్రుఁదొట్టి సుర
కాండము గం డడఁగించినట్టి రా
వణుఁడను నేను, శూర్పణఖ
వంచనముల్ ఖరదూషణాదిమా
రణమును, గంటి వింటి సు దు
రాత్ము మహాబలు, రాము వంచనన్
మఱఁగఁగఁ గొట్టి నిన్ను సుకు
మారి! యిదే హరియింపవచ్చితిన్.

సీత

అయ్యో! రావణుఁడా నువ్వు! (వెల్వడును.)

రావణుఁడు

అన్నె! రావణునికంటె కగపడి నీవింక నెక్కడికిఁ బోఁగలవు?

సీత

ఆర్యపుత్త్రా! కాపాడండి! కాపాడండి! సౌమిత్త్రీ! కాపాడు! కాపాడు!

రావణుఁడు

సీతా! నాపరాక్రమమును వినుము!

మ. పురుహూతుం బరిభూతుఁ జేసితిని దాఁ
పుల్ దాఁచితిన్ బ్రహ్మఁ గి
న్నరనాథుం బరిబాధితుం జలిపితిన్
దండించితిన్ దండి ని

వ్వాలపాలై దురపిల్లువేల్పులకు నం
వేశం బిసీ! స్వర్గ! మ
య్యారె భూలోకము ధన్యమయ్యెఁ గదె సీ
తా! నీవు వర్తిల్లుటన్.

సీత

ఆర్యపుత్త్రా! కాపాడండి! కాపాడండి! సౌమిత్రీ! కాపాడు! కాపాడు! నన్ను!

రావణుఁడు

గీ. శరణు వేఁడుము రాము, లక్ష్మణుని శరణు
వేఁడు, దశరథునేనియు వేఁడు శరణు;
అల్పమనుజులు నన్నేమి సల్పఁగలరు
కోల్పులిని జింకపిల్ల లదల్పఁగలవె!

సీత

ఆర్యపుత్త్రా! కాపాడండి! కాపాడండి! సౌమిత్రీ! కాపాడు! కాపాడు!

రావణుఁడు

ఉ. ఏడిచెదేల! జేల! కను
మీా! నను మీానవిలోలనేత్ర! నీ
వేఁడెడు నార్యపుత్త్రు నటు
వేడుక సేయుమి నన్నుఁగూడఁ, జో
రాడఁగ నేఁగుదేరఁ గలఁ
డా యిఁక రాముఁడు సేనలెన్ని వెం
టాడిన నేని, వేల్పులు స
హాయులుగా నరుదెంచిరేనియున్.

సీత

(రోషముగా) శపిస్తున్నాను!

రావణుఁడు

హాహాహా! అబ్బో! పతివ్రతా తేజము!

గీ. ఆకసమ్మున నేను దూఁకాడునపుడు
సూర్యరశ్ములుగూడ నన్ జూఁడలేవు!
ఈమె శపియింతునన్న యీాయింతపల్కు-
తాఁకుచే నాదుమే నెల్ల దగ్ధమయ్యె.

సీత

ఆర్యపుత్త్రా! కాపాడండి! కాపాడండి!

రావణుఁడు

(సీతను బట్టుకొని) ఓహో! జనస్థానవాసులారా! తపస్వులారా! వినుఁడు, మీారు వినుఁడు!

గీ. దశముఖుండు భూమితనయ నిదే! బలా
త్కారమున హరించి తరలుచుండె
క్షాత్త్రధర్మమందు సామర్థ్యమున్నం బ
రాక్రమించుఁగాక రాముఁ డింక!

సీత

ఆర్యపుత్త్రా! కాపాడండి! కాపాడండి!

రావణుఁడు

(పరిక్రమించుచు, చూచి) అన్నా! స్వాపతత్పవనోత్క్షేపముచే నరణ్యమునెల్ల క్షుభితపఱచుచు, చండచంచువగు జటాయువిదె నన్నెదుర్కొనుచున్నది! ఆసి! ఆగుమోయి అక్కడ!

క. గండా రెడు మద్భుజమున
నిండారం దాల్చినట్టి నిస్త్రింశమునన్
ఖండించి రక్తధారా [తుణ.
క్తుండగు నిను యమపురమునకుం బంపిం

[నిష్క్రమించిరి]

పంచమాంకము ముగిసెను.

షష్ఠాంకము

(పిదప వృద్ధతాపసులు ప్రవేశింతురు.)

ఇద్దఱు

రక్షింపుఁడయ్యా! రక్షింపుఁడయ్యా!

ప్రథముఁడు

ఉ. వల్లవొ! కల్వచాల్వలెను
వల్లనివాఁ డెలదమ్మితూండ్లఁ బోల
కెల్లనికోఁజలన్ వగపు
చెట్టలు వాఁజెడు వాఁడు! వాఁడదే!
యల్లదె! రాత్రులన్ దిరుగు
లాఁడెడు రక్కసిపోఁడు లేటిలేఁ
బిల్లముఁబోలె దాఁ బరిథ
వించి హరించెను సీతఁగావరే!

ద్వితీయుఁడు

ఈ మొగదరే! మాతల్లి సీతాదేవి!

ఉ. చేపడి వైపుదప్పి కలెఁ
కెంది బుసల్‌గొను చిల్వచెల్వ నాఁ,
బ్రా పెనఁ బాపి యూఁప వద
రం కెదరం బముపుప్పుఁడీవ నాఁ
దాపసవాటినుండి బుపి
ధర్మతపఃఫలసిద్ధిఁబోలె నీ
పాపి దశాస్యుచేత బల
వంతముగా హరియింపఁగాఁ బడెన్

ఇద్దఱును

కాపాడుఁడయ్యా! కాపాడుఁడయ్యా!

ప్రథముఁడు

(ఊర్ధ్వమవలోకించి) ఆహా! పలుకు వెంటనే దశరథుని యప్పు దీర్చుకొనుటకుఁగా జటాయువు 'నేనుండఁగా నెక్కడికిరా పోయెదవు' అనుచు రావణుని గద్దించి యంతరిక్షమునకు నుఱికినాఁడు.

ద్వితీయుఁడు

వీఁడుగో! రావణుఁడు రోషముచే గ్రుడ్లుగిఱ్ఱనఁ దిరుగఁగా వెనుకకు మళ్లినాఁడు.

ప్రథముఁడు

వీఁడుగో రావణుఁడు!

ద్వితీయుఁడు

వీఁడుగో! జటాయువు.

ఇరువురును

అన్నా! ఇదిగో! అంతరిక్షమున సాగినది యుద్ధము.

ప్రథముఁడు

కాశ్యప! కాశ్యప! చూడు, పక్షిరాజ సామర్థ్యము.

స్రగ్ధర—
ఱెక్కల్ జక్కించి ప్రత్యర్థిని నెదురెదురై
లేఁగి యాఁగించి పోరన్ [బెన్
ముక్కుందోర్ద్వంద దదంగంబులు చెనకుచుఁ
నుట్టిన్ జట్టివచ్చన్ [లన్
వ్రక్కల్‌గా నుక్కుముక్కై వలలునఖము
ప్రచ్చు నతఁడంబు; దానన్
ఱెక్కల్ వజ్రాహతిన్ ప్రస్సినఁ బముధరభ్రం
కెట్టుపల్ బోలె రాలన్.

ద్వితీయుఁడు

అయ్యో, సంక్రుద్ధుఁడై రావణుఁడు ఖడ్గముచేఁ బక్షీశ్వరుని దక్షిణాంగ దేశమును నఱకెను!

ఇద్దరును

అయ్యయ్యో! మహనీయుఁడు జటాయువు పడి పోయెనుగదరా!

ప్రథముఁడు

అయ్యో! కష్టము! ఈమహనీయుఁడు, జటాయువు!

ఉ. ఆటకువచ్చు నెమ్మివలె
    నారసె వైరిని, శక్తి మీఱి పో
రాటము సల్పె నెంతకు భ
    రంబగు నంతకు, దీప్రమైన నై
శాటుని తేజముఁ గసిమ
    సంగె, గజేంద్రము పెల్లగింపఁగా
నాటవి కద్రుమంబు పడు
    నట్లు ధరాస్థలిఁ గూలె నయ్యయో!

ఇద్దరును

ఈమహనీయునకు స్వర్గసుఖ మబ్బునుగాక!

ప్రథముఁడు

కాశ్యప! పోవుదమురమ్ము! ఈవృత్తాంతమును రాములవారికి విన్నవింతము.

ద్వితీయుఁడు

సరి! ముఖ్య మది!

[నిష్క్రమించిరి.]

ఇది విష్కంభము

(అంతఁ గాంచుకీయుఁడు ప్రవేశించును)

ఎవరోయి యిక్కడ, కాంచన తోరణద్వారమును గాపాడువారు?

ప్రతీహారి

(ప్రవేశించి) అయ్యా! నేను విజయను. ఏమి చేయాలి.

కాంచుకీయుఁడు

విజయా! విన్నవించు, విన్నవించు, భరతకుమారునికి; "రామదర్శనార్థమై జనస్థానమునకు వెడలిన సుమంత్రులవారు వీరుగో తిరిగివచ్చినా"రని,

ప్రతీహారి

అయ్యా! సుమంత్రులవారు వెళ్లినపనిచేసుకొనేవచ్చినారా?

కాంచుకీయుఁడు

అమ్మా! నే నెఱుఁగను!

గీ. హృదయగతమైన శోకాగ్ని మెగయుఁదట్టె
    నేమొకో! వారిమో మెంత యేని వాడె!
    వచ్చినారు సుమంత్రులవారు; కాని
    వారిఁ గనఁగనే నామది వ్యాకులపడె.

ప్రతీహారి

అయ్యా, ఇది వినేటప్పటికి నాహృదయము కొట్టుకొంటున్నట్టున్నది!

కాంచుకీయుఁడు

అమ్మా! ఇప్పు డిక్కడ నెందు కాఁగెదవు? పోయి శీఘ్రముగా విన్నవింపుము.

ప్రతీహారి

అయ్యా! ఇదుగో వెళ్లి విన్నవించుకొంటాను.

(నిష్క్రమించును.)

కాంచుకీయుఁడు

(చూచి) ఓహో! ఇదిగో భరతకుమారులవారు సుమంత్రులవారు వచ్చిరన్న కుతూహలముచే హృదయ ముప్పొంగఁగా వల్కలోత్తరీయమునుగూడ వైచికొనకయే, చిత్రజటాపుంజ పింజరిత శిరస్కులై యిట్లె వచ్చుచున్నారు!

చ. సకలజగజ్జనప్రణుత
 సద్గుణవర్గుఁడు సూర్యవంశదీ
పకుఁ డమరేంద్రసన్నిభుఁడు
 వైరికులాంతకుఁ డన్న యాన ద
ప్పక సకలావనీవలయ
 పాలనపుంబని పూనుకొన్న వాఁ
డకలుషుఁ డేన్గుగున్న వలె
 నల్లదె మా భరతుండు వచ్చెడున్.

(అంత భరతుఁడు ప్రతీహారియుఁ బ్రవేశింతురు.)

భరతుఁడు

విజయా! అట్టులా? సుమంత్రులవారు విచ్చేసిరా?

గీ. ఆర్యదర్శనమునకు నే నరిగి తోలుతఁ
 బడసి వచ్చితి శపథముఁ బాదుకలను
 జనమనోబుద్ధి నయనరంజనుని రాము
 మరలఁ గని వచ్చినారె సుమంత్రు లిపుడు.

కాంచుకీయుఁడు

(చేరఁబోయి) బాబుగారికి జయము.

భరతుఁడు

సుమంత్రులవా రిప్పు డెక్కడున్నారు?

కాంచుకీయుఁడు

వీరుగో! కాంచనతోరణద్వారమున.

భరతుఁడు

అట్లేని శీఘ్రముగాఁ దోడ్కొని రావలెను.

కాంచుకీయుఁడు

బాబుగారి సెలవుప్రకారము.

(నిష్క్రమించిరి.)

(అంతసుమంత్రుఁడు ప్రతీహారియుఁ బ్రవేశింతురు)

సుమంత్రుఁడు

(సశోకముగా) కష్టమయ్యో! కష్టము!

ఉ. ఉంటిన్ నేన నృపాలసత్తముని మృ
 త్యుప్రాప్తినాఁ డగ్గమై
కంటిన్ నేన నృపాలబాలకుల దుః
 ఖప్రాప్తియుం బిమ్మటన్
వింటిన్ నేటికి నేన రాఘవునితో
 వేర్పాటు భూపుత్త్రికి
ట్లుంటిన్ సక్గుణమట్లు దోఁచియు జిరా
 యుష్యంబు బాధించెడున్.

ప్రతీహారి

(సుమంత్రు నుద్దేశించి) విజయం చెయ్యండి! అయ్యా! ఇదుగో యేలినవారు! సమ్ముఖానికి దయచేయండి!

సుమంత్రుఁడు

(చేరఁబోయి) బాబూ! జయము!

భరతుఁడు

నాయన, చూచితిరా మీరు లోకావిఖ్యాతమగు పితృస్నేహమును? చూచితిరా దృఢాభూతమగు నరుంధతిచరిత్రమును? చూచితిరా నిష్కారణావహితవనవాసమగు సౌభ్రాత్రమును?

(సుమంత్రుఁడు చింతిలుచు నూరకుండును.)

ప్రతీహారి

బాబుగారుగదా! అయ్యగారిని అడుగుతున్నది?

సుమంత్రుఁడు

అమ్మా! ఏమి? నన్నా?

భరతుఁడు

(స్వగతము) ఆయాసము అధికముగానున్నది! సంతాపముచే భ్రష్టహృదయులుగా ఉన్నారు! (ప్రకాశము) నడిత్రోవనుండి తిరిగి వచ్చితిరా మీరు?

సుమంత్రుఁడు

నాయన! నీయానతిచొప్పున రామదర్శనార్థము జనస్థానమునకు వెడలినవాఁడను నడిత్రోవనుండి యెట్లు తిరిగివత్తును?

భరతుఁడు

వారు కోపముచేఁ గాని, లజ్జచేఁ గాని మీకు సమ్ముఖము నీయలేదా యేమి?

సుమంత్రుఁడు

నాయనా!

గీ. కోపమేల వినీతులకును గలుగును?
లజ్జయేల స్థిరసత్వంతులకుఁ గలుగును?
వార లచ్చట నాయనా! లేరు; నేను
శూన్యమగు తపోవనమునే చూచినాఁడ!

భరతుఁడు

అయితే వారెక్కడికి వెళ్ళినట్లు వినవచ్చెను?

సుమంత్రుఁడు

కిష్కింధయని వానరనివాస దేశము గలదు గదా! అక్కడికి వెడలి రని వినవచ్చెను.

భరతుఁడు

అన్నా, వానరులు మానవుల తారతమ్య మర్యాదల నెఱుఁగనివారు గదా! ఇక్కట్లు పడుచు నక్కడ నివసించుచుందురు.

సుమంత్రుఁడు

నాయనా, తిర్యగ్జాతు లయినను వానరు లుపకారము నెఱిఁగి వర్తింతురు.

భరతుఁడు

నాయనా, అదియెట్లు?

సుమంత్రుఁడు

గీ. అన్నయగు వాలి రాజ్యమ్మునందు నుండి
బయలుపడిచి సుగ్రీవుని వెడలనడిచె
నాలిఁ గోల్పోయి పర్వతమందు నుండి
కావఁబడెఁ దుల్యదుఃఖుఁడుగాన యతఁడు.

భరతుఁడు

నాయనా, తుల్యదుఃఖుఁడంటి రే! అదియెట్టిది?

సుమంత్రుఁడు

(ఆత్మగతము) అయ్యో! అంతయును చెప్పివేసితినే నేను! (ప్రకాశము) నాయనా! ఏమియు లేదు. ఐశ్వర్యభ్రంశముచేత నగుసమానతను నేను జెప్పుంటిని.

భరతుఁడు

నాయనా, దాఁచుచుంటిరా? స్వర్గస్థులయిన మహారాజగారి యడుగులతోడని యొట్టుపెట్టుచున్నాను. మీరు సత్యమును మఱుఁగుపఱుపరాదు.

సుమంత్రుఁడు

ఏమిగతి! వినుము.

గీ. మునిజనావనమునఁ బెనువైర మొదవెను
రామచంద్రునకును రావణునకు.
మాయఁ బూని దాన మాయమ్మ సీతమ్మ
నయ్యయో! హరించెనయ్య, వాఁడు.

భరతుఁడు

ఏమీ ! మరణించెనా?

(మోహముఁ బొందును)

సుమంత్రుఁడు

ఊఁఱడిల్లుము ; ఊఁఱడిల్లుము.

భరతుఁడు

(ఊఁఱడిల్లి) అయ్యో ! కష్టము !

ఉ. చేరవలేరు బాంధవులు
  చెందె దివంబునుగన్నతండ్రి, కాం
 తారములందుఁ బెక్కులు వె
  తల్ పడుచున్ వసియించుటాయె, నీ
 తిరుగు సంకటంబున స
  తీవిరహంబును గల్గె, నార్యుఁ డ
 య్యో! రహిఁ బాసె దుబ్బ మాఱుఁ
  గొందిన చందురుమాడ్కి నిత్తతిన్.

అయ్యో! యిప్పుడేమి చేయుదును! కానీ! తెలిసికొన్నాను. నాయనా, మీరు నన్ను వెన్నాడుఁడు.

సుమంత్రుఁడు

బాబు సెలవుప్రకారము.

(ఇద్దరును బరిక్రమింతురు.)

సుమంత్రుఁడు

నాయనా, పోవలదు; పోవలదు. ఇది దేవేశుల చతుశ్శాల.

భరతుఁడు

ఆ ఇక్కడనే నాకుఁ బనికలదు. ఓ! ఎవరిక్కడ? ప్రతీహారీ !

ప్రతీహారి

(ప్రవేశించి) జయము బాబులుగారికి! నేను విజయను.

భరతుఁడు

విజయా ! నారాకను అమ్మగారికి తెలుపుము.

ప్రతీహారి

ఏ అమ్మగారికి తెలిపేది?

భరతుఁడు

నేను రాజుగావలెనని కోరుకొను నమ్మగారికి.

ప్రతీహారి

(ఆత్మగతము) అయ్యో ! ఏమిటో కదా! (ప్రకాశము) దొరా! చిత్తము!

[నిష్క్రమించెను]

(అంతఁ గైకేయి ప్రతీహారి వత్తురు)

కైకేయి

విజయా! నన్ను చూడడానికి భరతుఁడు వచ్చినాఁడా?

ప్రతీహారి

అమ్మా! అవును. రామబాబులుగారిదగ్గర నుంచి సుమంత్రులవారు వచ్చినారు. వారితో కూడా భరతబాబులు అమ్మగారిని దరిసించడానికి వచ్చి తమతో మనవిచేయుమన్నారు.

కైకేయి

(స్వగతము) అది ఏదో తుట్ట వెళ్లబెట్టి,నన్ను నిందించడానికి వచ్చినాడు భరతుడు.

ప్రతీహారి

అమ్మా, బాబులు రానచ్చునా ?

కైకేయి

ఓ! తోడుకొనిరా!

ప్రతీహారి

అమ్మా! అట్లాగే. (పరిక్రమించిచూచి) జయము బాబులుగారికి! దయచెయ్యండి బాబులు!

భరతుఁడు

విజయా! ఏమి తెలిపితివా ?

ప్రతీహారి

ఆహా! తెలిపినాను.

భరతుఁడు

అట్లయితే లోనికిఁ బోవుదము.

(ప్రవేశింతురు)

కైకేయి

బిడ్డా! విజయ చెప్పినది రాముని దగ్గరనుంచి సుమంత్రులు వచ్చినారని.

భరతుఁడు

అంతకంటె హెచ్చుముచ్చటను నివేదించుకొనుచున్నాఁడను మాయమ్మగారికి.

కైకేయి

బిడ్డా! ఏమి కౌసల్యను, సుమిత్రను కూడా పిలుతునా ?

భరతుఁడు

వారు వినవలసినదిగాదమ్మా అది!

కైకేయి

(ఆత్మగతము) అమ్మా! ఏమిటోగదాయిది! (ప్రకాశము) చెప్పు నాయనా?

భరతుఁడు

వినుము;

గీ. అమ్మ, నీయనుజ్ఞ నాత్మరాజ్యంబు వ
ర్జించి యడవులందుఁ జేరె నెవ్వఁ
డతని భార్య సీత యపహృతయయ్యె; నిం
డారెనమ్మ, నీమనోరథంబు!

కైకేయి

అమ్మో!

భరతుఁడు

గీ. అమ్మయో! యున్నతమనస్సమంచితులకు
సత్త్వమహితుల, కిక్ష్వాకుసంభవులకు
డాపరించితివీవు గోడలవు తల్లి,
కలిగెఁ గాంతాపహరణసంకటముగూడ!

కైకేయి

(ఆత్మగతము) కానీ! ఇదీ సమయము చెప్పడానికి; (ప్రకాశము) నాయనా! నీవు ఎరుగవా మహారాజులుంగారి శాపమును ?

భరతుఁడు

ఏమీ! మహారాజుగారికి శాపము గలదా!

కైకేయి

(సుమంత్రునితో) అయ్యా! సవిస్తరముగా చెప్పండి!

సుమంత్రుఁడు

తమ సెలవుప్రకారము. నాయనా! వినుము. పూర్వము మహారాజుగారు వేఁటకు వెడలియుండఁగా నొక సరస్సునఁ గలశమును ముంచు ధ్వని వనగజబృంహితము వోలె వినవచ్చెను. అది వనగజబృంహితమే యనుకొని శబ్దవేధి శరముచే మహారాజులుగారు కొట్టిరి. కన్నులులేని యొక మహర్షిని గన్నుగాఁ గాపాడుచున్న కన్నకొడు కొకఁడు దానిచేఁ జంపఁబడెను.

భరతుఁడు

చంపఁబడెనా? పాపము! అయ్యో! పాపము! అపైన! అపైన!

సుమంత్రుఁడు

అంతనట్లు చనిపోయిన కొడుకును జూచి

గీ. సత్యభాషియైన సంయమి యాతఁ డ
 డ్డేడ్చి యేడ్చి తుదకు నిట్టులనియె
 ఓయి! నాకుఁ బోలె నుసు రుడుగును గాక
 నీకుఁ గూడఁ బుత్త్రశోకమున నె.

అని.

భరతుఁడు

అయ్యో! యిది యాపత్తుగదా?

కైకేయి

నాయనా! ఇట్టిస్థితి తటస్థించుటందు కామహర్షి శాపము నాపై అపరాధము మోపి చిరంజీవి శ్రీరాముణ్ణి అరణ్యవాసమునకు అంపినది. అంతేకాని నేను రాజ్యలోభము చేత చేసినపని గాదు. తప్పించుకోరాని దామహర్షి శాపము. పుత్త్ర విప్రవాసము సంభవించకపోతే నెర వేరదు.

భరతుఁడు

అయితే, పుత్త్రవిప్రవాసమంటివి; ఎవ రయినను సమానమేకదా! అరణ్యమునకు నన్నే యేల పంపకపోయితివి?

కైకేయి

నాయనా! మేనమామగారియింట్లో ఉన్నావు గావున నీవిప్రవాసము స్వాభావికముగానే ఏర్పడిఉన్నది.

భరతుఁడు

అయితే, పదునాలుగేండ్లని యీప్రవాసము నకు హద్దేలపెట్టవలెను?

కైకేయి

నాయనా! ఆబెడదలో నాగుండె దడదడలో మనసు చెదరిపోయింది. పదునాలుగునాళ్లు అనబోయిన నానోటినుండి పదునాలుగు యేళ్లు అని మాట జారింది.

భరతుఁడు

ఇందు బాగుగా ఆలోచింపవలసిన సంగతి సందర్భము లున్నవి. అయితే, ఇది గురుజన మున కెఱుకపడినదా?

సుమంత్రుఁడు

నాయనా! వసిష్ఠ వామదేవ ప్రభృతులు దీని నెఱుఁగుదురు. వారు దీనిని సమ్మతించిరి.

భరతుఁడు

అన్నా! వారు త్రైలోక్య సాక్షులుగదా: అబ్బా! మాయమ్మ యనసాధురాలు! అమ్మా! అన్నగారిమీఁది యధికభక్తిచే దుస్సహక్రోధమున నిన్ను దూషించితిని! నన్ను మన్నింపవలెను. దానినెల్ల మఱచిపోవలెను. అమ్మా! అభివాదనము చేయుచున్నాఁడను.

కైకేయి

కన్నతల్లి యెవతె నాయనా, బిడ్డతప్పును మ న్నించకుండ ఉండేది? లే, లెమ్ము; ఇందులో తప్పేమి ఉంది?

భరతుఁడు

అనుగృహీతుఁడను. అమ్మా, సెలవడుగు కొనుచున్నాఁడను. ఇప్పుడే నేను అర్యునకు

సాహాయ్యమరుగుటకై రాజమండలము నెల్ల సన్నాహపఱిచెదను.

ఇదిగో! ఇప్పుడే నేను!

గీ. సింధుతీరంబు మదసింధురాంధకారి
 తంబు, సైన్యోఘశిబిరవద్ధం బావర్తు
 సాగరము రావణునితోడ సమముగాఁగ
 గ్లానిఁ బొందింతు సైన్యలంఘనముచేత.

ప్రతీహారి

(ప్రవేశించి) జయము బాబుగారికి! ఈవృత్తాంతము విని పెద్దదొరసానిగారు మూర్ఛపోయినారు!

కైకేయి

అయ్యో!

భరతుఁడు

ఏమీ! మూర్ఛపోయినారా!

కైకేయి

రా, నాయనా, అమ్మను ఓదార్చుము.

భరతుఁడు

అమ్మగారి సెలవుప్రకారము.

[అందరు నిష్క్రమించిరి]

ఇది షష్ఠాంకము

సప్తమాంకము

(అంతఁ దాపసుఁడు ప్రవేశించును)

తాపసుఁడు

నందిలక! నందిలక!

నందిలకుఁడు

(ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదిగో ఉన్నాను.

తాపసుఁడు

నందిలక! కులపతులవారువిజ్ఞాపించుచున్నారు.

తాపసుఁడు

నందిలక! కులపతులవా రాజ్ఞాపించుచున్నారు. "స్వదారాపహర్తయు, త్రైలోక్య విద్రావణుఁడును నగు రావణుని నాశపఱిచి, రాక్షసగణ విరుద్ధవర్తనుఁడును, గుణగణవిభూషణుఁడును నగు విభీషణుని నభిషిక్తునిఁ జేసి దేవ దేవర్షి సిద్ధ విమలచారిత్ర యగు సీతాదేవిని దోడ్కొని ఋక్షరాక్షసవానరముఖ్యులతోఁ బరివృతుఁడై శ్రీరామచంద్రులవారు శరద్విమలచంద్రుని వలె నభిరాములై యిక్కడికిదె యరుదెంచినారు. కావున నిప్పుడీయాశ్రమపదమున మన విభవమునకుఁ దగినంతమట్టున నేవేవి సత్కారసన్నాహములు గావింపవలెనో యవియెల్లఁ గావింపవలసినది" అని

నందిలకుఁడు

అయ్యా! అంతా సిద్ధమయింది. కాని;

తాపసుఁడు

ఏమది?

నందిలకుఁడు

ఇక్కడ విభీషణసంబంధులు రాక్షసులుకూడా ఉన్నారుగదా! వారిభక్షణాలను గురించి కులపతులవారిసెలవేమో తెలుసుకోవలెను.

తాపసుఁడు

అది యెందుకు?

నందిలకుఁడు

వారికి కఱుకుట్లు మొదలయినవి కావలెగాదండీ!

చ. దివమునుండి దేని పరి
తృప్తిని జెందుము! కుందు వీడుమూ!
భవ దమలచింతితంబయిన
ప్రార్థన సిద్ధి లభించె నాకు, నే
నవని విభుండ నైతి; నిక
నాకట సత్యవ్రతభారవాహినై
ప్రవిమలధర్మపద్ధతిని
బాలన సేయుదు నెల్లలోకముల్.

భరతుఁడు

మ. సమకూర్చెన్ నృపసంఘ, మార్తికమునం
ఛత్రంబు వెల్గొందె, మూ
ర్ధముపై దివ్యమణికిరీట మొదవెన్,
రంజిల్లెఁ గీర్త్యాభిషే
కము, లోకుల్ ప్రణయిల్లుచుండిరి, కళా
కాంతుల్ విజృంభించె, నే
ద్యామణింత మొదద నూత్న చంద్రునటు చూ
డంజాలు నాకార్యలన్.

శత్రుఘ్నుఁడు

క. చందురు పొడుపున నిల దెలి
పందిన చందమున నార్య నభిషేకమునన్
గందెల్లఁ జూసి ముందట
యంగమ్మున నస్మదన్వయము శోభిల్లెన్.

రాముఁడు

వత్స, లక్ష్మణ, నేను రాజ్యము నధిగమించితిని.

లక్ష్మణుఁడు

ఆర్యా! మా యుద్ధమిత్రమున విూరిప్పటికి అల రారుచున్నారు.

కాంచుకీయుఁడు

(ప్రవేశించి) జయము! మహారాజులుంగారికి! వీరిగో విభీషణులవారు విన్నవించుకొను చున్నారు. సుగ్రీవ, నీల, మైంద జాంబవదాది మిత్రప్రముఖులుగూడ వెంటవచ్చుచు విన్న వించుకొనుచున్నారు. 'మా యుద్ధమిత్రమున విూరిప్పటికి అలరారుచున్నారు' అని.

రాముఁడు

సహాయుల యనుగ్రహమున నలరారుచుంటి నని వారికిఁ దెలుపుము.

కాంచుకీయుఁడు

మహారాజులుంగారి సెలవు ప్రకారము.

కైకేయి

ధన్యురాల నయితినిగదా! ఈ యభ్యుదయ మును అయోధ్యలోఁగూడ చూడఁగోరుచు న్నాను.

రాముఁడు

అమ్మా! చూడఁగలవు. (చూచి) అహో! ప్రభలచే నీవనమెల్ల భాస్కరుఁ డున్నదివలె వెలుఁగుచున్నది. (ఊహించి) ఆహా! తెలిసి నది. మింటిపయికి రావణవిమానము పుష్ప కము వచ్చినది. స్మరించినంతనే వచ్చునట్లి విమానములో నేర్పాటుగలదు. అయిన నిక నందఱు నారోహింతురు గాక!

(అందఱు నారోహింతురు.)

రాముఁడు

గీ. ఇప్పుడే నే నయోధ్యకు నేఁగువాఁడ
బాంధవులు మిత్రులును దోడ బలసిరాఁగ.

నెల్లూరు తుపాను

౧. ఇండ్లు ధ్వంసమగుటచే ఆకులైన లేని చెట్లక్రింద నివసించుచున్న పేదజనము

౨. స్టోనుహౌసుపేటకు పోవు మార్గమున పూర్తిగ పడిపోయిన యిండ్లు

నెల్లూరు తుపాను

3. పెద్ద మార్కెటు

౪. నెల్లూరునందున్న రోమనుకాథలిక్ చర్చి

లక్ష్మణుఁడు

కాంత్యుగావృత మిపుడె నాగరులు నిన్నుఁ
దారకాన్వితు నుదయచంద్రమునిఁ బోలె.

భరతవాక్యము

గీ. సీతతోడ బంధుజాలంబుతోఁ బొంది
పౌనఃగి రాముఁ డుర్విఁ బ్రోచినట్లు
ప్రోచుఁగాత మాతృభూమిని లక్ష్మిన
మేలుఁడగుచు మామహీశ్వరుండు.

[ఎల్లరు నిష్క్రమింతురు.]

సప్తమాంకము ముగిసెను.

పీఠిక

ఇప్పటి కించుమించుగాఁ బదునేడేండ్లకుఁ బూర్వము నే నీనాటకమును దెలిఁగించితిని. మన్మిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రప్పుడు తిరువనంతపురమునఁ గార్యాంతరమునఁ గొన్నిమాసములు వసించి భాసనాటకములఁ గొన్నింటి నక్కడనుండి వ్రాసికొనివచ్చిరి. అప్పటి కింకను దిరువనంతపురగ్రంథమాలలో నానాటకములు ముద్రితములు గాలేదు. ఆవ్రాతప్రతులను బట్టియే కవిగారు గొన్నినాటకములను దెలిఁగించిరి. నేను గొన్నింటిని దెలిఁగించితిని. పెద్దదగు నీ ప్రతిమానాటకమును నేనప్పుడు ముద్రింపఁ జాలనైతిని. తరువాతఁ దిరువనంతపుర రాజకీయ సంస్కృతగ్రంథమాలా సంపాదకులగు శ్రీగణపతిశాస్త్రిగారీ ప్రతిమానాటకమును రెండుమాఱ్లు ప్రకటించిరి. రెండవతూరి స్వరచిత వ్యాఖ్యానసహితముగాఁ బ్రకటించిరి. నే నిప్పుడు దీనిని బ్రకటించుటలో నా వ్యాఖ్యానము తోడ్పాటునుగూడఁ బడసితిని. రెండుమూఁడుచోట్లమాత్ర మీ వ్యాఖ్యానరీతిని, పాఠరీతిని, విడిచి తొలుత నాకుఁ దోఁచిన యర్థమును, నేను జూచిన వ్రాఁతప్రతిపాఠమును బాటించితిని. అవియే యనుగుణముగా నున్నవన్న నమ్మిక నాకుఁ గలదు. పెక్కుపట్టుల గణపతిశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్య మిక్కిలి చక్కఁగా నున్నది. భాసనాటకములని గణపతిశాస్త్రిగారు ప్రకటించిన నాటకచక్రము భాసకృతము గాదని యిప్పుడు గొందఱు ఘోషించుచున్నారు. కాని యీయుద్ఘోషములు గణపతిశాస్త్రిగారు చెప్పినకారణములనెల్ల ఖండింపఁజాలినవిగా లేవు. రామాయణ, భారతకథలఁబట్టి భాసుఁడు రచించిన నాటకము లాతేఁడు, రామాయణ భారతకథలలోని యనౌచిత్యములను సంస్కరించుటకై యభిమానించి రచించినాఁడేమో యనందగినట్లున్నవి. ప్రస్తుతమయిన యీ ప్రతిమానాటకమున నట్టి సంస్కారములను బరికింపఁదగును. కైకేయీవృత్తమును, సీతావృత్తమును నిందుఁ జక్కఁగా పరిపఱుపఁబడినవి. కైకేయికి దుర్బుద్ధి యీ నాటకరీతిని గానరాదు. సీత హిరణ్యమృగమును గోరుటగాని, లక్ష్మణుని నవాచ్యవచనము లాడుటగాని యిందుఁ గానరాదు. పంచమషష్ఠాంకములఁ జూచిన నీవిషయము తేటపడును.

ప్రథమాంకమున వల్కలకల్పనము తృతీయాంకమున దశరథప్రతిమాకల్పనము

పంచమాంకమున దశరథ శ్రాద్ధకల్పనము నిందు పరిక్రొత్తవిషయములు. ఇవి మిక్కిలి సరసములై, సంగతములై యున్నవి ప్రతిమానాటకరచనలు గొన్ని శాకుంతలనాటకరచనలో ననుకరింపఁబడినవి. తృతీయాంకమున రథవేగ వర్ణనము, పంచమాంకమున "కసుగందక" ఇత్యాది సీతావనస్థితివర్ణనలు, కాళిదాసుని శాకుంతల రథవేగవర్ణనమును, 'సరసిజమును విద్ధ' మిత్యాది శకుంతలావనస్థితి వర్ణనమును, జూడఁదగును. సీత చెట్లకు నీళ్లు పోయుచుండుటను వర్ణించు "సీ. ఆలవాలముల నిండార నుర్వులువాఁజె" అను పద్యము (పంచమాంకము) స్వభావోక్తి సౌభాగ్యముచే నెంతయు హృద్యముగా నున్నది.

సప్రయోజనముగాజరపిన సంస్కారములుగాక వాల్మీకిరామాయణమునకును, నీనాటకమునకును భేదములు గొన్ని గానవచ్చుచున్నవి. అట్టి దొక్కటి. ఇది, లక్ష్మణుఁడు పెద్దవాఁడుగాను, భరతుఁడు చిన్నవాఁడుగాను గానఁగును. లక్ష్మణుఁడు భరతుని 'వత్స!' యని పిలుచును; ఆశీర్వదించును. భరతుఁడు లక్ష్మణునకు మ్రొక్కును; ఆర్య! యని పిలుచును. ఈ విషయము వాల్మీకి రామాయణమున సంశయగ్రస్తముగా నున్నది. బాలకాండలో:—"పుష్యేజాతస్తు భరతః— సార్పే జాతౌతు సౌమిత్రీ—" అని కలదు. భరతుఁడు పుష్యనక్షత్రమునను, లక్ష్మణశత్రుఘ్నులాశ్లేషానక్షత్రమునను జన్మించిరి. కాన భరతుఁడే జ్యేష్ఠుఁడగును. కాని, దీనికి విరుద్ధముగా లక్ష్మణుఁడే జ్యేష్ఠుఁ డగుననుటకుఁ గూడ సాధనములు గొన్ని రామాయణమునఁ గలవు. యుద్ధకాండమున ౧౨౦ వ సర్గము ౩౯ వ శ్లోకము:—

"తతోలక్ష్మణ మాసాద్య వైదేహీం చాభ్యవాదయత్, అభివాద్య తతః ప్రీతో భరతోనామచాఽబ్రవీత్" అని కలదు. సరళరీతిని జూడఁగా నిక్కడ భరతుఁడు లక్ష్మణుని, సీతను నమస్కరించిన ట్లర్థ మేర్పడును. ఇట్లు చెప్పిననే 'వైదేహీంచ' యనుట సమర్థమగును. జన్మకాలమునుబట్టి భరతజ్యైష్ఠ్యము ప్రవ్యక్తమగుచుండుటచే రామాయణవ్యాఖ్యాత లిక్కడ చిక్కుపడిరి. గోవిందరాజు "లక్ష్మణ మాసాద్య=కృతనమస్కారం లక్ష్మణమాలింగనేన సంభావ్య, ఇదంచలక్ష్మణస్యకనిష్ఠత్వాత్, లక్ష్మణేన చికీర్షితో నమస్కారో రామసన్నిధౌ భరతేన ప్రతిషేధితః ఇతిచాహుః. వైదేహీంచాభ్యవాదయత్-చకారో రామనమస్కారం సముచ్చినోతి." అని వ్రాసెను. మఱియు నీతఁడు "సీతామాదాయగచ్ఛత్వ మగ్రతో భరతాగ్రజ" అని స్థలాంతరమునఁ గల వాల్మీకిరామాయణప్రయోగము సరళరీతిని లక్ష్మణజ్యైష్ఠ్యమును జెప్పుచున్నను జన్మకాలరీతికివిరుద్ధమగుటచే, "భరతాగ్రజఇత్యత్ర బహువ్రీహిరిత్యుక్తమ్" అని క్లిష్టార్థము గల్పించెను. "ససంఖ్యే భరతానుజః" అని యింకొకచో భరతజ్యైష్ఠ్యవ్యంజకప్రయోగమునుగలదని గోవిందరాజు పేర్కొనెను. తిలకవ్యాఖ్యానమున 'తతోలక్ష్మణ మాసాద్య' యను శ్లోకమున లక్ష్మణునకు భరతుఁడు నమస్కరించినట్లే యర్థము చెప్పఁబడినది. కాని,

దాని నాతఁడు వేఱువిధమున సమర్థింపఁ బోయెను.—"యద్యపి లక్ష్మణో భరతాత్కనిష్ఠో వయసా—స్పష్టంచేదం జన్మప్రకరణే. తథాఽపి జ్యేష్ఠానువర్తనేన స్వాపేక్షయా అధికగుణత్వేన స్వవ్యవహారేణ జ్యేష్ఠానువృత్తిరేవం కర్తవ్యేతి భరతం ప్రతి ఉపదేశదానేన చ గురుత్వబుద్ధ్యా తస్యనతి రుచితైవ" ఇది వైష్ణవసంప్రదాయరీతి నున్నది—పాయసప్రదానమునుబట్టి, వివాహమునుబట్టి, లక్ష్మణునకే జ్యైష్ఠ్యము గాననగును. గోవిందరాజు దీనిని శేర్కొని యది జన్మకాలరీతిచేఁ బరిహృతమయ్యె ననెను. అర్వాచీనులు పలువురు భరతజ్యైష్ఠ్యమునే యభిమానించినను, ప్రాచీనుఁడగు భాసునినాఁట లక్ష్మణజ్యైష్ఠ్యమే లక్షితమైన ట్టీనాటకమునుబట్టి తెలియనగును. లక్ష్మణజ్యైష్ఠ్యము వాల్మీకి సమ్మతముగాదని కూడ స్పష్టముగాఁ జెప్పఁజాలము.

భరతునివృత్తి మిందుఁ బరమోత్తమముగాఁ గాపాడఁబడినది - వాల్మీకులవారు గూడ భరతుని వృత్తమును బహుపవిత్రముగఁ జిత్రించిరి. ఈనాటకమున భరతోక్తి యెంతయు హృద్యము!—

"శా. పాపాత్ముండగు నేని........దీఱుతేఁ"

(తృతీయాంకము)

'కొడుకుదుష్టుఁడేని ఘటశ్రాద్ధము చేసి వానికపుత్రత్వమును గల్పింపవచ్చును. వానికి దాయమీయనక్కఱలేదు. వానితో నాశౌచాది సంబంధముండదు. కాని, తల్లి యెంతదుష్టురాలైనను, నామె మాతృత్వముమాత్రము తొలఁగదు.' అని ధర్మశాస్త్ర నిర్ణయము గలదు. ఇతరదోషములున్నను మాతృత్వము తొలఁగకపోవచ్చునుగాని, యామె భర్తృద్రోహము చేయునేని యప్పుడు మాతృత్వము తప్పక తీఱిపోవలసినదేయని యాధర్మశాస్త్రమును భరతుఁడు సంస్కరించుననుట హృద్యాతిహృద్యము! ఇట్టి విషయము లనేకము లిందుఁ గలవు. సరసులు గుర్తింపఁగలరు.

బహుకాలమునకు ముందే రచించినను మూలఁ బడవైచిన యీనాటకమును, మన్మిత్రులు, విద్వాంసులు, వినీతులు నగు శ్రీజయంతిపురము జమీందారుగారు వాసిరెడ్డి శ్రీదుర్గాసదాశివేశ్వర ప్రసాద బహద్దరుగారు ముద్రింపఁ బ్రోత్సాహపఱిచిరి. వారిచేఁ బ్రోత్సాహితుఁడను గానిచో నేనిప్పుడు దీనిని ముద్రింపఁబూనను. ప్రకటనమునకు బహురచనములు పయిపయి వచ్చుచున్నను, నప్రౌఢకృతమయినను నాయీనాటకమునందుకొని ప్రకటించిన భారతీపత్రికాధిపతులసాహాయ్యమును బ్రశంసించుకొనుచున్నాఁడను. మధురకవితారచనాప్రథితులగు బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారుగూడ నీనాటకమును దెలిఁగించినట్టును, బ్రకటించినట్టును వింటిని. కాని దాని నే నింతవఱకుఁ జూడలేదు. ముద్రణమున దొరలిన దోషములను బుస్తకమున దిద్దితిని. గుణదోషవివేచనమునకు సహృదయులు ప్రమాణము.

మదరాసు
౨౮-౧౧-౨౬ } వేటూరి - ప్రభాకరశాస్త్రి.

వివాహము

కావ్యతీర్థ బంకుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రి గారు

ప్రస్తుతము 'ద్విజులకు యువతీవివాహము ముఖ్యమా? నగ్నికావివాహము ముఖ్యమా?' అనువిషయము విచారించవలసి వచ్చినది. దీనికై ముందుగా వివాహమనగా నేమో విచారించితే తత్త్వము తేలవచ్చును. ఇది స్మృతుల సహాయమున చేయవలసియున్నది.

వివాహ మనగా నేమి? వివాహ సామాన్యలక్షణము స్మృతిలో ఇదమిత్థమని ఎవరూ వ్రాయలేదు. యౌక్తమయిన అర్థము తెలుసుకోవలెనంటే తర్కము వల్ల తెలియవలసి ఉంటుంది.

గౌతమ—"న్యాయాధిగమే తర్కోఽభ్యుపాయః అనుమాన మభ్యుపాయః అభిధార్యేర్థానువాదీ" అని. కనుక పూర్వగ్రంథములనుబట్టి నిర్ణయింపవలెను. మహాభాష్యంలో "కన్యాయాః కనీనచ" అనేసూత్రముక్రింద "కన్యాశబ్దోఽయం పుంసా అభిసంధిపూర్వకే సంప్రయోగే నివృత్తే యా చేదానీం ప్రాగభిసంధాత్పుంసా సహ సంప్రయోగం గచ్ఛతి తస్యాం కన్యాశబ్దో వర్తత ఏవ. కన్యాయాః కనోక్తాయాః కన్యాభిమతాయాః సుదర్శనాయాః యదపత్యం సకానీనః" అని ఉన్నది. దీని కర్థము: కన్య అనేపదము పురుషునితో అభిసంధి పూర్వకమైన సంప్రయోగము కలుగగానే మరిచెల్లదు. ఏకన్య ఇట్టి అభిసంధికి పూర్వమే పురుషునితో సంప్రయోగమును పొందిందో దానియందు కన్యాశబ్ద ముండనే యున్నది......దానికి పుట్టినవాడు కానీనుడు.

అయితే యిక్కడ అభిసంధి,సంప్రయోగ శబ్దాల కర్థం చెప్పవలసి ఉన్నది. కాళిదాసు కుమారసంభవమున "స్వర్గాభిసంధి సుకృతం వంచనామివ మేనిరే" అభిసంధి అనగా ఉద్దేశమని అర్థం. ఇట్లే మరికొన్నిచోట్ల "స్వర్గాధుజః కామ్యఫలాభిసంధా" అని ఉన్నది. వేదాంతశాస్త్రమున ఫలాభిసంధి రహితకర్మవల్ల జ్ఞానము కలుగును అన్నాడు. సంప్రయోగము: ఏపనివల్ల సంతానముగునో అపని.

ఇందులో మరొకమాట విచారింపవలసి ఉన్నది. అభిసంధిపూర్వక సంప్రయోగముతో కన్యాత్వము పోవు నన్నారు. ఆడవాళ్లుకూడా ఏవేవో కారణములచేతను ఆడపిల్లకు వివాహం ఆలస్యంగా అయినప్పుడు-"అమ్మా! ఇన్నాళ్లకు పిల్లకు కన్నెచెఱ వదలింది" అంటున్నారు. ఈవిషయంలో సందేహించేవారెవరూ ఉండరని నా నమ్మకము. అయినా పరాశరమాధవీయంలో 'లోకప్రసిద్ధస్తు కన్యాశబ్దో వివాహరహితస్త్రీమాత్ర మాచష్టే. ఏవం పతి ర్భా స్త్రీషు బహవః కన్యాశబ్దా అనుగృహీతార్థవంతి' అనిన్నీ, భారతంలో 'బుద్ధుమాన్నా తాతు యాసుద్ధా పాకస్యైత్యప్రధీయతే' అని ఉదాహరించియున్నది. లోకంలో కన్యాశబ్దమునకు వివాహంకానిఆడది అని అర్థము. వివాహం కాగానే కన్యాత్వం పోతుందికదా! కనుక మీరు భాష్యంలో ఎపుడు కన్యాత్వం నివర్తిస్తుందన్నారు? ఉద్దేశపూర్వకసంప్రయోగముతో. సరే, ఇది సిద్ధించడానికి నగ్నికా (రజస్వలకానిపిల్ల) వివాహాలలో మనమిప్పుడు సర్వే సర్వత్ర ముఖ్యమని అనుకొంటూ ఉన్నవాటిలో వివాహాది నాల్గవరాత్రి తెల్లవారుజామున శేషహోమానంతరం చేసే సమావేశంలో ఆలింగన రూపంగా మంత్రింపించుచున్నాము, అది 'స్మరణం కీర్తనం కేళిః' ఇత్యాది యెనిమిది విధములయిన మైథునములలో నొకటి కనుక. సరే; మహాభాష్యంలో (కన్యాత్వనివర్తక అభిసంధిపూర్వక) సంప్రయోగ శబ్దానికి మనమిప్పుడు చేయించుచున్న సంస్కారమే అర్థమా! అంతమాత్రంతో సంతానము కలుగుతుందా? కన్యాత్వము నివర్తించినదా? మరిఅయితే కన్నెచెఱ విడిందని యేలాగనుకొంటున్నాము. సమావేశమంటే గృహ్యసూత్రభాష్యంలో 'మైథునార్థంశయనం' అనికూడా అర్థం వ్రాసినాడు. పోనీ, తర్వాత గర్భాధానం యథావిధిగా మళ్లా చేస్తున్నాముకదా అంటారేమో! కాదు. అదిముందు కలుగబోవు గర్భానికి సంస్కారముగాని వధూవరులకయ్యే వివాహ సంస్కారము కాజాలదు. మా

ఉండి దానిసంకల్పము:—'ప్రథమ గర్భసంస్కారద్వారా సర్వగర్భసంస్కారార్థః' అని. వధువు కిన్నిగర్భా లెక్కడున్నాయి? ఒకటేగర్భము. కనుక ఇక్కడ గర్భమంటే కడుపులోనిపిల్ల 'గర్భః కుక్షిస్థ జంతౌచ' అనిఘంటువు. ఋతుదినములు పదియారింటిలో చేయునది గర్భాధానము. ఇతరకాలములలో చేయునది మైథునమాత్రమే. దీనంతటివల్లను వివాహసామాన్యలక్షణము ఏమి చెప్పవలసి వచ్చెను? అభిసంధిపూర్వక సంప్రయోగము అని. అయితే యేయుద్దేశము? ఏయుద్దేశపూర్వకముగా సంప్రయోగము చేస్తే వివాహము అనిపించుకుంటుందో అది. ఇదేలాగు తెలుస్తుంది గృహ్యసూత్రాలలో చెప్పిన సంకల్పమునుబట్టి. ఉద్దేశము, సంకల్పము పర్యాయపదాలే. ఏమని సంకల్పము? 'ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థం స్త్రియముద్వహే' అని సూత్రం. దీని భాష్యం:—'ధర్మప్రజాసంపత్తిః—శ్రౌతేషు, గార్హ్యేషు, స్మార్తేషుచ కర్మసు శ్రద్ధాధిక్యై ధర్మసంపత్తిః; ప్రజాసంపత్తిః పుత్రత్వం' అని. దీనికర్థం:—శ్రౌతస్మార్తాది కర్మలలో శ్రద్ధాధిక్యతలు ధర్మసంపత్తిన్ని, పుత్రవంతుడగుట ప్రజాసంపత్తిన్ని. ఇందులో రెండుద్దేశా లున్నవి. ఇది యీలాగుండగానిందు. ఈసూత్రం తర్వాతి 'ధర్మప్రజాసంపన్నే దారేనాన్యం కుర్వీత' అని ఉన్నది. దీనికర్థం:—మీాద చెప్పిన ధర్మసంపద, ప్రజాసంపద. రెండూ మొదటి భార్యయందుంటే రెండో భార్యను పెండ్లాడకూడదని దానితర్వాతి సూత్రంలో, 'అన్యతరాభావే కార్యాప్రాక్' అని ఉన్నది. మీాదచెప్పిన రెండు ఫలాలలో ఏయొక్కటి లేకపోయినా దానికోసమై మరొకతెను చేసుకోవచ్చును అంటే ఆచేసుకోవడం కేవల వివాహమేనా? దానికి సంకల్పం ఏలాగు చెప్పవలె? 'ధర్మసంపత్త్యర్థం స్త్రియముద్వహే' అనియా? 'ప్రజాసంపత్త్యర్థం స్త్రియముద్వహే' అనియా? అట్లు కాదు. పుత్రసంపదయుండి ధర్మసంపదకోసమే పెండ్లి ఆడవలసివచ్చిన భార్యతో సంప్రయోగముచేయవచ్చా? చేయరాదా? ఆలాగు శాస్త్రము నిషేధించునా? దానికి పుట్టినవారు లేవకు పుత్రులనబడరా? కనుక వివాహమనగానే రెండుద్దేశాలు కలిపిన ఒక్కయుద్దేశమే ఉండక తీరదు. కనుక ఏవివాహంలోనైనా 'ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థ'మ్మనే రెండూకలిపే సంకల్పము. ఈసంకల్పపూర్వక మయిన సంప్రయోగమంటే ఏమి? ఇదే వివాహము. ఇక్కడింకా సంప్రయోగశబ్దార్థము స్పష్టపడలేదు. వివాహా లష్టవిధము లన్నారు. అవి వివరించగా నన్నిటిలోనూ విశేషణభాగము వదలి విశేష్యభాగము సర్వసామాన్యంతీస్తే సంప్రయోగ శబ్దార్థమూ, దానితో వివాహలక్షణమూ కూడా తేలుతేవా చూతాము. ఏదైనా ఒకపదార్థంలో అనేకభేదములున్నమా అన్నిటిలోనూ సామాన్యభాగ మొకటుండక తప్పదు. అట్లు లేకపోతే ఏకపదార్థంకాదు. అదేది? లక్షణాలు చూడండి. గౌతముడు (1) విద్యాచారిత్రబంధుశీలసంపన్నునకు కన్యనలంకరించియిచ్చుట—బ్రాహ్మము. (2) ఈమెతోనే సహధర్మం చరించ వలసినదని భరాయచేయించియిచ్చుట ప్రాజాపత్యం. (3) పెండ్లికూతుతండ్రికి రెండావులు మాత్రమే యిచ్చుట—ఆర్షము. (4) యజ్ఞం చేయించినవానికి దక్షిణాకాలంలో యజ్ఞవేదికలో కన్యనిచ్చుట—దైవము (5) వధూవరు లన్యోన్యేచ్ఛతో సంయోగించుట—గాంధర్వము. (6) కన్నెతండ్రికి డబ్బిచ్చి కన్యను కొనితెచ్చుట—ఆసురము. (7) బలవంతముగా కన్యను తెచ్చుట—రాక్షసము. (8) కన్యకు తెలియకుండా (శరీరస్మృతిలేనపుడు) సంగమము చేయుట—పైశాచము. ఇందులో 1, 2, 4, (6-7)లో దానం ఉన్నది. అంతమాత్రంవల్ల వివాహసిద్ధయిందా? కాలేదు. ఇంటికి తెచ్చుకోవడం మాత్రంవల్ల వివాహసిద్ధయిందా? కాలేదు. దీనితో మాకోదానిసంగతి తేలిపోయింది. గాంధర్వాలలోనూ, పైశాచాలలోనూ రహస్యసంభోగము చెప్పినాడు. అది వివాహమయిందా? కాలేదా? కాలేదనలేము. చూడండి దేవలః—"గాంధర్వాదివివాహేషు పునర్వైవాహికోవిధిః కర్తవ్యశ్చ త్రిభిర్వర్ణైస్సమయేనాగ్నిసాక్షికః" అని. దీనిఅర్థం:—గాంధర్వాదివివాహాలలో తిరిగీ అగ్నిసాక్షికవివాహము మూడు వర్ణములవారు చేసుకోవాలె, అని. ఇక్కడ తిరిగి అనిన్నీ, మూడువర్ణములవారు అనిన్నీ ఏలన్నారు? తిరిగీ వివాహవిధి అనడంవల్ల అదివరకు వివాహం అయిందనికాదా? మూడువర్ణములవారూ అనడంవల్ల నాలుగో వర్ణంవారికది అవసరం లేదుకదా! శూద్రులకు మొదటి

దానితో వివాహము సిద్ధించిపోయినదనుట. అగ్ని సాక్షిక వివాహముకన్న త్రయమునకే అవసరమువల్ల వైదికాధి కారమునుపనే అవకతవ్వరు. ఈఅగ్నిసాక్షిక వివాహంలో కన్యకు పితృగోత్రనివృత్తి అగును- సప్తపదివల్ల. శూద్రులకు గోత్రం లేదు. గోత్రనివృత్తి అయితేనే త్రైవర్ణికులకు గాంధర్వవివాహ మనబడునంటారా! అట్లు కాదు; గాంధర్వవివాహం చేసుకొన్న దానికొడుకు తనతల్లికి అపరకర్మ చేయవలసినప్పుడు దానితండ్రి గోత్రముతో కర్మ చేయుచున్నారు. ప్రమాణం-మార్కండేయ పురాణం:-'బ్రాహ్మాదిషు వివాహేషు యా ఊఢా కన్యకా భవేత్, భర్తృగోత్రేణ కర్తవ్యా స్తస్యాః పిండోదకక్రియాః; గాంధర్వాదివివాహేషు పితృగోత్రేణ ధర్మవిత్'!' అర్థం-బ్రాహ్మాదివివాహాలలోని కొడుకు పిండదానము చేయునప్పుడు తనతల్లికి తనతండ్రిగోత్రముతోను, గాంధర్వాదులలో తల్లితండ్రిగోత్రముతోనున్నూ చేయుచున్నారు. కనుక గాంధర్వవివాహమంటే ఉద్దేశపూర్వకసంప్రయోగమే కాని అతిరాత్రి చేసుకునే అగ్నిసాక్షికసంస్కారము కాదు. అదెందుకంటే: యజ్ఞాది కర్మలు సిద్ధించడానికి. ఈసంస్కారమువల్ల స్త్రీకి పత్నీత్వము వస్తుంది. అందుకే పాణిని 'పత్యుర్నో యజ్ఞసంయోగే' అన్నారు; ప్రజాసంయోగే అనలేదు. కావున పత్నీత్వము, భార్యాత్వము రెండు వేరువేరు. పత్నీత్వము ధర్మసంపదకు; భార్యాత్వము పుత్రసంపదకు. భార్యఅంటే పోషణీయురాలు. దేనిని? భర్తవీర్యమును. ఇందుకే వివాహసంకల్పమున 'ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థం' అని రెండూ మనము కలుపుకున్నాము. శూద్రునకు పెండ్లాము భార్యయే కాని పత్ని కాదు. గ్రంథకారు లెక్కడయినా వాడితే పత్నిశబ్దోపచారమే. చేతిరీతియనుకోవాలి. కనుకనే మనువు 'ఉద్వహేత ద్విజో భార్యాం' అన్నారు. 'పత్నీం' అనలేదు. భార్యను పత్నిగా చేసుకోవచ్చు; మానావచ్చు. ఒకమాటు మీదను చూడండి; గాంధర్వవివాహంలో సంప్రయోగ మంటే ఏమర్థం చెప్పవలెనో! దీనినిబట్టి ఎనిమిది విధాల వివాహాలలో ఒకేసామాన్య ముండవలెనంటే ఏమిచెప్పవలసి యుంటుంది? అది లేని వివాహమేదయినా యీ యెనిమిదింటిలో నొకటి చూపగలరా? ఇక్కడనవన్నీ కొన్నిటిలో నుండి మరికొన్నిటిలో లేవుగదా! కనుక భేదకములను పరిహరించి చూడగా సర్వవిధవివాహములకూ సామాన్యధర్మము 'ఉద్దేశపూర్వకసంప్రయోగ'మని తేలుచున్నది. ఉద్దేశమేమై యుండును? ఏది కోరునంటే రెండోది సిద్ధించునో అదికోరితే రెండూ సిద్ధించును. భార్యాత్వం కోరుకోవలెను. ఉద్దేశము జ్ఞానరూపము గనుక, దీనికి విషయము స్త్రీ. జ్ఞానమనేది సమవాయి—అనగా జ్ఞాన మెవనికి కలుగుచున్నదో వాడు: ఎవనికి కలుగుచున్నది? భర్తకు. కనుక సంప్రయోగంలో కర్త భర్త. విషయము స్త్రీ గనుక కర్మ. ఉద్దేశము సంతానము. ఈక్రియకు ఫలమిది. ఫలము బీజరూపముగా స్త్రీయందు సంక్రమించవలసి యుంటుంది. కనుక ఇదినాకు భార్య యగుగాక అనుఉద్దేశముతో సంప్రయోగము చేస్తేనే వివాహమూ, కన్యాత్వనివృత్తిన్నీ కలుగును. కనుకనే యీ ఉద్దేశము లేని సంప్రయోగం వల్ల పుట్టినవారు కానీనులయి పోతారు. వివాహసామాన్యలక్షణము అభిసంధిపూర్వక సంప్రయోగమే. అది లేనిది వివాహం కానేరదు. అది లేని వివాహము కదళీవివాహముతో సమానము. లగ్నజాతోపచారమాత్రమే. అది గౌణము. సంప్రయోగమాత్రమే ముఖ్యము. ఈకార్యమువల్ల ఋతుమతీ వివాహమే ముఖ్యమని తేలుచున్నది. అయితే, రజస్వల అయితే దానం చేయరాదన్నారుగదా! బ్రాహ్మాదివివాహాలు ఎట్లు సిద్ధించును? అవే ధర్మములుగదా అనవచ్చు. అవును. ఋతుమతికి దానార్హత లేకపోలేదుగదా! భారతంలో 'ఋతుస్నాతాంతు యాంకన్యాం సత్కృత్య ప్రతిగృహ్ణీయాత్' ఋతుస్నాతయైనా శుద్ధఅయితే అనగా పురుషసంపర్కములేనిదయితే కన్యయే అన్నారు. కన్యకు శాస్త్రంలో దానార్హత లేకపోతే మనువు కిట్లు 'కామమామరణాత్తిష్ఠేద్ గృహే కన్యర్తుమత్యపి, నచైవైనాం ప్రయచ్ఛేత గుణహీనాయ కర్హిచిత్'-కన్య ఋతుమతి అయినప్పటికీ-అంటే వివాహముఖ్యకాలం వచ్చినప్పటికీ - గుణహీనుని కివ్వరాదు. ఆమరణాంతమూ ఇంటనే ఉండనీ. దానాధికారం లేకపోతే 'నప్రయచ్ఛేత' అని నిషేధమెందుకూ? అయితే 'దాతవంకు రజస్వలాం' అని రజస్వలను దానంచేస్తే నరకము వచ్చునన్నారెందుకు?

అప్పుడు నిజమే కాని రజస్వల అన్నాడు ఋతుమతి అన లేదు. శ్లోకాలు చూడండి. "అష్టవర్షా భవేద్గౌరీ నవ వర్షా తు రోహిణీ దశవర్షా భవేత్కన్యా అత ఊర్ధ్వం రజస్వలా' గౌరీం దద న్నాకపృష్ఠం-వైకుంఠం రోహిణీందదత్, కన్యాం దద ద్బ్రహ్మలోకం రౌరవం తురజస్వలామ్" అని ఉన్నది. పదేళ్లు దాటితే రజస్వలే కదా? మరి మనువు "త్రింశద్వర్షో వహేత్కన్యాం హృద్యాం ద్వాదశవార్షికీం" అన్నాడు. నరకంలో పడమనేనా అతని అభిప్రాయం. లేకపోతే దానంలేని గాంధర్వాదులే చేసుకోమనియా? మరిన్నీ, 8, 9, 10 ఏళ్ల దానఫలము మాకక్కరలేదు. పిల్లలకు మక్కువైన సుఖం గా ఉండనీ అని ప్రత్యేకఫలం కోరుకొని దానం చేయరాదా? ఫలం కోరకుండా కర్మలు చేస్తే ముక్తివస్తుం దని ఉపనిషత్సిద్ధాంతము కాదా? ఉత్తమమయిన ముక్తి కోరుకుంటికదా! చేస్తే నరకం వస్తుందన్నాడే. ఏలాగంటారా! నరకంవచ్చే కాలంలో మానివేయండి. బాధకముంటే ఏలాగు చేస్తారు. యుక్తకాలంలోకూడా మైలో పురుడో వస్తే దానం చేస్తారా? అలాగే రజస్వలాకాలం ముట్టరాదంటే రక్తస్నానం చేసిన తర్వాతకూడా మరిముట్టరాదనేనా మీఅర్థాలు. 'ఋతుస్నాతాతు యాకన్యా పాకస్యైర్యభిధీయతే, అంటున్నాడే. ఎక్కడయినా ఋతుస్నానం చేసినదానిని దానం చేయకూడదని వచనముంటే చూపెట్టండి, విచారింతాము. ఒకచోట నిషిద్ధవచనముందంటారా? 'ప్రయచ్ఛే న్నగ్నికాం కన్యాం ఋతుకాలభయా త్పితా, ఋతుమత్యాం హితిష్ఠన్త్యాం దోషః పితర మృచ్ఛతి" అనేది. ఋతుకాలంవచ్చి పోతుందేమో అను భయంవల్ల నగ్నికనే యిచ్చివేయవలెను. ఋతుమతి ఆయి ఉండిపోతే తండ్రికి దోషము అనిగదా అర్థము. దీనివల్ల ఋతుకాలం వచ్చిపోతుందేమో అన్నభయంచేత ఇచ్చివేయండి. ఋతుకాలం వచ్చి యివ్వకపోతే దోషం వస్తుందని కాదూతాత్పర్యం. ఋతుకాలంలో ఇస్తే దోషం చెప్పినాడా! ఇయ్యకుంటే దోషం చెప్పినాడా! ఇయ్యకుంటే దోషంచెప్పినాడు. అయితే యిచ్చివేయండి. అందుచేతనే బోధాయనుడు 'అపివా గుణహీనాయ నోపరుంధ్యాద్రజస్వలాం' అన్నాడు. 'గుణహీనునకైనా యిచ్చివేయండి. కాని రజస్వల అయినదానిని అడ్డకండి' అన్నాడుకదా! లేకపోతే 'నోపరుంధ్యా'త్తంటే ఉంచివేయకండి అనియా? అయితే ఉంచవద్దు. వద్దంటే ఏలాగుచేస్తారు? ఉంచకేంచేస్తారు? దీనివలన ముఖ్యమేమిటి? "దద్యాద్గుణవతే కన్యాం నగ్నికాం బ్రహ్మచారిణే, అపివా గుణహీనాయ" అని. గుణవంతుడైన బ్రహ్మచారికి రజస్వల కాని పిల్లను ఇవ్వవలెను. రజస్వల అయితే గుణహీనునకైనా యివ్వవలెను. "దద్యా" త్తన్నాడుగనుక అని అర్థమంటారా? కానిండు. గుణహీనునకైనా రజస్వలను ఇమ్మన్నాడు. ఇస్తే నరకమనలేదు. మీరు మిక్కిలి నిషేధిస్తున్నారు. "నోపరుంధ్యాత్త"ంటే అడ్డవద్దు అని అర్థంచెపితే ఆమె వివాహం చేసుకొన గోరినప్పుడా; ఒక రడగవచ్చినప్పుడా? వివాహం చేసుకొంటానంటే గుణహీనునకైనా యిచ్చివేయండి. అడ్డవద్దు. అదిన కింకా యివ్వ లేకుండా ఉండి అడగవచ్చినవాడు గుణహీనుడైతే మనువు చెప్పినట్లు "కామమా మరణాత్తిష్ఠేత్...గుణహీనాయకర్హిచిత్." చచ్చేదాక ఇంట్లోనే ఉండవచ్చును. లిఙ్ లకారమున కెన్ని అర్థాలున్నవో చూడండి. విధ్యర్థమొక్కటేకాదు. కనుక కన్యను ఇవ్వ ఉంటే రజస్వలకానిదానికికూడా గుణవంతుడు వరుడు అడగవస్తే దానం చెప్పబడియున్నది. రజస్వల అయితే ఇవ్వదలచినప్పుడు గుణహీనునకైనా యివ్వవచ్చును. రజస్వలకానిపిల్లకుకూడా మంచివరుడు కావలెనని యివ్వ ఉండేదా? తటస్థించినప్పుడు చేయవచ్చు. ఇంతెందుకూ, నిషేధాలన్నీ దానాలకున్నాయి గాని వివాహానికి లేవు. కనుక ఫలం కావలెనంటే దానం చేసివేయండి. ఋతుమతి అయితేనేగాని వివాహమునకు ముఖ్యకాలము కాదు. కన్యాదానికి వివాహమంత్రాలలో మంత్రం లేదు. గుమ్మడికాయదానానికి చెప్పేమంత్రమూ, కన్యాదానమంత్రమూ ఒకటే. కనుక వివాహంలో భాగమిది కాదు. దానికి శేషకము ప్రధానమని శాస్త్రజ్ఞులంటారూ? అదెట్లా మనమిప్పుడు చేయుచున్నది ఏవివాహమో చిత్తగించండి! అర్థమా? అనుకరమా? వర్లేన ఆచారానికీ అర్థానికే అవసరము. లేకుంటే బ్రాహ్మదైవాదులకర్థం చెడుతుంది. ఆపస్తంబ గృహ్యసూత్రం చూడండి. అర్థమయితే రెండావులిస్తున్నారా? తత్త్వవి

వైయాకరణశిరోమణి, వారణాశి గంగాధర శాస్త్రి గారు

కోకిలా! శ్రావ్యతరభవ త్కూజితమున
నేమి పరమార్థ మున్నదో యెఱుంగరాదు;
కాని-చెవిసోకినంత జగం బవంత
మోదరసపూరములలోన మునిఁగిపోవు.

అదిగో! స్వాతంత్ర్యపథము ప్రత్యగ్రభావ
భూషితంబైన యబ్దాది పుష్పరథము
నధివసించి ధరిత్రి వాహ్యాళి వెడలె
ఋతువిభుండంచుఁ జాటింతు వేమొ నీవు!

యామినీవక్త్రకుహరఘోరాంధకార
పటల నిర్మగ్న భగ్నప్రపంచమునకు
ధన్యతాధాయి చైతన్యదాయి రాక
పూర్వమెఱిఁగించి మేలుకొల్పుదువొ యేమొ?

వచ్చుచున్నట్టి నూతనవత్సరమున
క్షేమమరసి చరాచరజీవతతికి
సుఖముగూర్ప విశ్వేశు సంస్తుతి యొనర్చి
స్వస్తివాచక మేదైనఁ జదువుదువొకొ?

కలభవ త్కూజితధ్వాన చలితులగుచు
నెందఱో కవీంద్రు లింత సంతృప్తి లేక
నిన్నె మాటికి వర్ణించుచున్నవారు
పికమ, కూజితభాష్యంబు విప్పిచెప్పఁ.

చారణలో అపలాపంవద్దు. ఎక్కడికిస్తున్నారు? అయితే ఆసురమా? అందరూ ప్రస్తుతకాలంలో సామ్యం ఋచ్చుకుంటూనే చేస్తున్నారా? "ఏతచ్చనరక్షేమఃణాది ఆసురార్ష్యయోరేవ నాన్యేషు అర్థలోపా" త్తన్నారు ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రభాష్యంలో. మనముచేస్తున్నదొకటి, చెప్పుమన్నదింకొకటి అనవలసి వస్తుందేమో దీన్నిబట్టి. మరొక్కమాట.

వివాహకాలం మనువు, గౌతముడు, ఆపస్తంబుడు మొదలగువారు వివాహప్రకరణంలో చెప్పలేదేమో? దానము వివాహప్రకరణములో చెప్పక మరొకప్రకరణంలో ఏల చెప్పినారు? ఇంకెందుకూ నా అభిప్రాయం ఇప్పటికి తేటతెల్లమయిందికదా! ఋతుమతీవివాహము ముఖ్యము. దానంచేయవచ్చును. నగ్నికావివాహము గౌణము. విధిలేనప్పుడు-అనగా మరి ఇంతకు ఉత్తమవరుడు దొరకనప్పుడని. దీనికెవరైనా ఋతుమతీవివాహము నిషేధరికాని, నగ్నికకే వివాహముచేసుకోవలెను అనిగాని వచనములు చూపిస్తే ఆపైని అభిప్రాయం మార్చుకొందునో; సమాధానముంటే చెప్పకునో. దానక్లో కాలంమాత్రం వదిలిపెట్టండి; వివాహ పర్యాయాలు గలకే చరకండి.

క్రొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఒక్కనాఁడు మా నాయన మాఁకవచ్చినాఁడు. విద్యాంకు వసేగి నన్నుఁ దమయింటికిఁ దీసికొని వెళ్లినాఁడు. పదిదినము లట్టిపెట్టుకొనినాఁడు-అక్కడ నిదియే గొడవ-వచ్చువారు, పోవువారు; వచ్చినాఁదినవారింటికిఁ దిరుగఁ జూడఁబోవుట-మమ్ముఁ జూచి యానందించువారు, దీవించువారు. సుబ్బి పిన్ని గారియింటి కొక్కొక్కప్పుడు వెళ్లువారము. "బుద్ధిమంతుఁడు, అల్లుఁడు-మందివారి కెక్కడ నున్నను గౌరవముగాఁ గడచిపోవును. శాస్త్రిగారికుమారుఁడు బుద్ధిమంతుఁడు కాఁడేమి" యని పలువు రానందించువారు. మాలచ్చి మగనితో నన్నుఁ జూడ వచ్చును. గౌరిని, శేంకరుని, మీరు రావలసినది, 'మేము వెళ్లుచున్నా' మని యుత్తరము వ్రాసినది. వారిద్దఱు వీరిద్దఱు వచ్చినారు. నాల్గుదినము లన్నరర్వాత-మాయింటికి ముందురమ్మని మాయింటికి ముందు రమ్మని నన్నుఁగూర్చి-వారిద్దఱు పట్టుపట్టువారు. ఎవ్వరిమీఁద నెక్కుడు దయగలదో వారియింటికి నీవు ముందు వత్తువు అని వారు నన్ను మాటలాడనీకుండఁ జేయువారు. మీయిద్దఱిమీఁదను నాకు సమాన ప్రేమయే, సమాన దయయే-ఏక కాలమందు మీయిద్దఱియిండ్లకు నే నొక్కతె యెట్లు వత్తును. కాఁబట్టి మీరిరువురు వారొద్ద నేయుండుట మంచిదనియు, లేదా, మనమందఱము ముందొక్కరింటికి వెళ్లి యక్కడ నాలుగునాళ్లుండి మఱి యొకరింటికి నందఱము వెళ్లుదమని సమాధానము చెప్పితిని. అక్కయ్యా, నీకథలు విని, నీతో నుండి చాలనాళ్లయినది-అని లచ్చి, గౌరి మీఁదఁబడి ప్రాఁకువారు-"మే మచ్చము మీరెవ్వరే, మీ కేమి పెత్తన మున్నదే నన్ను మీయింటికి రమ్మనుటకు-మీ మగ లూరకున్నారు. మీరు పిలిచిన నే నెట్లువత్తును-మీ కొకరిచేతఁ గ్రిందివారు-మీ మగ వారెక్కడికి రమ్మనిన నక్కడకు వత్తును-ఏమిలక్ష్మీనారాయణగారు! శేంకరదీక్షితులు! మీయిద్దఱిలో నెవ్వరియింటికి ముందుగా రమ్మనిరో చెప్పరే? అని వారివంకఁ జూచితిని. వా రొకరినొకరు చూచుకొని-యేమియును ననలేక, మీయిష్టము, మీ కెవ్వరియింటికి రావలయుననియున్న వారియింటికి రండనిరి. "మీరుమీరని మాటలాడుచున్నారు! మీరు "గురువుగారినిబట్టి మిమ్ము మేము గౌరవింపవలసినదే." "గురువుగారినిబట్టి గౌరవముచేయుట కధికారము నాకు లేదా-నే నిప్పటికి మీకుఁ గోపము వచ్చినను సరియె లచ్చి, గౌరి యనియే పిలిచెదను." "అట్లే పిలువవలయును-మమ్ముఁ గూడ గౌరవింప నక్కఱలేదు." "మఱి యెవ్వరియింటికి ముందు రమ్మందురో చెప్పరేమి" - "మాకుఁ దెలియదు, మామాటమీఁద రాఁదలఁచితిరా! మాయిద్దఱిలో ముందెవ్వరి నెఱుఁగుదురో వారియింటికి ముందు వచ్చుట న్యాయము."

ఈమాటలలో లక్ష్మీనారాయణ మాయింటికి జనువుకొనవచ్చినవారిలో నొకటివాఁడగుటచే లచ్చితో

ముందు వెళ్లి నలసినచ్చినది-గౌరి, "అట్లు కాదు, దూర భారము లాలోచింపుము-ఎవ్వరియూరు దూరముగా నున్నదో వారి యూరు ముందు వచ్చుట న్యాయము-"లచ్చి-"మా యూరు పిఠాపురముకంటె దగ్గఱ"యనిరెను. "ఎప్పుడు రమ్మని యుత్తరము వచ్చునో-వచ్చినతర్వాత తొందరపడవలయును-ముందొక్కసారి దగ్గఱయూరు వెళ్లి-తర్వాత పిఠాపురము వెళ్లి యుంటివా దారిలోనున్నదిగనుక పిఠాపురములో నే రైలెక్కి వెళ్ల వచ్చు"నని మానాన్న సునిశ్చయ చేసెను. అట్లే కావించితిని. వారివారి యిండ్లకడ, నాకువారు చేయుచున్న పనులు, చేయించి కొన్న నగలు, మొదలైనవి చెప్పి చూపి-కొన్ని నాళ్లు నాకానందము గల్గించిరి. నాకన్నిటికంటె మిక్కిలి రైన యానందమే మనఁగా దాము పెంచి పెండ్లిండ్లు చేసిన మేము సుస్థిర మిట్లుండుట చూచుటను మాతల్లి దండ్రు లింతకాలము జీవించియుండుట-నాకత్తమామలిద్దఱు, ఒక్కదానికి అత్తగారు, నొక్కదానికి మామగారును దీర్ఘాయుష్కులై యుండుట - లచ్చికొక్క కూఁతురు, మాసుబ్బువానికంటెఁ చిన్నది. గౌరి కొక్క కొడుకు, మాసుబ్బువానికంటెఁ పెద్దవాఁడు.

మావారు విశాఖపట్టనము వెళ్లిన తర్వాత-వాతేరు లేమ కళోకగ్యముగా నున్నదనియు-బరంపురము మార్పు చేయించికొంటిననియు-లక్ష్మీనారాయణనో దీక్షితకో యిచ్చి తిన్నఁగాఁ విశాపురములో రైలెక్కించి బరంపురము పిల్లలను బంపవలసినదనియుఁ దండ్రిగారి పేర వ్రాసిరి. వారు మాతండ్రిగారి పేర వ్రాసిరి. మాతండ్రిగారు పిఠాపురము వ్రాసిరి. మేము ప్రయాణ మగునప్పటికి-వినువఁజాలక, మానాన్నగారు, మామగారును విశాపురము వచ్చినారు. "మేము చూడఁబోయిన మునలివారము; నీవు చూడఁబోయిన జబ్బుదానవై పోయితివి. ఎట్లో తెలిసి చేసికొని దేశమునకువచ్చు నుపాయము చూచికొనుము. పోయిగా నున్నవారిని గదలిరమ్మనుచున్నామని మతిమాలికలాగున భావింపవలదు" అని నాతోఁ బలికిరి. "జరుగనిండు కొన్ని నాళ్లు: మాకెప్పు డిబ్బందిగానుండునో యప్పుడు రా సేవచ్చెనము - అక్కడ మన కెవ్వరున్నారు. నీవక్కడను వెళ్లి యుత్తరము వ్రాయించెద"నని వచ్చఁ జెప్పి బరంపురము వెళ్లితిని.

బరంపురము మంచియూరే. మావారికిఁ గాకినాడ రాజమహేంద్రవరము. బంధువుల కూఁతుండ్రు, గోడండ్రు నక్కడ నున్నారు. వారి సంబంధముబట్టి నేనప్పుడప్పుడు వెళ్లి చూచుచుండుదానను. ఈరెండుదారులలో మాశాస్త్రి చదువు జెనుకఁబడినది. నా కారోగ్యముగానే యున్నది. ఏదో యింత వండి పెట్టి తిరుగుచున్నదానను. కొండొక యాలోచనమీఁద మావానిని పెద్దచదువులకని యత్నింపనే లేదు-చదువులలో శ్రమ-ఇప్పటివారికి గాఢముగాఁ జదివిన నజీర్ణము పుట్టును. చదువులు భరింపవు. రైలుస్కూలులో జేసి నాలుగుముక్కలు మాటలాడుట-మణుగులు సేరులు, రూపాయలు అణాలు లెక్కలు కట్టుట-టక్కుటక్కుమని తీగటపా నడుపుట - మనకిట్టువానికి త్వరలోనయిన నిరువదిరూపాయలు దొరకకపోవునా యని యూహించితిమి. రైలుద్యోగము దక్కినది. గౌరవమునకు గౌరవము-పోయిక పోయి-డబ్బునకు డబ్బు. ఇతర కార్యాలయములలోవలె నింతంత పక్షపాతము పెద్దవారిలోఁ దక్కువ. ఎవ్వరి పని వారు చేసికొనిపోవుటయే-కదుపులోని చల్ల కదలకుండఁ గూర్చుండుట నుపాయము.

మన మేమి రొక్కన చదువులు చదివినారము. అన్నప్పను చెప్పిచెప్పిరాదు. ఎక్కుడుచదువు చదివి వీఁడు కలక్టరు కాఁబోవునా, మనము చూచెదమా! "అవశ్యం పితురాచార" మన్నారు. నాలాగున్న వాలునని మావారు నాతోఁ జెప్పిరి. అంతమాత్రిగ నిరక్షరకుక్షి గాఁడు - నాని ప్రాణమునకుఁ దగిన చదువువాఁడును జదువుచున్నాఁడు. చూలుకైనవాఁడే. పాపము! చదువుచు నేయున్నాఁడు. ఆఁడుపిల్లలకుఁ జదువేమిటి యను వారిలోని దానవే నేను. చదువనగా రైదుబడులు, గుణితము, కాకిముక్కబొమ్మలు, చాఁపలల్లుట, బుట్టలు, కిట్టలు, పూలుకుట్లు-నిదియా! దీనికై యాటేటేటవ పంతులమ్మలు గావలయునఁట. ఒక్కముక్క వ్రాయలేరు. ఒక్కపద్యమున కర్థము చెప్పలేరు. దీనికై శిక్షితలైన పంతులమ్మలేకాని బాలికలకుఁ జదువుచెప్పుటకు నాలుగుముక్కలువచ్చిన మగవారు పనికిరారఁట - చదువుమాని యింటనేయుండిన యొక్కబాలిక-బియ్యము చేటలోఁ బోసి చెరుఁగలేదు. కడిగి నాన వెయ్యలేదు. చెంబులు తోలఁచుట చేతఁగాదు. బియ్యములోని వెడ్డలేఱలేదు.

పంతులమ్మకే చేతఁగాదు. ఏబాలిక యింటికివచ్చి తన యింటికిఁ గావలసిన మేకోళ్ళిన్నది. చాఁపలు నేసినది. బుట్టలల్లినది! "మహాజనో యేన గత స్సపంథా" అని - నూపిల్లమాత్రే మెక్కుడుఁ బుట్టినది! అట్లే చదువుచున్నది. శాస్త్రీమాత్రము కొంచెము దారిఁ బడినాఁడు. తల్లిదండ్రు లింటియొద్దఁ జెప్పు చదువు గడచి పెద్దచదువులోనే పడినాఁడు. ఇప్పటి వానిపాఠములు లెక్కలు మాకర్థము కావు.

పదునెనిమిదవయాంతరము

ఒకరింగాంచిన నౌకరి కసూయ యెందుసం లకు-నాకుఁ బదిరూపాయలుజీతము, వానికిఁ బదేనేల యని .నాకంటె వాఁడేమిపెద్దయని-ఏమిబుద్ధిశాలియని ఏమిపనివాఁడని-యుండును. ఇదియొక చిత్రము. నేను దినమెల్ల వ్రాసిపెట్టిన కాగితములమీఁద నొక్కచేవ్రాలు చేయుట కీయనకింతజీత మేల యనువానికిఁ దనకంటెవానికెంత జాగ్రత్త యుండవలయునో యన్నది తానును దైవవశమున నంతవాఁ డగుదాఁక దెలియదు. సాధారణముగా యజమానునకుఁ గ్రిందివానిం బరీక్షింపవలయును, దప్పులు పట్టవలయుననియే యుండును. దొరకునవియుండఁ దప్పుకోవలయునను నూహకో పాటు, మన మెట్లు తప్పు వ్రాసిననేమి దిద్దుకొనువాఁడుగదా యధికారి యనుదురూహ చాలమంది కుండును. తన క్షేమైకఁ గాలిలోముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నను నది తనకష్టసుఖము లెఱుఁగని యధికారిమూలముననే వచ్చినదని భావించువారు కొందఱు. ఈ విషయమై యెత్తి చెప్పఁ దలఁచితినా యీయంతరము తరముకాదుగదా యీ యానందకందమంతయు నగును- ఈక్రిందిదింత వినిన మీకు లోకములో నసూయ యెన్ని విధములో-అందులో నిది యెన్నవదో గ్రహింపఁగలరు. మావారు సెలవుపుచ్చుకొన్నదే కాని మరలఁ బనిలోఁ బ్రవేశించినది యెఱుఁగని యొక్క తంత్రీవార్తానిర్వాహకుఁడు తనప్రక్కస్టేషనులోనున్న యింకొక టెలిగ్రాపు సిగ్నలరుకు, జైలు రాకపోకలు లేక చాలవ్యవధిగానున్న సమయములోఁ దంతి గొట్టినాఁడు. గ్రహచారవశమున నప్పుడు స్టేషనులో నతఁడు లేకుండుటయు, మావారుండుటయుఁ దటస్థించినది. అతఁడు గంగఁగంట వాయించినాఁడు-చాలసేపెవ్వరును బలుకలేదు. మావారు వెళ్ళి గదిలో నిలిచి యేమియని యడుగఁబోవునప్పటి సిగ్నలరు వచ్చి-ఎవ్వరు ఏమని యడిగెను.

మొదటివాఁడు—(మావారి యుద్యోగములో జెప్పి) పనిలోఁ బ్రవేశించినాఁడా (అనియడిగెను.)

రెండవవాఁడు—దగ్గఱనే మావారుండుటచేఁ యివడఁకి-టక్కుటిక్కుమని కొట్టుచుండఁగా-ఏమియ యెవ్వ రాయడుగువారని తామే యక్కడఁ గూర్చుండి నీ కేమిపని వానితో-ఇంకను సెలవులోనే యున్నాఁడు సెలవు పొడిగించుకొన్నాఁడఁట-నీవేమైనఁ జెప్పుకొనవల సియున్నదాయని యడిగితఁట- టెలిఫోనులోవలె నిం కంఠస్వని తెలియదుగదా! అందుచే, వాఁడు,-అతఁడు కష్టసుఖము లెఱుఁగని కఠినుఁడు, విద్యావంతుఁడు గాఁడు. అదృష్టముకొలఁది నిట్టియధికారము వచ్చినది ఆగర్వముచే మావంటివారిని బాధించుచున్నాఁడు: ము ముగా నేవనిన నాతనికిఁ గోపము-నాకంటె వెనుక వచ్చి వానికిఁ బెద్దపని యిప్పించినాఁడు, నన్ను మూలఁబడవై- నాఁడు. ఎవ్వరికిఁ జెప్పుకోవలసినను వీనిమూలమున గదా పోవలయును; నేను వ్రాసికొన్న కాగితములన్ని బుట్టలోఁ బడవేయును. అని తనయసూయ వెడ గ్రక్కుకొనుచుండెను. నీవేమయిన నాకెపెట్టి చూడ కపోయినావా! అని మావారు—

ఆతఁడట్టివాఁడైనయెడల నింతసేపా! దమ్మిడి ప ట్టఁడు. అట్లయిన అలాగువచ్చినది యీలాగు వా కర్పింతును. నా కెంతలేదన్నను జీతముకంటెఁ గొంచె చ్చుగానే దొరుకుచున్నది. పుచ్చుకొని యుపకారము చేయ బుద్ధియు నాతనికి లేదు.

అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చినతర్వాత, సరేలే, నా కింట యొద్దఁ బనియున్నది. "శ్రీ అప్పు" వచ్చులోపల నే కొ సారి యింగడికిఁ బోయి వచ్చెదను. వీలయినదో సాయ కాలము నేను నిన్నుఁ గలసికొందునని మావారు వక్కణ గా నన్ని మాటలును, జ్ఞాపకముగ వ్రాసికొనిరి. అక్క యుద్యోగితో, నీ పీతనితో మైత్రిగలిగి యున్నాఁడవా మీలో మీరిట్లు సల్లాపములు చెప్పుకొనుచుందురా ఈసంగతి నీవు వానికిఁ దెలిపినయెడల నీకుఁ జాలనష్టము గలుగును. జాగ్రత్తగా నుండుమని శెలవిచ్చి ట్రాలీబం

మీ రిచ్చే సాయంత్రము పై స్టేషనుకు వెళ్లితి. మావారిని జూచినంతనే పాప మాతని గుండెలో రాయిపడినది. ఎఱుఁగనట్లు నటించుచుఁ గొంతసేపుండి క్రమక్రమముగా మాటలలోనికి దింపి స్టేషను మేష్టరును బిలిచి దగ్గఱ నిలిపి జరిగినదంతయుఁ జెప్పి, యిట్లు నీవు నీప్రక్క స్టేషనుకుఁ దంతికొట్టినావా లేదా. కొట్టినట్లయినఁ గొట్టినానని నాకు వ్రాసియిమ్ము. నీకేఁ బంపకలయును. నీపెద్దతనమంతయు నీమాటలలోనే యుండఁగా నీకు నేనె ట్లుపకారము చేయఁగలను. నీకంటె నిటీవల వచ్చిన వాఁ డెట్టివాఁడో నీ వెట్టివాఁడవో తెలియుట లేదా. నీవే యుద్యోగంబుందవు. ఎటీఁగియుండియు విన్న నే నేమియుఁ జేయ లేదు. నావలన నీ కుపకారమే జరిగినదిగా నెంచుము. నీవు టిక్కెట్టుకలెక్టరుగా నున్నాఁడవు. పిన్నలరుగా వచ్చుట యెట్లో యెఱుఁగుదువా! నేనా వాఁడు లేకున్న నీవింకను దానిలోనే పడియుండుదువు. నీవు నాకంటె విద్యాధికుఁడవు గావచ్చును. బుద్ధిమంతుఁడవే కావచ్చును. నీవును మంచి పెద్ద లెక్కగల వాఁడవే. నేవారికలవాఁడవు గావని చక్కఁగా గ్రహింపఁగలిగితిని. కాని యిట్టి యుల్లఁఘట్టుమాటలు నీకుఁ దంచినదికావని-నిర్వాహకుఁ నిశ్చయమని తెలియఁగకున్నవాఁడవు. అని చెప్పి స్టేషను మేష్టరుగారితో మీరీతనిని మూఁడు మాసములు పరీక్షింపవలయును. తర్వాత నేమి చెప్పెదరో చూచి యాలోచించెదను. వీనిని బాగుచేయవలయునన్నను, బాడుచేయవలయునన్నను మీచేతిలో నున్నది గాని నాలో నేమియు లేదు. నే నీతనికిఁ జేసినయుపకారమేమో మీరు నేను లేనియప్పుడు వీని నడిగి చక్కఁగాఁ దెలిసికొనుఁడు. అని భయపెట్టినారఁట - ఈప్రసంగము కొంచెము నావాఁడు దెలిసినదిగావున దుష్టబుద్ధులు కొనలకు వెంటలకు మావారి నేతిత్రింపనున్న స్టేషనులలోని వారు గడగడలాడఁ జొచ్చిరి.

నిష్కారణముగా నిట్టినిందలు వేయు దుర్బుద్ధులు లోకమునం దుండఁగా మంచివారికి గతి పోతేము లుండునా. పాప మామనుష్యుఁడు తనతో నితరులకందరకు నిది తెలిసెనని తెల్లమొగముచేసికొని లంచపంచములఁ దలపెట్టక, ప్రయాణికులను బాధింపక భద్రముగా నుండఁ జొచ్చెను. మాకు రెండుసంవత్సరములలో బరంపురము నుండి మార్పుజరిగినది. ఒక్కతావులోఁ గ్రొత్తస్టేషను పెట్టవలయునని గ్రామములవారు వ్రాసికొనిరి. అక్కడ స్టేషనువలన లాభ మేయనిమావారు పైకిఁ దెలియఁజేసి పని ప్రారంభించిరి. ఇంతలో మాప్రయాణము వచ్చినది. చెల్లెలో వుచుండఁగా - మన పిన్నలయగారిమాట తలంపునకువచ్చి క్రొత్తస్టేషనులో వీరికి మేష్టరుపని యీవచ్చునని-అర్హుఁడని వ్రాసిపోయిరి. తమకు మాటుగా వచ్చిన యుద్యోగితో నతని నొకకంటఁ జూచుచుండుఁడని స్నేహమును, వైరమును గాని తెలుఁగునఁ జెప్పియుండిరి.

క్రొత్తగా వచ్చినవారును—అతఁడు భయభక్తులతోఁ బనిచేయునట్లును క్రొత్తగా నిలుపఁబడినస్టేషనులో, జనులసౌకర్యముల నాలోచించుచుఁ బ్రయాణికుల నలజడిపెట్టక వర్తకులఁ జిక్కులఁబడక కంపెనీకి లాభము కలుగఁజేసినయెడల, యుద్యోగము స్థిరపడునని యును, లాభము కలుగఁబడనిచో స్టేషను నెత్తివేయుదురనియు భయపెట్టిరి. ఆమాటవిన్నంతనే యతఁడు భయవినయములతోఁ బనిచేసి జనులమెప్పును బడసి, యధికారులచే మంచివాఁ డనిపించుకొనియుండెను. ఈరీతిగా మావా రెండిటిలో మువ్వురులను మంచిమార్గమునకుఁ దెచ్చిరి. కంపెనీవారును వీరిగుణములను దెలిసికొనిరి. ఇంతకంటె నేమి కావలయును. పట్టినదెల్ల బంగారమయ్యెనని- ఏశేపనిలోఁ బ్రవేశించినను దానిని జక్కఁగా జరుగునట్లు కట్టుదిట్టములు చేసి స్థిరపఱుచువారు. పెద్దపెద్దదొరలస్నేహముగల బాబూలు కాపాడుచున్నారు. ఇప్పటికిని వారి దయ పూర్ణముగా నున్నది. రైలువే యధికారులందఱు నాలలోని నా లుక వలె మెలఁగుచున్నారు. వా రందఱు నతివిశ్వాసముగలవాఁడు - కంపెనీకి మేలుచేయువాఁడని చెప్పుచుండిరి. ఇట్లొక రెండు సంవత్సరములు గడచినవి. బంగాళీబాబులు మాయొద్ద నున్న మీరా ప్రదుత్తను తీసికొనిపొమ్మని యుత్తరము వ్రాసిరి. ఇదేమి, యిట్లు వ్రాయుటకుఁ గతమేమియని యాలోచించి సెలవుపుచ్చుకొని వారియొద్దకి వెళ్లి యడిగిరి. తాము వృద్ధులమనియుఁ దమయాలు విద్యాభ్యాసంగములోనుండి యీమార్గమునకు రారనియు, విశ్రాంతిగోరియున్నారము గావున నీసొమ్ము నీయొద్దకిఁ జేరుట మంచిదియని యిచ్చివేసిరి. కాశీనాథబ్యాంకిలోఁ బడవైచి

కొంటిమి-తర్వాత బాబాల స్వర్గగమనము, కుమారులు పంపుకొనుట వింటిమి.

కాలమొక్కరీతిగా నెవ్వరికిని గడువదు. మా యిరువురి యత్తమామలు వృద్ధులైరి. మేము దూరస్థలమం దుండుట వారి కింతమాత్రము నిష్టము లేదు. రమ్మని వ్రాయఁ దొడఁగిరి. ప్రమ్కానము రానున్నది. మహార్తములు లేవు. కృష్ణవానికి వివాహము మాకన్నులతోఁ జూచి యానందింపఁ గోరుచున్నారమని వ్రాసిరి. పెద్దలకోర్కె దీర్పకుండుట న్యాయము గాదు. వారి కెంతకాలము ముందురు. ఎవ్వరు ముందో తెలియఁగ రాదు. శుభిష్య కోరుచున్నారని మరల మూఁడునెలలు సెలవుపెట్టి దేశమునకు వచ్చితిమి. పెద్దవారి దయగా ఎప్పుడును పెద్ద యగావలె-నీసంబంధము చేయవలయునని-పరువుకొన్న వారా! యోకొంగితా! పట్టుమని యిరువదిరేండ్లయి నమన్నవా! ఎవ్వరు బిడ్డ నిచ్చెదరు! అని మే మాలోచించుకొనుచునే వచ్చినారము. ఎన్నియో క్రొత్తయాలోచనలు చేయుచుంటిమిగాని-ఒక్కనాఁడును మా కీయూహ తోఁపలేదు-వచ్చినతర్వాత క్రమముగా నెవ్వరియింటఁ బిల్లయున్నది. పెండ్లి చేయుట యెట్లని మా యత్తమామలనే యడిగితిని. వారియత్తమామలను వారును నడిగిరి. వెఱ్ఱివారా: వెదకికొననేల! మనయింటనే యున్నారని చెప్పిరి. అంతయును గూర్చుకొనియే మా కుత్తరము వ్రాసియుందురు. లచ్చిమాఁకు రున్నదని చెప్పిరి. మనవానికి లచ్చిమాఁతును కేసికొని, మనబిడ్డను గౌరికొనుకున కిచ్చిన బాగుగా నుండును. రెండువివాహములు నొక్క ముహూర్తముననే చేయవచ్చును. ఫలితోషమునకు సంతోషము, సౌఖ్యమునకు సౌఖ్యము-మన వాండ్రు మనయింటనే యుందురు. దెబ్బకలిసివచ్చును. ఒడిలోనిబిడ్డ లొడిలోనే యుందురు. అనిన పెద్దవారిమాటలు విని కొండెక్కినాము. లక్ష్మీనారాయణునకు దీక్షితునకు వ్రాసినాము. వారు వచ్చినారు. మాయూహ లిట్లున్నవని తెల్పినారము. వారు నమితానందము నొందిరి. ఎవ్వరిమట్టుకు వారికిఁ గొంచెమో గొప్పయో కలదు. ఒక్కరిపై నొక్క రాధారపడి యుండలేదు ఎవ్వ రేమియు విశేషములు మాపిరను, అవి యొక్కొక్కవిశేషము క్రిందనే యుందును - అందఱమును దత్తాస్తమకొన్నారము.

రెండు వివాహములును మాయింటనే జరుగవలయునని మామామగారికి- మనుమరాలి వివాహము తమ యింటఁ జరుగవలయునని మానాయనగారికి-మానాయనగారి కన్నివిధముల మేనమామతరము సమానులమే. లక్ష్మీనారాయణుఁడు శంకరదీక్షితులు నిరువురుశిష్యులు-గురువుగా రెట్లు చెప్పినను దానికి మాఱుమాటయాడరు. కాని లచ్చికిఁ దనయింటికి మమ్ముఁ దరలిరమ్మని చెప్పవలయుననియున్నది. గౌరికి మాయింటికిఁ దరలిరావలయుననియున్నది. ఎందుకైనను పెద్దలయిష్టమని సమాధానపడియున్నారు కావునఁ బెద్దలయానందమునకుఁగాను మా యత్తవారియింటనే రెండు శుభకార్యములు జరుప నిశ్చయించినారు. శుభలేఖలు వ్రాసినారము. పందిళ్లు పాకలు వేసినారు. రెండుకళ్యాణములు సలక్షణముగా జరిగినవి. పెండ్లి వేడుకలన్నియు నెవ్వరెఱుఁగనివి- వానివర్ణనము విశేషముగ నలదు.

మూఁడునెలల తరువాత, మరల నుద్యోగము మాట తలఁపునఁ బొడసినది. నాయనా నేను వృద్ధుఁడను, ఏవేళ కేమో, నీవు దూరదేశము వెళ్లుట నా కిష్టము లేదు. నీవును జక్కఁగ నాలోచించుకొనుము- తర్వాత నీయిష్టము, నీ పెండ్లమునిష్టము-అక్కడ నేమున్నది! ఇంత వాఁడవు ... నేను కలలోను దలఁచుకొనలేదు. అయి ... పోవును. మంచిమాటలుగఁ గలదు. ... గడఁచె. ఇప్పటికి రెండేండ్లు సుఖులమై యున్నారము. అక్కడ మీయత్తమామలును, నాకంటెఁ జిన్నవారే కాని వారును దొడ్డదయను పడిలోనివారు. మీకెంకను పడి మరలలేదు గావున నుద్యోగము చేయవలయుననియే యుండును. మీతో మమ్ముఁ గొనిపోవలయునని యుండునుగాని యీతరుణయావస్థలో మాకుమాత్ర మిల్లువిడిచి పరస్థలములో నుండవలయునను తలంపు లేదు. పుట్టిపెరిగినయిల్లు కట్టకడపట విడుచుటకు మనస్కరింపదు. అని యెంతయో మా మామగారు కుమారునికిఁ బోధించిరి. వారికోరికకుఁ బ్రతిచెప్పఁజాలరైరి. సరియే యట్లే కానిండు. నేనొక్కసారి వెళ్లి యధికారులను జూచివచ్చెదను. అక్కడ వారితోఁ జెప్పి వ్యవహారము ముగించుకొని రావలయును. అని తమరుమాత్రము వెళ్లి, నేను బరిచాలించుకొందును. మాతల్లిదండ్రులు వృద్ధులు,

గృహకృత్యవ్యవహారములు చక్కఁగాన్ని తీర్చుకొన వలసియున్నది. అని యతికష్టము మీఁద వారిని సమ్మతి పఱిచికొనిరి. కంపెనీయధికారి పెద్దదొర నిఁటియొద్దఁ జూడఁబోయిరి. నీకేమారుఁ జేమిచేయుచున్నాఁడని దొరగా రడిగిరి. ఇంకను జదువుచున్నాఁడు, వాఁ డెప్పటికైన మీవాఁడేయని వీరు చెప్పిరి. ఇప్పుడే పంపరాదా యని దొరగారు కోరిరి. మా కేకపుత్రుఁడు, చిన్నతనము; దూరదేశములో విడిచియుండఁజాలము-పిమ్మట మీచిత్తము. అని వీరు సవినయముగఁ జెప్పిన-భయములేదిక్కడఁ గొంతకాలముండనిమ్ము. క్రమక్రమముగా దక్షిణ మహారాష్ట్రము కంపెనీవారికి వ్రాసి మీప్రాంతములోనే యుండునట్లు చేసెదను. అని సదయులై దొరగారు వచించిరి. మా శాస్త్రికిఁ గలకత్తాలో నుద్యోగము దొరకినది. అది దొరగారి సన్నిధికే-మేము మా పూర్వపరిచితులతో-భద్రముగా మావానిని జూచుచుండుఁడని చెప్పి, మహారాజా పెద్దదొరగారిచేతులోఁ బెట్టి వచ్చి యిక్కడ విశ్రాంతిఁ జెందియున్నారము. దొరలు, అందునను గొప్పయుద్యోగము గలవారు-వారి కెవ్వరిపైనఁగాని విశ్వాసము కలిగినా యెన్నంటికిని దానికి భిన్నాభిప్రాయ ముండదు. అలంచుకొనిరా వాని నెంతవానినైన జేయుదురు. మావాఁ డక్కడఁ బ్రవేశించిన రెండేండ్లలో మూఁడుమెట్లెక్కినాఁడు. సదయహృదయులైన మాదొరగారును, మాపాలకులును, భగవంతుఁడును వానిని మమ్మువలెనే సదికాలములు పాటు కటాక్షించుచుందురు. మే మిక్కడ స్వస్థసంసేవనమునఁ గాలము గడపుచుందుము.

సమర్పణము

శ్రీ వేంకటకాళిదాస కవులు

(ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్య సమ్మేళనము)

వికచ మృదునవ్య పద్మినీ విమల మధుర
మధు రసప్రాయ గాన సంపదలలోన
బాటబాటం గారు కన్నీటిబొట్ల మంచి
ముత్తియమ్ముల ప్రోవులు పొల్చునేమొ!
వాని నన్నింటిఁ బ్రేమసూత్రానఁ గ్రుచ్చి
దేవదేవ! యీహారముం దీసికొనుము
లలిత జీవకళాసుధం జిలుకునట్టి
యమల గీతరహస్య భాగములలోనఁ
బ్రభలు వెలయించురత్నముల్ వరలునేమొ!
వానిలోపల స్ఫుటముగాఁ బ్రతిఫలించి
నీయనంతాద్భుతాకార నిచయమెల్లఁ
గనులకు వినోద మగునట్లు కనఁబరుపుము!
పరు లెఱుంగని యేకాంత భావ మొదవ
మాటిమాటికి నాపాడు పాటలోన
నెవ్వియుండిన నుండఁగా నిమ్ము నీవు
కైకొనిన నెవ్వి పూతము గాకపోవు?
విమలహృదయాన నీకు నర్పింతుఁ గానఁ
గోర్కెతో మంచి దంచుఁ గైకొమ్ము సామి!

—(ఏకాంత సంగీతము)

ధర్మజునితో—భీముఁడు

మాగంటి రామకృష్ణ శాస్త్రి గారు

హాస్యమునకైన బరుల కెగ్గాడవైతి - నొచ్చియును శత్రుమదినైన నొంపవైతి
జ్ఞాతులిడు చెట్టలకు మారు సలుపవైతి - ధర్మజా, యిట్టిమూరట తగునె నీకు.

చ. విమతులు కౌరవుల్ కపటవృత్తులు; దండము లేమి జూచి మే
షము కఱవందలంచె ననుసామెత దోప, బ్రశాంతులైన మీ
శమము నెఱుంగజాలమి నశక్తులగా మనలం దలంచి యా
కుమతులు గేలిసేయ, మనకుం దగవా క్షమ యుపేక్ష వారిపై.

చ. కక్ష వహించి కౌరవులు గర్వితులై మన కెగ్గొనర్ప, హా
ర్యక్షము మత్తకుంభినివహంబుల వ్రచ్చెడిలీల, శత్రులన్
శిక్షయొనర్పవేల? రిపుచెయ్దికి లోగదు; బ్రాహ్మణుండవే?
భైక్షుకవృత్తి జీవనము పాడియె? రాచకొలంపుప్రోడకున్?

సీ. నీమూలమునగదా నెలతబన్నము జూచి - పెంపేద నోదలల్ వంపవలసె
నీమూలమునగదా నిఖిలశాత్రవకోటి - హాసియింప గానల కరుగవలసె
నీమూలమునగదా నిలువ నీడయు లేక - పరులపంచల జేరి బ్రదుకవలసె
నీమూలమునగదా నీరు నన్నము లేక - నీచతనాన చేజాచవలసె
నీదుమూలంబుననకాదె యాదురాత్ము - లిడినయగచాట్లకు ఫలంబు గుడుపలేని
బడుగులట్ల మనంబుల నడలవలసె - ధర్మపుత్రక! యిట్టి నీధర్మ మేల?

ఉ. జ్ఞాతులదుండగంబులకు సైపగరాని పరాభవాగ్ని మా
చేతములం దహించి ప్రతిసేతకు నిచ్చలు ప్రోత్సహింప, నే
నీతులొ పల్కి మమ్మణచు నేరుపు జూపెదు; రాచపాడి యే
లా తలపోయవైతివి? బలా, యిది యొక్కడిశాంత మక్కటా!

ఉ. వంతల గూర్చినారు పగవా రనుచింత యొకింతయైన నీ
స్వాంతమునందు లేదు; రిపువర్గమహాంబుధి పొంగివచ్చినన్
శాంతము శాంత మంచు మము శాసన చేసెది దేటివెఱ్ఱి, నీ
శాంతమె యింత తెచ్చె; రిపుసంహారనంబున కానలేయనే.

చ. మదకలకుంభి కంకుశము మాడ్కి సదా భవదాజ్ఞ నాకు, దు
ర్మదులగు కౌరవప్రతతి మార్గాన బోవగ సంకిలయ్యె, మీ
ముదల యొకింత యీవిమత భూజము గుంకటివేరు త్రోడ నీ
యదన బెకల్చి క్రోధతరుణాగ్నుల కాహుతి సేయకుందునే.

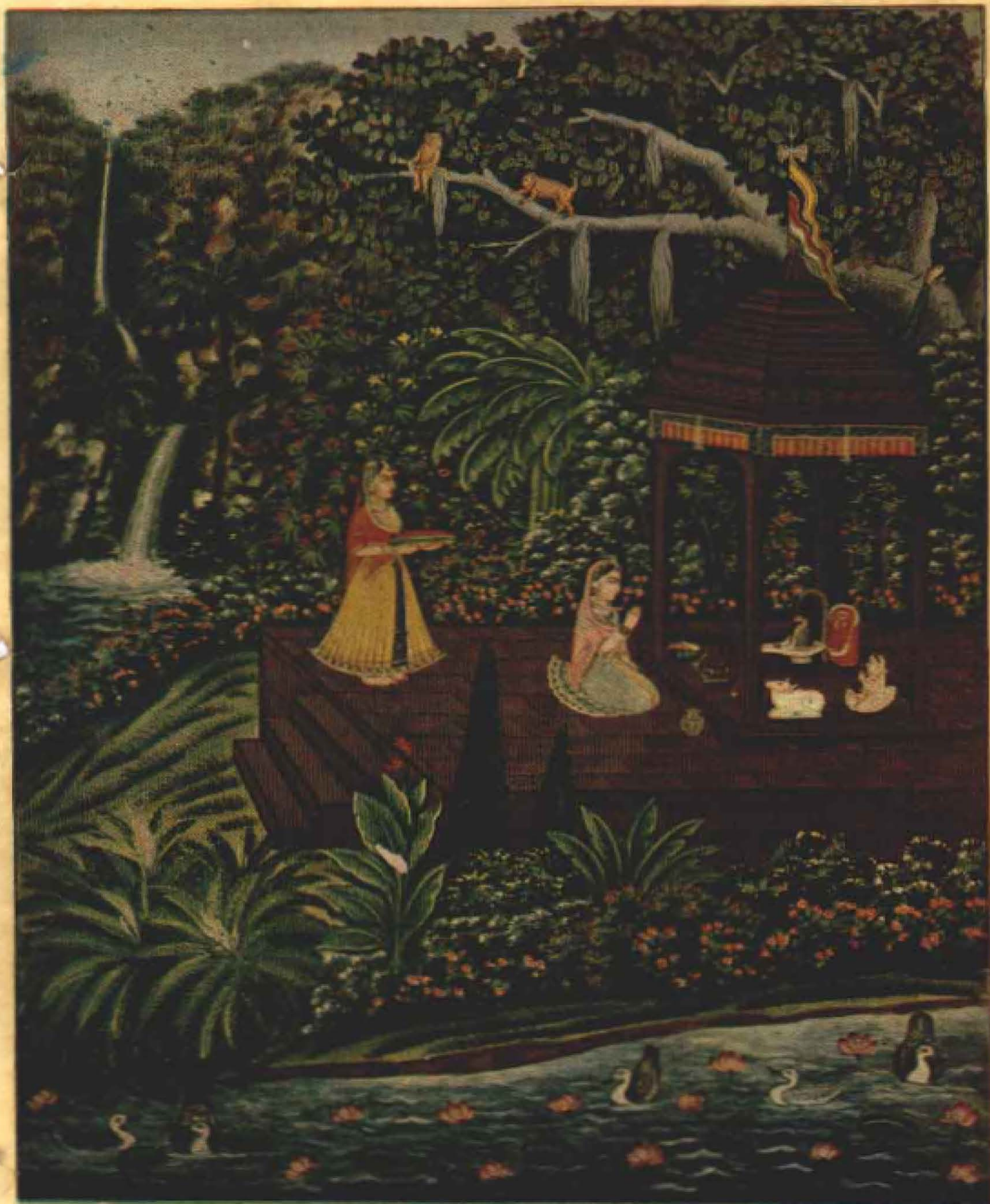
చ. భయదగదాభిఘాతముల వైరులరూ పడగించి వత్తు న
న్నయ! యన మీర లల్క వలదన్న సహించితి నేటిదన్క, నే
నయిపగ జాల నింక, బలశౌర్యములం బ్రకటించి యట్టి దు
ర్ణయుల వధింపనేని సుజనాళి గణించునె నన్ను భీముగాన్?

ఉ. భీమరణంబునన్ విమతభీకరభూరిగదాభిరామ ప్రో
ద్దామభుజావిలాసమున దర్పితశాత్రవరాజమస్తక
స్తోమము ఘోరశబ్దములతో ధర గూలగ జేయకున్న, నా
నామము భీముడే? రిపువినాశన హేతుగదం ధరింతునే?

చ. కదనము నీతి గాదని యఖండమనీషులు ద్రోణభీష్ములున్
విదురుడు బల్కుపల్కుల చెవిం జొరనీడటె? యాసుయోధనా
ధిభు వెన దర్పలంబు గుడిపింపక యూరక పుత్తునేని కో
విదులు ధరాధిపుల్ పుడమి భీమునిగా నను లెక్కసేతురే?

చ. నిరతము పాండుపుత్రులెడ నేరమె సల్పెడి యాతతాయి గా
వరమున గర్ణసౌబలులబాహుమనోబలసిద్ధి నమ్మి, సం
గరమున నుబ్బి బొబ్బలిడు కౌరవనాథుని గూల్పనేని నన్
వెరవిడి నారె భూజనులు? భీమునిగా నిక లెక్కసేతురే?

ఉ. కావున నావతిమ్ము త్రుటికాలములో గురురాజుబట్టి యా
కావర మెల్ల మాపి, తన కైతవకృత్యఫలంబులెల్ల నే
డీవిధిగా భుజింపుమని యేర్పడ జెప్పి పరేతరాట్పురీ
వే వసియింప జేసి కడుపెంపున వచ్చెద ధర్మసంభవా!

రాగినీ భైరవీ

స్ఫురేజంతౌ పుండరీక ఈసౌ అసే సరోవరమధ్య సుహావే | సుందరరూప సిగారకియే యుహాఁగావత తాలబజావత భావే
ప్రేమసుధ్యానధరే శివకో ఫలసే కరవాయుకే హాథలగావే | యావిధభావబఖానియా భైరుకీ రాగనీ భైరవీనామకహావే

[జయపుర చిత్రము : దివాన్ బహదూర్ దతురద్యజదాసు గోవిందదాసుగారి యనుమతి

రోహిణీ సుధాకరము

గుర్లపల్లి నారాయణమూర్తిగారు, యల్. యమ్. యస్.

౧

బహిష్కారము — ముఖ్యముగా న్యాయస్థానములు, ఆంగ్లేయవిద్యాశాలలు, విదేశవస్త్రములు — ఈ త్రికరణములే ఉత్కట్టుగా ప్రబలిన సహాయనిరాకరణోద్యమమున ముందంజవైచి యుద్ధభూమి నుఱికినవారిలో కాకినాడ పట్టణవాసులకు ముఖ్యస్థాన మీయక తప్పదు. కాకినాడలో కాంగ్రెసు జరిగినందున కాకినాడ పేరు దేశదేశముల మ్రోగిపోయినది. శుద్ధఖద్దరువస్త్రములతో తయారయిన కాంగ్రెసుడేరా, ముద్దులు మూటగట్టు కాంగ్రెసు మంటపము, వివిధ దేశములనుండివచ్చిన ప్రతినిధుల కేర్పాటయిన బసలు, ఆచార్యరేగారు తెలిపిన ఖద్దరువస్త్ర ప్రదర్శనము, భక్త్యావేశము గలిగించు పతాకోత్సవము, ఇవి యన్నియు దర్శనమాత్రముననే దేశసేవాప్రాముఖ్యమును ప్రబోధించుచుండెను. స్వచ్ఛందసేవకులు విరామములేక తిరుగుచు ప్రతినిధులకు సదుపాయముల నొనర్చుచుండిరి. సరోజనీదేవ్యాది ప్రముఖురాండ్ర సన్నిధిని ఖద్దరువస్త్రధారిణులై యౌవనవతులగు స్వచ్ఛందసేవకురాండ్రొనర్చు సేవ ఆంధ్రదేశాభ్యుదయమును జాటుచుండెను.

సభాధ్యక్షు డగు మౌలానా మహమ్మదాలీగారి గుడారము తక్కిన బసలకంటె మిక్కిలి యలంకరింపబడెను. అధ్యక్షుని నిమిత్తమొక స్వచ్ఛందసేవకుడును, వారి తల్లిగారి సేవనిమిత్తమొక సేవకురాలును నియమింపబడిరి. ఆసేవకుని కా సేవకురాలి నదివరకెచ్చటనో చూచినదృష్టి యుండెను. ఆమె యెవ్వతెయో తెలిసికొన నాతనికి కుతూహలము జనించెను. అతడామెవంక తదేకదృష్టి జూడసాగెను. ఆమె నడకలో ఘనత, ఆమె వాక్కున మార్దవము, జాగరూకత, చూపుల ముగ్ధత్వము, నడవడిలో వినయము, ఆహార్యమున దంభరాహిత్యము, ముఖారవిందమున విద్యాగంధము పొడగట్టుటచే నామె యొక నిరుపేదలయిన నిగర్వచూడామణులగు మర్యాదస్థులయింటబుట్టిన పడుచని చెప్పక చెప్పుచుండెను. ముఖమున గుంకుమధరించిన ట్లాక సారిదైన నామె గోచరింపకపోవుటచే భర్తృహీనలై దుర్గతి జెందిన భారతమాతృగర్భమున జిచ్చుపెట్టిన యువతీమణులయొక్క శతసహస్రసంఖ్యలో నామె చేరెనేమో యని సేవకు డూహించినను అధునిక నవనాగరికతావలంబనమున ననేకుల వలె

నాపెందియును తిలకధారణమును విసర్జించిన దేమో యనునందేహము మాత్ర మాతనికి గలుగకపోలేదు. అప్పుడప్పు డితరసేవకురాండ్రామెను బిలిచిన పిలుపులబట్టి యామె పేరు రోహిణి యని యాతడు గ్రహింపగలిగెను.

అధ్యక్షుడు తన తల్లియున్న గదిలోనికేగి, "వలంటియర్" అని పిలిచి యక్కడనున్న కదళీఫలముల నొలిచి తన తల్లిగారికిమ్మని సేవకురాలి నాజ్ఞాపించెను. పరధ్యానముగనున్న సేవకు డది విని యధ్యక్షుడు తన్ను బిలిచెనేమో యను నభిప్రాయమున నాగదిలోనికి బోవునప్పుడు నియమితకార్య మొనర్ప గాజుపళ్లెరమును గడుగుటకు బయటికి దెచ్చుచున్న సేవకురా లాతని కెదురువచ్చెను. ఆయాతురతలో, ఆ కార్యోత్సాహములో, అప్రయత్నముగ, అనాలోచితముగ కేవలము పొరబాటున వారిరువురు నొకరినొకరు తాకిరి. పట్టితాకుటయే కాదు—ఢీకొనిరి. భార్యాభర్తలు కారు; చిరపరిచితులు కారు; ఒకనాడైన నొకరితోనొకరు సంభాషించిన వారు కారు. కేవలము పరులు; ఒకరితో నొకరి కెట్టిసంబంధమును లేనివారు. అట్టివారి దేహములు పరస్పరము ఢీకొన్నప్పుడు—నప్రయత్నముగ గానిండు, అప్రయత్నముగ గానిండు—ఫలిత మెటులో; జరిగినపనియెటులో; వారివారి మనోవీథుల సంచరించు భావములెట్టివై యుండునో పాఠకులకు దుర్గ్రాహము కాదు. సేవకుని శరీరము పులకాంకితమైనదని యొప్పుకొనకతీరదు. కారణ మాతని మనోవిహాగము కొంతకాలమునుండి యామెపై సారెసారెకు వ్రాలుచుండుటయే. సేవకు డాక్షణమునుండియు సిగ్గుపడుట కారంభించెను. పులకాంకితమైన యతనిశరీర మప్పుడే భయకంపితమైనది. ఆమెను దిరిగి చూచుటకాతనికి ధైర్యము చాలకపోయెను.

సభాకార్యక్రమము జరుగుచున్నప్పుడు గుడారముల సేవకులు తప్ప ప్రతినిధులు లేరు. కొందఱు సేవకులును గుడారములలో పనిలేదని సభావిశేషముల దెలిసికొనుటకు సభామంటపమునకు బోయియుండిరి. ఆసమయమున కాకినాడలోని యనాథశరణాలయాధికారి యాస్థలమునకు వచ్చి రోహిణిని బిలిచెను. రోహిణి యచ్చట లేదని తెలిసికొని సేవకుని జూచి యాతడు పలుకరించెను. "ఓహో, సుధాకరగుప్తగారా! కాకినాడలో చదువుకొని మీరు వెళ్లినప్పటినుండియు మీ దర్శనము మరల కలుగలేదు. ఇప్పు డేమి చేయుచున్నారు?"

"మాపినతండ్రిగారికి రాజమహేంద్రవరమున ఖద్దరువర్తక మున్నది. నేను నాపనియే చూచుచున్నాను. ఈ రోహిణి యనే పిల్ల ఎవరు?" "ఈమె యొక అనాథ బాలిక. చిన్నతనముననే తలిదండ్రులును భర్తయును మరణించిరి. చాలకాలమునుండి యీమె మాయనాథశరణాలయమునందే పెరుగుచున్నది. ఈమెకు దోడుగ నొకచెల్లె లున్నది. కడుపేదరాలు. గుణవంతురాలును, దేశసేవాపరాయణురాలు నగు మీవంటియుత్తము లీమె కేదైన సద్గతిజూపలేరా?"

"నా కొక్కటే యుపాయము తోచుచున్నది. స్త్రీలలో ఖద్దరుప్రచారము జరుగుట

లేదు. ఈమె మాయూరు వచ్చి, మాదుకాణములోనిబట్టలను తీసుకొని స్త్రీలకమ్మినయెడల నామెజీవనోపాధికి వలసిన రుసుము లభించును; ప్రచారమును జరుగును."

"మంచిది; నే నామెతో నాలోచించి పంపుదును; సెలవు."

ఈవార్తలు సుధాకరుని మనస్సముద్రమునందలిమహాతరంగముల సంచలనమునకు కారణమైనవి. ఈయనాథ బాలిక దురవస్థ కాతడు మిగుల బరితపింపసాగెను. ఇట్టియనాథలదుర్గతి తొలగకున్న దేశమునకు సౌభాగ్యమే లేదని యాతడూహించెను. "దయానందసరస్వతులు, కేశవచంద్రసేనులు, రాజా రామమోహనరాయలు, వీరేశలింగములు నెంద ఉద్భవించి యెన్ని ప్రయత్నముల జేసిన నేమి? విధవావివాహములకు ప్రోత్సాహకరములగు నెన్నిచట్టముల మార్చిన నేమి? ఎన్నిస్త్రీపునర్వివాహములు చేసి దారిచూపిన నేమి? దేశ మింకను పెడత్రోవనే యున్నది. ప్రజ లింకను తమపుత్రికలదురవస్థను తిలకింపనే లేరు. మగని మొగమెఱుగని బాలికలు, సంసారసౌఖ్యమును జూరగొనుట కఱ్ఱులుచాపిన యబలలు, వివాహితలైన నెందఱో వీరులను, దేశభక్తులను కనగల మాతలు, పులుసును కారమును దినుచు మనసు పట్టలేక సంఘదూషణకు వెఱచి తమకోర్కెలను తామే దిగమ్రింగి కృశించి వివశలైన యువిదలు, ముండితకేశలై, అపనీతచిత్రవర్ణాంబరలై ఏకభుక్తలై, భూతలశయ్యాగతలై, పితృగృహమున బండపనికై పెరిగినదాసులై, మనోవృత్తికై యత్తవారింటికడ వగచాట్ల బడుచు, శాశ్వతదుఃఖజీవనులై, శుభకార్యదూరగలై, నిండుయౌవనము కాఖోటకఫలప్రాయముగ జేసికొని, విధవలైయుండుట దేశమాత దురదృష్టము కాక వేఱేమనగలము? వరవిక్రయ మద్యపాన నిషేధములకు పాటుపడు సంస్కర్తలు తమదృష్టుల నీదిక్కున ప్రసరింపజేయనే లేదు. ఉపన్యాస వేదికలపై నుఱుము లుఱుమువారు తమవఱకు వచ్చిన తగవు లేదని తప్పుకొనుచున్నారు. బ్రహ్మసమాజముపై మనసుకలిగిన మాన్యులు, ఇంటిలోని ముసలమ్మల యీసడింపులకు వెఱచుచున్నారు. వేదశాస్త్రపారంగతులు శ్రుతిస్మృతు లంగీకరించిన పునర్భూవివాహముల ప్రోత్సహించుటకుమాఱు శిష్టాచారములలో జిక్కుకొనినారు. దేశబలము క్షీణించుచున్నది. శిశుమరణము లతియ మగుచున్నవి. బాలవితంతువులసంఖ్య మీఱుచున్నది. వ్యభిచారదోషము ప్రబలుచున్నది. ఇంకను మనదేశమునకు ముక్తి యెక్కడ? ఈకాంగ్రెసుసందర్భముననైన నిందువిషయమై తగుప్రయత్నములు జరుగునో లేదో." ఇట్టి తీవ్రమగునాలోచనములతో నిండినమనస్సుతో కాంగ్రెసున కనంతరము సుధాకరుడు రాజమహేంద్రవరము బయలుదేరెను. రోహిణీవిషయమై తానొనర్చిన సలహా కార్యరూపమును దాల్చునో లేదో యను బెంగ యాతనిమనస్సున నాటుకొనెను.

౨

కొంతకాలము గడచినది. రాజమహేంద్రవరమున నార్యాపురమున సుధాకరునిపిన

జాలకుండెను. పైగా నతడు గర్జించి "నీచెల్లెలు బ్రతుకునో! చచ్చునో! నాలుగురోజులనుండి బట్టలే తీసుకొనిపోలేదు. రోజున కర్ధరూపాయరుసుము వచ్చునట్లు బట్ట లమ్మలేవుగాని, అయిదురూపాయిలు తీసుకొనివెళ్లి యప్పుతీర్చుదానవా? వ్యవహార మేడ్చినట్లే యున్నది. అప్పులేదు, సప్పులేదు; పొమ్ము! ఇంకను కదలవేమి?" యని కసరుటతోడనే యామె చేయునదిలేక భయకంపితయై, వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు, చెల్లెలిదురవస్థ తనకనులయెదుట తాండవమాడుచుండగా నాహాలు విడచి మెట్లు దిగిపోవుచుండెను. సుధాకరుడు తత్క్షణమే యామెవెనుక పోయి, తనవద్దనున్న

యైదురూపాయలకాగిత మామె కిచ్చి ధైర్యముగ నుండుమనియు, మరునాటియుదయమున తా నామెయింటికిపోయి కావలసిన సహాయము మొనర్తుననియు చెప్పి పంపెను.

సుధాకరుడు రోహిణికి ధనవిషయమున సహాయము చేయుట కిది మొదటిసారి కాదు. ఆమె యిదివరకు సుధాకరుడిచ్చిన ధనమునందించుకయు నుచితముగ గ్రహింపక తీర్చివేయుచుండెను. జననీజనకులు లేక, కట్టుకొన్నమగడులేక, తోడునీడయైన చెల్లెలును గతించుటకుసిద్ధముగనుండ నేకాకినిగ నీదుఃఖమయప్రపంచమున రోహిణిని నిలుపుటకు సృష్టికర్తయే కఠినహృదయుడై యున్నప్పుడు సుధాకరుడు తప్ప నింకెవ్వరు నామెకై విచారించువారీలోకమున లేరని యామెకు దెలియును.

రాత్రి దుకాణమును మూసినపిదప సుధాకరుడు, నాతనిపినతండ్రియు భోజనముల ముగించిరి. వెంకట్రామయ్యకు సంతతిలేకపోవుటచే సుధాకరుడే యాతనియాస్తికి వారసుడైనను దయాసముద్రుడగు సుధాకరుడు పినతండ్రి లోభత్వాదిక్రూరబుద్ధుల కాతని నసహ్యించుకొనుచునేయుండెను. అసహాయోద్యమము నాధారముగ జేసుకొని వేలకొలది ఆర్జించిన పినతండ్రియింట నుండి, అస్వతంత్రుడై గంగిరెద్దువలె నాతనివాద్యములకు శిరఃకంపన మొనర్చుచుండుటకు సుధాకరునికి కష్టముగ దోచుచుండెను. రోహిణిపట్ల దయారసముతో నిండిన యాతని హృదయము పినతండ్రియెడ నాదినమున క్రోధరసపూరితమై పోయెను. అదివరకు నోరెత్తియెఱుగని సుధాకరుని కాదినమున పినతండ్రి నెదిరించుటకు విపరీతమైన ధైర్యము కలిగెను. భోజనానంతరము

వీథియరుగుపై చతికిలబడి చుట్టకాల్చుచుండిన వెంకట్రామయ్యవద్దకు సుధాకరుడు చేరి:

"ఆమెకీ మధ్యాహ్నము నాలుగురూపాయలిచ్చిన నామె సంతోషించియుండదా? పాప మామెచెల్లెలి కెట్లున్నదో!" అనెను.

"నాలుగురూపాయలు! నాలుగురూపాయలు! ఎంతచులకనగా నున్నది. వ్యవహారము చేసినవారికిగాని డబ్బువిలువ తెలియదు. నీకేమి పోయినది? నీకు రూపాయలనిన చిల్లిగవ్వలయిన కావు."

"నాకు డబ్బువిలువ తెలియునుకాని మనిషిపుట్టుక పుట్టినవారికి దయాదాక్షిణ్యము లుండవలెను. ఇంతకు నామె యెప్పడిగినది; ధర్మమున కడుగలేదే."

"నాకు దయాదాక్షిణ్యములు లేవయ్యా; నేను మనిషిని కాననుకొంటివా? దున్నపోతు ననుకొంటివా! గాడిద ననుకొంటివా! నోటికి వచ్చినట్లును ప్రేలుచున్నావు! నీ కాపిల్ల మీద మనసున్నది కాబోలును. నీవద్ద నున్నదో నామె కిచ్చుకొనరాదా."

"ప్రొద్దుట విక్రయించిన వస్త్రముల రాబడిలో నైదురూపాయ లామెకు ధర్మముచేసితిని. ఆమెపై నాకు మనసున్నమాట సత్యమే. కాకినాడకాంగ్రెసుకు వెళ్లినపుడే నా కామె పై ప్రేమ మంకురించెను. లోకములో 'నా' అన్నవారు లేక తెక్కలకష్టముల నామె జీవించుట చూచినప్పటినుండియు నాప్రేమ బలపడినది. త్వరలో నామె యంగీకరించినచో నామెను వివాహమాడి నాయుద్దేశములను సార్థకపఱచుకొన నిశ్చయించుకొంటిని."

"సంతోషమే! నీకును వినాశకాలము వచ్చినది. వినాశకాలము రాబట్టే విపరీతబుద్ధులును పుట్టుచున్నవి. నిన్నింతను పెంచి పెద్దవానినిచేసి, పెండ్లిచేసి నాయాస్తి నప్పగింతమనుకొనుచుంటిని. నీవింక పనికిరావు. పొమ్ము! పోయి దానిచెల్లెలితోపాటు నీవును చావుము." సుధాకరుడు మాఱుమాటాడక నదే పదివేలని యరుగు దిగి పోవుచుండెను. "ఓరీ సుద్దయ్యా! చేతులనున్న మురుగులు, నుంగరములు నిక్కడ పెట్టి మరీ చావుము" అను వెంకటరామయ్య కేకలకు మాఱుపలుకక సుధాకరు డానిముషమున బయలుదేరిపోయెను.

3

సుధాకరు డెన్నియోవీథులం దిరిగి తుదకొక వీథినున్న రోహిణిగృహమును కనుగొనగలిగెను. అత డాయింటి కదివరకెవ్వరును పోయియుండలేదు. ఆయింట నొక్కటే గది యుండెను. అందెవరో నొసగిన యొక నులకమంచముపై ధవళవస్త్రసంఛాదితమగు రోహిణిచెల్లెలి మృతకళేబరము హృదయము భేదించునట్లగుపడుచుండెను. శవజాగరణము చేసి దుఃఖించి దుఃఖించి తుద కూరకొన్న రోహిణి యామంచమువద్ద నసహాయురాలై దీనవదనముతోడ కూర్చొనియుండెను. సుధాకరు డాయింట ప్రవేశించునప్పటికి తెల్లవారుచుండెను. ఆగది యింట నడుగుపెట్టగనే రోహిణి వెక్కివెక్కి యేడువసాగెను. సుధాకరుడామె

నోదార్చి గతరాత్రి తనయాభరణముల దాకట్టిపెట్టి తెచ్చిన నూఱురూపాయలలో నిరువదిరూపాయలు ఖర్చుచేసి వాహకుల సమ

"రోహిణి శవం సమువద్ద......కూర్చునియుండెను."

కూర్చి రోహిణి చెల్లెలికి దహనసంస్కారమును జరిపించి పుణ్యము కట్టుకొనెను. ఆ సాయంకాలము సుధాకరుడు తిరిగివచ్చి రోహిణికి ధైర్యము చెప్పి తాను బసచేసిన మిత్రుని యింటికి బోయెను. మఱునాటియుదయమున నట్లే సుధాకరుడు రోహిణియింటికి వచ్చెనుగాని యచ్చట నెవ్వరు నగపడలేదు. ఆచిన్న యిల్లు నిర్మానుష్యమై యుండెను. రోహిణి జాడ లెవ్వరు నాతనికి చెప్పజాలకపోయిరి. శ్రీరామనవమి సమీపించుచుంటచే సోదరీ వియోగమును భరింపజాలక మనసుకు కూఱట కలిగించుకొనుటకు భద్రాచలమున కామె ప్రయాణమైయుండవచ్చునని సుధాకరు డూహించెను.

౪

ఆతెల్లవారుజామున రాజమహేంద్రవర పురేవునుండి పడవలు భద్రాచలమునకు బయలుదేరెను. ప్రయాణికు లసంఖ్యాకులు భద్రగిరికి బయలుదేరిరి. భిక్షుకుల యార్తనాదములు మిన్నుముట్టెను. పుస్తకవిక్రేతలు క్రొత్తపంచాంగములు నమ్మిరి. సూర్యోదయసమయమున పడవపై నొకచిన్న మూటను దగ్గఱనుంచుకొని దుఃఖభరమున నొకమూల కూర్చొనియున్న రోహిణి చుట్టును కొందఱు స్త్రీలు చేరి యామె విచారకారణ మెఱింగి యామె నోదార్చుచుండిరి.

భద్రాచలమున నుత్సవసమయమున ఖద్దరువిక్రయించి లాభమును పొందుటకా పడవలోనే ప్రయాణముచేయుచు నంతదనుక నేమూలనో నిద్రించుచుండిన వెంకటరామయ్య యప్పుడే పడవపైకి వచ్చి రోహిణియెదుట నిలచి, "ఇదిగో! నీ వెక్కడికి? భద్రాచలమే? నీచెల్లెలి కేలాగున్నది? మాదౌర్భాగ్య దేడీ? నీవద్దకే బయలుదేరినాడే" యని పల్కిన శ్రుతికఠోరములగు ప్రశ్నములకు రోహిణి బదులుచెప్పలేదు.

"ఆమె నేమి ప్రశ్నించి చంపెదవయ్యా! ఆమెచెల్లెలు పోయినదట! ఏకనాదముగ నేడ్చుచున్నది. పోలవరమురేవులో మేము వండుకొని యామె కింత పెట్టగా నొక్కమెతుకైన నోటబెట్టలేదు." అని కొందఱుస్త్రీలు చెప్పగా నాత డాస్థలమునువీడి యేవో పద్దులజూచుకొనుచు నాపడవయందొక చోట కూర్చొనియుండెను.

క్రమముగ పాపికొండలు సమీపించినవి. అచ్చట గోదావరి సన్నమై మెలికలబడి నూఱుగజములకంటె నెక్కువ వెడల్పులేక కొండలమధ్య ప్రవహించుచున్నది. పడవ కెదురుగ రెండుపడవలు వచ్చుచుండెను. పడవవాండ్రు జాగ్రతగా నుండుమని ప్రయాణీకుల హెచ్చరించుచుండిరి. ప్రయాణికులందఱును ప్రాణములు పిడికిట పట్టుకొని యుండిరి. పడవయందున కూర్చొనియున్న వెంకటరామయ్య లేచి భద్రముగనుండు స్థలమునకు పోవ యత్నించెను. "ఇప్పుడందఱును గలిబిలి చేయకయ్యా, బాబూ, భయము లేదు; జాగ్రతగానే దాటిస్తాము" అని పడవవాండ్రతని వారించిరి. ఆనదీగర్భమున నొకపెద్దమడుగుండెను. అట్టిసుడిగుండము లనేకము లాస్థలమున గలవు. పడవ సుడిలో బడి గిఱ్ఱున దిరిగి వడితో నొకమెట్టను డీకొనెను. పడవయందున గూర్చొనియుండిన వెంకటరామయ్యయు నాతాకుడుకు తూలిపోయి నీట బడుట సంభవించెను. పడవ మెల్లగ సుడిలోనుండి తప్పుకొని మంచిమార్గమున బడెను.

"అయ్యో భగవంతుడా, దిక్కు మొక్కు లేని నాకైనను జావు పెట్టక శ్రీమంతుడగు నాతని కీదుస్స్థితికల్పించితివేమి?" యని రోహిణి చింతించెను. పల్లెవాండ్రిరువురు నీట గంతివెంకటరామయ్యను బహుప్రయాసతో నొడ్డునకు జేర్చిరి. అతనిచుట్టును తాటియాకులమంట వేసి కడుపుపైనను, గుండెలమీదను నొక్కగా కొంతసేపటికి వెంకటరామయ్య స్పృహవచ్చి కనుల దెఱచెను. నలుగురుపడవవాండ్రతని నెత్తి దగ్గఱనున్న పల్లెవాండ్రగుడిసెలోనికి దీసికొనిపోయి సమీపముననున్న యొకపల్లెవానియింట నొక కుక్కిమంచమును దెచ్చి యందుపై నాతని శయనింపజేసిరి. రోహిణి దీనావస్థలో పరుషములాడిన వెంకటరామయ్య కీలోకమున తత్పాపఫలము ననుభవించుట కీశ్వరుడొనర్చిన శిక్ష యదియే కాబోలు. రోహిణి సహజౌదార్యముతో పడవ దిగి వెంకటరామయ్యతో గుడిసెలోనికి బోయి యాతనిప్రక్కనే యుండి యాతని కుపచరించుచుండెను. అతడు నోరు తెఱచినపుడెల్ల గోదావరీజల మాతనినోట నామె పోయుచుండెను.

వెంకటరామయ్య రోహిణిని చూచెను. ఆవెంటనే యాతని కనివార్యమగు దుఃఖముదయించెను. పరిపక్వమైనపాపము పశ్చాత్తాపము గమూతెను. గద్గదస్వరమున, నెడలేనికన్నీరు కాలువలుగట్ట నాయాసముతో నాతడు రోహిణిహస్తమును బట్టుకొని యిట్లు చెప్పసాగెను:

"అమ్మా! నీవేనా! తల్లీ నీవే! - నాకాయాస మగుచున్నది. ఇక నేను బ్రతుకను— నేను— బ్రతుకుట— వట్టిది. నాకు— ఒక— ఒక— ఇక్క డెవరున్నారు తల్లీ"—

"ఎవరును లేరు చెప్పండి" అని రోహిణి బదులుచెప్పెను.

"నాకు-ఒకలక్ష—రొక్కము - ఆస్తి ఉన్నది-ఇల్లు ఉన్నది—నాభార్యకు సగము-నీకు సగము-నేను బ్రతుకను-అంత్యదశలో

కలో-ఉపచారము చేసినావు-నాకు నీవే-కొడుకువు—కాగితం - కలం—వీలు-పడి".

పడవనుండి దిగిన యొకయుదారపురుషుడు కాగితమునకు, కలమునకు ప్రయత్నించెను కాని లభించలేదు. రోహిణి వెంటనే తనమూట విప్పి యందున్న రాట్నపుకదురును తీసి యా గుడిసెపంచనున్న క్రొత్తతాటియాకు చింపి పడవ దిగివచ్చిన పురుషుని కీయగా నాతడు వెంకటరామయ్యకోరిక ననుసరించి మరణశాసనమును లిఖించెను. రోహిణి సుధాకరుని పేర మరణశాసనమును వ్రాయింపుమని కోరెను గాని వెంకటరామయ్య యంగీకరింపలేదు. వెంకటరామయ్య ఎల్లెట్లో రోహిణి

లేవదీయగా మెల్లగలేచి యా తాటియాకు శాసనముపై సంతకము చేసెను. రోహిణి వెంకటరామయ్య వెనుకకు పడిపోకుండ యాతనివెనుకనుండి వీపుపై చేతులనుంచి యాపి యాశ్చర్యముతో నాశాసనముపై నాతడు సంతకము చేయుట చూచుచుండెను. ఈదృ శ్యమును చూచుచుండిన రోహిణికి తనకష్ట ము లోకకష్టములు గావనియు, మానవుని సహనశక్తిని పరీక్షించుటకీశ్వరు డిట్టికష్టము గల్పించుననియు దోచెను. వెంకటరామయ్యకు క్రమముగనాయాసమును, జ్వరమును నధికమ య్యెను. కొంతవరకాతడు బాధపడినపిదప శరీరము చల్లబడి స్పృహతప్పగా నాతడా రాత్రియే మరణించెను. రోహిణి యామ నాడే భద్రాచలమునకు బయలుదేరెను.

✻

శ్రీరామనవమిదినమున భద్రాచలము నుత్సవము మిగులనుత్సాహముగ జరుగు చుండెను. దూరదేశములనుండి యెన్నో కష్టముల కోర్చివచ్చి దైవవిగ్రహదర్శ మున కాతురతతో గుంపులుగుంపులుగ పోవుజనసమూహము ముందుగా పోలీసు వారి బెత్తముల దెబ్బలు తినకుండ లోని పోజాలకుండెను. యాత్రికుల సౌకర్య ములకై నిర్మింపబడిన పర్ణశాలలును ఆరోగ్యశాఖవారి యారోగ్య రక్షణోపా యములును ప్రశంసార్హములై యుండెను. ఖద్దరు ప్రచారకు లనేకస్థలముల ఖద్దరు ప్రాముఖ్యమును గూర్చి యుపన్యసించు చుండిరి. రోహిణి భద్రాచలము పో యుండునని యూహించి యుదివరకే భద్రాచ ముచేరిన సుధాకరుడు నొకచో నుపన్యసించె ను. ఉపన్యాసానంతర మాతడు తీర్థప్రజల కలయజూడగా వెదుకబోయినతీగ కాలికి త గిలినట్లు రోహిణి యాతని దృష్టిపథమునబడె

అతను రోహిణిని చేరబోయి యాత డామె జాడ తెలియక సింగరేణిమీదుగా భద్రాచలమును చేరినవృత్తాంతమును దెలియజేసెను.

రోహిణియు వెంకటరామయ్యకు కలిగిన యాకస్మిక మరణవార్తనుమాత్రము సుధాకరుని కెఱిగించెను. ఎంతకఠినాత్ముడైనను చిన్ననాటనుండియు దన్ను పెంచినవాడగుటచే వెంకటరామయ్య మరణమునకు సుధాకరుడు కొంతతడవు విచారించెను.

భద్రాచలమున నుత్సవములు ముగిసిన పిదప రోహిణీసుధాకరు లిరువురును బయలుదేరి యుష్ణగుండమును, పర్ణశాలను జూచిరి. సుధాకరుడు తనప్రేమసందేశమును రోహిణి కెఱిగింప నుద్యుక్తు డగుచుండెను. పర్ణశాలయం దానాడు భోజనానంతరము రోహిణి యలసియుండుటచే నిద్రించుచుండెను. సుధాకరుని మనస్సునకుమాత్రము తాను రోహిణీనాథు డగువరకు నూఱట కలుగునట్లు తోపలేదు. రోహిణి నిద్రావస్థ నున్నప్పుడు సుధాకరుడు సాహసించి, వినీలకుంతలములచే నొప్పారు రోహిణిమూర్ధము నెత్తి తనతొడపై నిడుకొనెను. అత డామెచెక్కుల నొక్కముద్దు తస్కరింప బ్రయత్నించునపుడు నప్రయత్నముగనో ప్రయత్నముగనో, రోహిణీహస్తవల్లరు లాతనికంఠమును బంధించెను. ఒక్కక్షణములో వారిరువురును గాఢమగు బాహాపరీరంభణోత్సాహప్రవాహమున దేలిపోయిరి. కాంగ్రెసులో కలిగిన పరస్పరస్పర్శ మిట్లు పరిణమించినది. కాకేమి? సుధాకరునిహృదయము ప్రేమార్ణవము; రోహిణి ప్రేమ యొక అంతర్వాహిని. ఇప్పు డా యంతర్వాహిని బయటికుద్గతమయి ప్రేమసముద్రమున గలిసిపోయినది.

పిదప కొంతకాలమునకు రోహిణీసుధాకరులు పరిణయము చేసికొని తమయధీనమైన ధనమును ఖద్దరుప్రచారమునకు వినియోగించుచు సంఘసేవకును, దేశసేవకును, జీవితముల నర్పించుట చూడ మిగుల నానందజనకముగ నుండెను.

దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రి గారు

ప్రభవ కార్తికశుద్ధ సప్తమిని, భౌమ-వాసరోదయవేళఁ జూపట్టె సింహ
పట్టణంబున నొకకొంత వర్షరేఖ-చిటుకుపాటుకునఁ జిటిపొటి చినుకుతోడ.

క. వర్షమున కెదురుచూచెడు-కర్షకసంతాన మాత్మఁ గడుఁగడుఁ బ్రమదో
త్కర్షము నెనయఁగ ఘనసం-ఘర్షణ మపు డడరె గాఢగర్జాస్ఫూర్తిన్.

గీ. ఘనఘనాఘనసమితి యాకసముఁ గ్రమ్మె-జిమ్మచీఁకటిగుంపు లోకమ్ముఁ గ్రమ్మె
దీపకళికా సముజ్జ్వలదీప్తి వెలిఁగె-మట్టమధ్యాహ్నమునఁ ద్రియామమునఁ బోలె.

* * * * * * * * *

శా. ఆనందంబును గొల్పి తొల్దొలుత పై నాశ్చర్యము గూర్చి యా
పై నెంతేని భయావహంబగుచు నాపై దిగ్భ్రమాపాదియై
పై నత్యంతవిషాదసంజనకమై పాపిష్ఠ ఝంఝానిలా
నూనాటోపము రూపుమాపెఁగదె నెల్లూర్పట్నపుం బొంకముల్.

గీ. అందమగుమందిరముల నుద్యానతతులఁ-జెనకి చెడఁగొట్టి తనప్రభంజనతఁ జూపి
పవనుఁ డక్కట! తనమహాబలతఁ దెలుప-ధామములఁగూల్చె వృక్షజాలముఁ బెకల్చె.

గీ. అగ్ని సాయంబుగాఁ గొని హతముచేసెఁ-గాల్చి మునుపు సుతుండు లంకాపురంబు
నీరు సాయంబుగాఁ గొని నేఁడు తండ్రి-అయ్యయో! కూల్చి నెల్లూరు హతము జేసె.

గీ. పవనదుష్టప్రవృత్తిచే భంగమొంది-ఆత్మసౌభాగ్య మడగారి యసురుసురయి
చెల్లచెదరయి చెడిపోయె సింహపురము-రాక్షసుఁడు పట్టివిడిచిన రంభవోలె.

సీ. ఒక్కతాఁకునన మహోన్నత పురసౌధ భావుక సౌభాగ్యపటిమ డుల్చెఁ
గూకటివ్రేళ్లతోఁ గూల్చెను సకలమార్గముల కడ్డము మహాగములగములు
మూలముట్టుగఁబట్టి నేలకు నదిమె నరౌఘామయ యంత్రాలయోత్కరంబు
వికటాకృతిని ధూమశకటాలయమ్ము లయమ్మయిపోవ హుమ్మనుచుఁ దగిలె
నుక్కుతీగెలు త్రెంపెఁ; బెంపెక్కు రైలు-బండ్లనాపెను; మఱి నిండు పారసీక
తైలభాండంబులను బడదన్ని దొలిచె-దర్పమొప్పఁగ గాడ్పు వస్తాదువోలె.

—

మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి గారు (సాహితీసమితి)

'మాతా నాస్తి పితా నాస్తి నాస్తి బంధు సహోదరాః, అర్థం నాస్తి గృహం నాస్తి...'

౧

అది పుష్యమాసము. ఉదయము ఆరుగంటలు అయినది. చలి చాలా ఎక్కువగా ఉన్నది. మంచు కూడా ఈ సంవత్సరము మామూలుకంటె చాలా ఎక్కువగా ఉండి సన్నని వర్షపు తుంపురులవలె పడుతూ ఉన్నది. కన్నూ కన్నూ కనుపడటము లేదు. బెజవాడ వెళ్లవలె ననే ఉద్దేశ్యముతో రైలుకొరకు గోదావరి స్టేషనుకు తెల్లవారుఝామున నే వచ్చి కూర్చున్నాను. ఎంతమాత్రమూ ఎవ్వరికీ అవసరము లేదు గనుక గోదావరి మీదనుంచి గాలి రంయ్యనివీస్తూ గజగజలాడిస్తూ ఉన్నది. మంచు దోమతెరవలె అన్నివైపులనూ కప్పివేయడముచేత ఎదురనున్న రైలుపట్టాలుకూడా కనుపడడము లేదు. స్టేషనుబయిట బళ్ల చప్పుడు, మనుష్యుల మాటలూ మట్టుకు వినపడుతూ ఉన్నాయి.

'మాతా నాస్తి పితా నాస్తి నాస్తిబంధు సహోదరాః, అర్థం నాస్తి గృహం నాస్తి......' అనే శ్లోకము నాచెవిని పడ్డది. మాతృశబ్దమునకు సర్వవిధములా ఉదాహరణగా నున్న మాఅమ్మకూడా స్వర్గస్థురాలై అప్పటికి నెలరోజులుమాత్రమే అయినది. అప్పటి నాఅవస్థ తలుచుకుంటే సరిగా ఆశ్లోకములో చెప్పినట్టే ఉన్నది. ఆమాటలు నా చెవిని పడీపడడముతో అప్రయత్నముగా నాకళ్ల వెంబడి నీళ్లు వచ్చినాయి.

ఎవరు చెపుమా ఈప్రశాంతప్రభాతవేళ ఈ వేదాంతోపదేశముతో కలగిఉన్న నా హృదయాన్ని మరింత కల్లోలపెట్టినవారు అనుకున్నాను. మాటలు చెవిని పడడమే కాని మంచులో మనిషి కనుపడలేదు. నావలె రైలుకు వచ్చిన బాటసారి అయిఉంటాడా? పాపము అతనూ ఏమికష్టములో ఉన్నాడో అనుకుంటూఉండగానే నాసందేహము నివారణ అయినది.

'కామక్రోధంచ లోభంచ మోహంచ మదమత్సరాః'.

'ధనికేంద్రులారా, కడుపుకాలిపోతోంది. నాలుగురోజులయింది అన్నము కళ్లచూచి. ధర్మము చెయ్యండి పుణ్యాత్ములారా! ఈనిరుపేదను రక్షించండి' అనే ఆర్తనాదము నా చెవులపడ్డది. వెంటనే మనిషికూడా కనుపడ్డాడు. తొంభయిఏళ్ల తొక్కులా ఉన్నాడు. గోచీ పెట్టుకున్నాడు. ఇంకొక చిరుగులగుడ్డ కప్పుకున్నాడు. చేతులో ఒక వెదురుకర్ర ఉన్నది. దృష్టి బాగా మందగించినట్లు తెలుస్తున్నది. తలా గడ్డమూ మీసమూ నెరసి ముగ్గుబుట్టలా ఉన్నవి.

మూడుచొక్కాలు తొడుక్కుని పైన శాలువ కప్పుకున్న నాకే చలి భరించడానికి శక్యము కాకుండా ఉంటే ఇంక పాప మాభిక్షువుసంగతి వేరే చెప్పడ మెందుకు.

ఆ ఆర్తనాదము విని ఆమనిషిని చూచేటప్పటికి నాకు పట్టరాని దుఃఖము వచ్చినది. నాకు ఎప్పుడు ఏముష్టివానిని చూచినా చాలా జాలిగా ఉంటుంది. వాడి కివ్వడానికి దగ్గర ఏమీ లేకపోతే ఏడుపు వస్తుంది. అదృష్టవశాత్తూ కాస్త ఉన్న ఇంట్లో పుట్టడము చేత కాని లేకపోతే, ఆ అవస్థలో ఉండవలసినవాళ్లమే కదా అనో, లేక ఏక్షణములోనో ఉన్నది కాస్తా ఊడ్చిపెట్టుకుపోతే ఇలాగే బయలుదేరవలసివస్తుంది

కదా అనే భీతితో, లేక, అందరికీ ఒక్కమోస్తరు అవకాశములుఉండి జీవయాత్రలో అంతా ఒక్కచోటనే బయలుదేరుతే ఆబిచ్చగాడే ఒకప్పుడు మనకంటె ఎక్కువగా ఉండవచ్చుననే అనుమానమో: ఏకారణమో తెలియదుకాని భిక్షువును చూచినప్పుడు మట్టుకు చేతనైన సాహాయ్యము చెయ్యకుండా వెళ్లలేను. ఏకారణమేనా కావచ్చునుకాని చవుకగా పుణ్యము సంపాదిద్దామని, ఏ పావలా డబ్బులతో స్వర్గముకొందామనీ ఉద్దేశ్యము మట్టుకు లేదు.

అందులో ప్రస్తుతము నేఉన్న స్థితిలో ఆభిక్షువు స్వరూపము చూచి వాడు అన్నమాటలు వినేటప్పటికి నాగుండె కరుక్కుపోయినది. వానిని పిలిచి, డబ్బుఇద్దామని చూచేటప్పటికి దగ్గర చిల్లరడబ్బులు లేకపోయినవి. ఒక్కఅణాకాసు ఉన్నది. పోనీఅని అదితీసి వాడి చేతిలో పెట్టినాను. వాడు అది కళ్లదగ్గరగాపెట్టి చూచుకుని 'బాబూ నాదగ్గర చిల్లర లేదండి. నాలుగురోజులనుంచి ఒక్కడబ్బు నాచేతులో పెట్టినవారు లేరండి' అన్నాడు వణుకుతూను. 'పరవాలేదులే, చిల్లర అక్కరలేదు. ఏమైనా కొనుక్కుతిను' అన్నాను. వాడు మాట్లాడకుండా మళ్లీ ఆ అణాకాసుకేసి చూచి, వంగి నాముఖము ఒక్కమాటు పరీక్షగా చూశాడు. వాడి కళ్లలో నీళ్లు నిండినాయి. ఆ దుఃఖముచూడలేక, నేను నాముఖము ఒకపక్కకు తిప్పుకున్నాను. అంత ఆభిక్షువు నిటారుగా నిలువబడి, కళ్లు తుడుచుకుని, ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి 'Thank you sir, may God bless you' అని ముందుకు సాగినాడు.

ఆమాట ఇంగ్లీషున అనడమూ, ఆభాష ఉచ్చారణా వినేటప్పటికి నాకు ఆశ్చర్యము కలిగినది. 'ఎవరీ భిక్షువు? చదువుకున్నవానివలె ఉన్నాడే! మొదట ఏవో రెండుశ్లోకములు చదువుతే ఊరికే భిక్షాటనచేయడమునకుపకరిస్తవని నేర్చుకున్నాడు కాబోలు అనుకున్నాను. కొంపతీసి బాగాచదువుకున్న వాడేమో. ఇలా ఉండడమునకు ఎంతెంతకష్టము లనుభవించి ఉండవలెనో, ఈస్థితికి ఎందుకు వచ్చినాడో' తెలుసుకుందామని బుద్ధిపుట్టినది. ఆపూటకు నాప్రయాణము ఆగిపోయినాసరే వానిసంగతి తెలుసుకోవలెనని నిశ్చయించుకున్నాను.

లేచి పదిఅడుగులలో అతన్ని కలుసుకున్నాను. అతన్ని పలుకరించి, 'రండి, కాఫీహోటలుకు నేను తీసుకువెడుతాను. నాకూ ఆకలిగాఉండి నేనూ వెడుతున్నాను' అన్నాను. భిక్షువు ఆగి, 'అయ్యా, నేను సామాన్య భిక్షువును; తమరు గొప్పవారు, చదువుకున్నవారు. నన్ను బహువచనములో సంబోధించవలసిన అవసరము లేదు. నేను మీకంటె పెద్దవాడినే అనుకోండి వయసులో. అయినా ఆకారణముచేత రోడ్డుమీద కనపడే ప్రతియాచకుణ్ణీ, మీబోంట్లు, గౌరవించనక్కరలేదు' అన్నాడు.

'అవునులెండి; ఆమాట నిజమే. కాని ఏకారణముచేతనో మిమ్ములను చూస్తే, మీరు మామూలు బిచ్చగాండ్రు కారనీ, కొంత పెద్దబ్రతుకు బ్రతికి, కాలవశమున ఈ అవస్థ అనుభవిస్తున్నారనీ తోచి మిమ్ములను గౌరవించ బుద్ధిఅయినది. దానిలో తప్పేమున్నది! నడవండి పోదాము' అన్నాను.

'అయ్యా, తాము నాకోసము వస్తున్నట్లు తోస్తున్నది. ఇంతవరకూ తాముచేసిన ఉపకారమే ఎక్కువ. నేను భిక్షాటన మారంభించినప్పటినుంచి ఒక్కరుకూడా ఒక్కసారి అణా ఇచ్చినవారు లేరు. ఇచ్చిన స్వల్పమేనా విసుక్కోకుండా ఇచ్చినవాళ్లు బహుఅరుదు. అట్టిస్థితిలో తాము మాట్లాడకుండా నన్ను పిలిచి అణా ఇవ్వడమే కాకుండా ఇంకా నాకోసము మీరు శ్రమపడడము నాకు ఎంతమాత్రమూ ఇష్టములేదు' అన్నాడు.

'నేను మీకోసము రావడములేదులెండి. వచ్చినా తప్పులేదు. ఊరికే గోరంత కొండంతచేసి మీరు అలా స్తోత్రము చేస్తూఉంటే నాకు సిగ్గుగా ఉన్నది' అన్నాను.

'నాకోసము కాదంటే నేనెలా నమ్మను. ఇంత ఉదయాన్నే ఈచలిలో స్టేషనుకు ఊరికేవచ్చి కూర్చోరు గదా, ఎక్కడికేనా ప్రయాణముమీదనై ఉండవలెను కదా. రైలుకు టైముఅయినది. అదుగో గంటకూడా కొడుతున్నాడు. దయచేసి నాకు సెలవు ఇప్పించండి. పూర్వజన్మ సంచితము అనుభవిస్తున్నాముకదా! ఈయాచనలవల్ల ఉత్తర జన్మమునకు కొంతఋణము జాగ్రతపెట్టుకుంటున్నాను కదా! అవసరమైనకంటె నన్ను ఎక్కువఋణస్థుణ్ణిగా

చేయ్యకండి. బాబూ, నామనవి విని తమరు దయ చెయ్యండి.' అన్నాడు. నేను వల్లకాదని పట్టుపట్టి కాఫీహోటలుకు తీసుకువెళ్లినాను.

అక్కడికి వెళ్లినతరువాత లోపలికి రమ్మంటే రానన్నాడు. ఎన్నివిధముల చెప్పినా వినలేదు. అందు చేతను ఇద్దరమూ వీధిఅరుగుమీదనే కూర్చున్నాము. ఆయనకు కావలసినదంతా ఆయన అడుగకుండానే కని పెట్టి వడ్డనేవరకూ తెప్పించి ఇప్పించినాను. ఫలహారము అయ్యేవరకూ మే మేమీ మాట్లాడలేదు. ఒకటి రెండు సార్లు భిక్షువు కళ్లనుండి కన్నీటిచుక్కలు ఆయన ఆకులో పడటము చూచినాను.

ఫలహారముకాగానే లేచి, అయినసొమ్ము ఇచ్చి వేసి, 'దయచెయ్యండి వెళదాము' అన్నాను.

'ఎక్కడికి, బాబూ? ఇకనైనా నేమపని మాకు లేదా' అన్నాడు.

'ఫరవాలేదండి! దయచెయ్యండి' అన్నాను. మారుమాట లేకుండా నావెంట వచ్చాడు.

తిన్నగా గోదావరీతీరమునకు వెళ్లి అక్కడ మనవు అరుగుమీద కూర్చున్నాము.

'అయ్యా! నాదొక్కకోరిక ఉన్నది. తమర్ని అడుగకూడనిసంగతి ఒకటి అడుగుతాను. అన్యథా భావించక, తమ జీవితచరిత్ర కొంత సెలవివ్వవలెను. నాకు విన వలెనని చాలా కుతూహలముగా ఉన్నది. తమకు కష్టముగా ఉంటేమట్టుకు తమరిని శ్రమపెట్టను' అన్నాను.

'అయ్యా, ఈరోజున తమరు నాకు చేసిన మహోపకారమునకు నాకృతజ్ఞత ఎట్లా చూపవలెనో తెలియకుండా ఉన్నది. ఈజన్మలో నే నెప్పుడూ మరవజాల నిదయను వారయెడల కనుపరచినారు. నా చరిత్ర చెప్పడానికి అభ్యంతర మేముంటుంది. కాని చెప్పవలసినంత విశేష మేమీలేదు. ఉన్నదికాస్తా తమచెవులకు ఆనందించేదికాదు. అయినా తమకు వినవలెనని ఉంటే, చెప్తాను' అన్నాడు.

'ముఖ్యముగా వినవలెనని వున్నది. దయచేసి చెప్పండి' అన్నాను.

మందు ఇంకా తెరిపి ఇవ్వలేదు. గోదావరిమీదను మరీ ఎక్కువగా ఉండి నీరుగాని నీటిపైని పడవలుగాని పక్కనున్న రైలువంతెన గాని కనుపించడము లేదు. దగ్గరనున్న మెట్లమీదనుంచి స్త్రీలు నీళ్లబిందెలు బుజాన ఎత్తుకునివస్తూ దిగుతూ ఉన్నట్లు, కాళ్ల అందెల చప్పుళ్ల వల్లను తెలుస్తున్నది. మరను అరుగుమీద మాకు కొంచెము దూరములో నలుగురు బైరాగులు కూర్చుని 'జయ్ శంకర్ భగవాన్' అని మధ్యమధ్య గంజాయి పీలుస్తూ దగ్గుతూ కూర్చున్నారు. రోడ్డుమీద నొక ఒంటెద్దుబండి నెమ్మదిగా కునికిపాట్లుపడుతూ పోతు న్నది. భిక్షువు 'అయితే వినండి చెప్తాను' అని తన కథ ప్రారంభించినాడు.

౨

భిక్షువు కథ

ఏడెనిమిది సంవత్సరముల క్రితము నన్ను మీరు చూచిఉన్నట్లైతే ఇప్పుడు నన్ను గుర్తించలేకపోయే వారు. మీరన్నమాట ఏమిటి. నాభార్య నన్ను గుర్తించలేకపోయినది. మీరు ఆశ్చర్యపడవలసిన పనిలేదు. మీరనుకుంటున్నట్లు ఏడుసంవత్సరముల కాలము మనిషిలో ఇంతమార్పును తీసుకురాలేదు. ఒకవేళను అది సాధ్యమైనా ఇంతవిచారమూ అవస్థా ఉండకపోయేవి. అట్టి మార్పు క్రమేణా వచ్చేది. వస్తున్నదని మనకు తెలిసేది. మనము అందుకు సిద్ధపడి ఉండేవాళ్లము. కాని ఒక్కరోజులో ఇంతమార్పు వస్తుందని కలలోనైనా కథలోనైనా నమ్మగలరా? కాని జరిగినదంతే. ఒకపుష్పము వాడిపోవడమునకైనా దాని అల్పాయుర్దాయములో కొంచెము ఇంచుమించుగా నాలుగవవంతు కాలము పడుతుందే. ఒకమనిషి పిడుగులాటివాడు ఇలా మారడానికి ఎంతకాలము పట్టవలెనో ఆలోచించండి. ఎంత ప్రబల వ్యాధి ఉన్నా ఒక్కరోజులో ఇంతమార్పు పొందగలదా? Oh! God! తలుచుకుంటే గుండె బద్దలైపోతున్నది. క్షమించండి. మొదలు చెప్పకుండా తుదకు వస్తున్నాను. నాసంగతి తలచుకుంటే ఆవేశము పట్టలేను.

నే నిప్పుడు మనవిచేసినట్లుగా ఏడెనిమిది సంవత్సరముల క్రితము నేను వేరుగా ఉండేవాడిని. ఇప్పటివలె

ఎండిపోయిన ఒరుగులా ఉండేవాడిని కాను. నిండు యౌవనములో ఉండేవాడిని. శరీర రక్తము పొంగి పొరలుతూ వరదలో జాలలో గోదావరివలె నా రక్తనాళములలో ప్రవహిస్తూ ఉండేది. చిన్నప్పటి నుంచీ వ్యాయామక్రీడలయందు ఆసక్తిగా ఉండి కృషి చేయుటచేత నా శరీరము కండలు దేరి పాశ్చాత్య శిల్పి చెక్కిన శిలావిగ్రహమువలె చూడ ముచ్చటగా ఉండేది. నా శరీరమును చూచుకుంటే నాకే ఎంతో సంతోషముగా ఉండేది. అందుచేతను దాని నెంతో జాగ్రత్తగా కాపాడుకుంటూ ఉండేవాడిని. ఈ అంగసౌష్ఠవమునకు తోడు ముఖముకూడా చక్కగా ఉండేదని అందరూ అనుకునేవాళ్లు. అసలు ఎక్కువ అందము లేకపోయినా, మనిషి పిడుగులా ఉండి నిండుయౌవనములో ఉంటే సామాన్యుడైనా అందముగానే కనబడుతాడు. దానికి తోడు కొంచెము చక్కదనము ఉంటే ఇంక చెప్పనే అక్కరలేదు. అందుచేత ప్రతివాళ్లూ నాకేసి చూస్తూ, నన్ను ప్రోత్సాహము చేస్తూ, నా సహవాసము చేస్తూ ఉండేవాళ్లు.

నా తలిదండ్రులకు నేనొక్కడినే పుట్టినాను. అందుచేత ఇంట్లో గారాబముగా పెరిగినాను. ఆటలయందూ పాటలయందూ ఉన్న శ్రద్ధ నాకు చదువులో ఉండేది కాదు. మన్నుతిన్నపాముంటే అసలే చదువు బుద్ధి అబ్బేదికాదు. తరుచు పేకాటలో నిర్బంధములో చదువుతూ ఉండేవాడిని. ఏమిచదివినా ఏమిన చదవకపోయినా చెప్పుకోదగ్గ మార్కులు పైకెల్లి పాసయి ఇంటర్మీడియేటులో ప్రవేశించినాను. రెండో సంవత్సరములో చదువుతూ ఉండగా నాకు వివాహము జరిగినది. నా వివాహమైన కొద్దిమాసములకే మా తల్లిదండ్రులు హఠాత్తుగా కాలము చేసినారు. సంసారము నెత్తిని పడ్డది. సంసారమంటే పెద్ద బాదరబందీ ఏమీలేదు. ఏదో కొద్దిగా ఉన్నవాళ్లముకాని అంత బొత్తుగా లేనివాళ్లముకాము. అయినా నాకుమట్టుకు చదువబుద్ధి అయినదికాదు. అందుకని చదువుమాని కొన్నాళ్లు ఇంటిదగ్గర ఊరికే కూర్చుని కాలయాపనచేసినాను. అలా ఊరికే కూర్చోవడము నాకే బాగాలేకపోయినది. అందుచేతను ఉద్యోగప్రయత్నము చేసినాను. అధికారిఅన్న అడ్డమైనవాళ్లచుట్టూ తిరిగితిరిగి ప్రాణముపిసిగి ఆ ప్రయత్నము మానుకొన్నాను.

ఇలాకొన్నాళ్లు గడచినతరువాత పోలీసు ఇన్స్పెక్టరీకి ప్రయత్నము చెయ్యవలెనని బుద్ధిపుట్టినది. ఆ ప్రయత్నము చెయ్యగానే, వినుకటివలెగాక, నా ప్రయత్నము సఫలమైనది. సెలెక్షను దొరకినది.

నలుగురితోపాటూ ట్రయినింగుఅయి ఉద్యోగములో ప్రవేశించినాను. చాలా న్యాయముగా ఉండవలెననీ, కష్టపడి పనిచేయవలెననీ, వృత్తిగౌరవము కాపాడవలెననీ మహదాశయములతో ఉద్యోగము ప్రారంభించినాను. కొలదికాలములో చాలామంచివాడిననీ, న్యాయబుద్ధిననీ, దురుసైనవాడిననీ పేరుపొందినాను.

ఉద్యోగములో ప్రవేశించిన కొద్దిరోజులకే నా భార్య కాపురమునకు వచ్చినది. ఆవిడకూడా చాలా చక్కని మనిషి. మేమిద్దరమూ చిలకాగోరువంకలవలె ఉండేవాళ్లము. చుట్టుపక్కలవాళ్లు మా అనుకూల దాంపత్యము చూచి ఎంతో సంతోషించేవాళ్లు. నా భార్యకు నామీద ఉన్న ప్రేమ తలచుకుంటే నాకే ఆశ్చర్యముగానూ ఒకప్పుడు భయముగానూ ఉండేది. నాలుగు సంవత్సరములపాటు ఒక్కక్షణముకూడా నన్ను విడిచి ఉండలేదు. నేను దగ్గరలేకపోతే పుట్టింటికికూడా వెళ్లేది కాదు. ఆనాలుగు సంవత్సరాలూ అన్యోన్యముగా, మానవాతీతమూ అయిన సౌఖ్యమును అనుభవించినాము.

సంతోషము ఎప్పుడూ దుఃఖముతో మిళితము కాకుండా ఉండదు కాబోలు. ఒకరెరుగని సంతోషములో ఉండగా మా అమ్మాయి నాలుగురోజుల జ్వరము వచ్చి స్వర్గస్థురాలైనది. నిర్మలమైన మా ఆనందసరస్సులో ఒకపెద్దరాయి పడినది. అలలు బయలుదేరినవి. మా అమ్మాయిపోయిన విచారములో ఉండి సెలవుతీసుకుని ఉండగా, సెలవు ముగియగానే మన్యమునకు మార్చినామనీ, ఒక్కసంవత్సరము అక్కడ పనిచేయవలసినదనీ ఆర్డరు వచ్చినది. దానితో మేమిద్దరమూ మరీ బెంగపెట్టుకున్నాము.

ఆ మన్యప్రాంతములకు నా భార్యనుకూడా ఎట్లా తీసుకువెళ్లను. అది సాధ్యముకాదు. అందుకని ఆమెను

పుట్టింట విడిచి వెళ్లవలెను. ఒక్కసంవత్సరము ఆమెను విడిచి ఉండడము ఎట్లాగు. నామాట ఎలాఉన్నా అందుకు నాభార్య ఒప్పుకోలేదు. సుతరామూ పుట్టింటికి వెళ్లనన్నది. తనూ నాతో వస్తానన్నది. లేకపోతే నన్ను ఉద్యోగము మానుకోమన్నది. ఉద్యోగము మానుకోవడము ఎట్లాగు? పనియందు నాకు ఉత్సాహము కలిగినది. మంచిపేరుకూడా వచ్చినది. ఏదో ఒక ఏడాది పాటు శ్రమపడితే తిరిగి మన్యము విడిచి వచ్చేసరికి ప్రమోషనుకూడా అవుతుంది. ఇదంతా నాభార్యకు బోధపరచి చెప్పినాను. తుదకు ఏలాగైతేనేమి సమాధానపరచి పుట్టింట దిగపెట్టినాను. కాని మాకిద్దరకూ కూడా మనసులో ఒక చెప్పరాని భయమూ బెంగా బయలుదేరినది. ఈజన్మములో నింక ఇద్దరమూ కలుసుకోమేమో అనుకున్నాము. ఏదో గొప్పకష్టము రానున్నదనే భ్రాంతిమట్టుకు మాకు బాగాతోచింది. ఆబెంగతోటే ఒకరోజున బయలుదేరి నాఉద్యోగము ఊరు చేరుకున్నాను.

3

ఆఅరణ్యముల సౌందర్యము వర్ణించడానికి నాపాటివానికి శక్యముకాదు. ప్రస్తుతము అవసరమూ లేదు. కాని ఒక్కమాటమట్టుకు చెప్పక తప్పదు. అక్కడి ప్రకృతిసౌభాగ్యమును చూచి ముగ్ధుడనైపోయాను. ఆఆనందములో నాబెంగను కొంత మరచిపోయినాను. ఇటువంటిచోట నాకు ఏమి అపాయము వస్తుంది అనుకున్నాను. నాలో అణగిఉన్న సౌందర్యకాంక్ష, కవిత్వము, ప్రకృతి యందలి ప్రేమ, భావనాశక్తి, విశ్వప్రేమ, అన్నీ ఒక్కసారి బయటపడ్డవి. నన్నక్కడకు మార్చినందుకు నా పైఅధికారులకు వందనము అర్పించాను.

నేను ఒక్కడినీ స్టేషనులోనే ఎప్పుడూ కాలక్షేపము చేస్తూఉండేవాడిని. మా స్టేషనుకు దగ్గరలోనే ఓవర్సీయరుఆఫీసు ఉండేది. ఆ ఆఫీసుకు దగ్గరలోనే ఓవర్సీయరు, దాక్షిణాత్యుడు, తనభార్యతో కాపురముండేవాడు. నే నక్కడకు వెళ్లిన కొద్దిరోజులలోనే మా ఇద్దరికీ స్నేహము కలిసినది. తరుచు నేను వారింటికి వెళ్లడమో లేక ఆయన నాబసకు రావడమో జరుగుతూ ఉండేది.

ఇలాగు ఏబెంగా లేకుండా సుమారు ఎనిమిది మాసములు గడచినవి. ఇంకను తిరుగ ఇంటికివెళ్లేరోజులు సమీపిస్తున్నవిగదా అని సంతోషిస్తూ ఉండేవాడిని. కొత్తగా వచ్చినప్పుడున్న బెంగ నిర్హేతుకము గదా అని నాలో నేనే నవ్వుకుంటూ ఉండేవాడిని.

నేను ప్రతిరోజూ రెండుపూటలూ నాగుర్రము మీద షికారువెడుతూ ఉండేవాడిని. మామూలు ప్రకారము ఒకరోజు మధ్యాహ్నము మూడుగంటలకే బయలుదేరి షికారువెళ్లినాను. ఆరోజు మామూలుకంటె చాలా దూరము వెళ్లినాను. ఆ అడవికి అదివరకు నే నెప్పుడూ వెళ్లలేదు. నే నిదివరకు చూచిన అన్ని అడవులకంటే కూడా చాలా అందముగా ఉన్నది. గుర్రమును అక్కడ ఒకచెట్టుకు కట్టివేసి నే నొకరాతిమీద కూర్చుని ఆ సౌందర్యమును చూచి ఆనందిస్తున్నాను. ఆలాగే నాకు తెలియకుండానే సూర్యాస్తమయము కావచ్చినది. నేను కూర్చున్నచోటుకు దగ్గరగానే ఒకపెద్దచెరువు ఉన్నది. కొన్ని లేళ్లు వచ్చి నన్నుచూచి సందేహించి నేను నిశ్చలముగా కూర్చొనుటవల్ల భయమువదలి నీళ్లుతాగి చక్కాపోయినాయి. చెట్లలో పక్షులుచేసే రొదతో చెవులు గింగురుమని పోతున్నాయి. కొంచెము దూరములో ఒక నెమళ్లగుంపు పరుగెత్తుకపోతోంది.

సూర్యుడు అస్తమించబోతున్నాడు. చెరువుకు నీళ్ల అడుగున ఎర్రని డాకురేకు పరచినట్లుగా ఉన్నది. మధ్యమధ్య చెట్లనీడపడి చాలా చక్కగా ఉన్నది. ఆచెరువుకేసి తదేకదీక్షగా చూస్తూఉండగా దూరాన్న ఒక పెద్దపులి నెమ్మదిగా ఒకచెట్టుచాటునుంచివచ్చి నీళ్లు తాగుతోంది. దాన్ని చంపుదామా అని పక్కనున్న తుపాకీపైకి చెయ్యి పోయింది. కాని ఆ సమయములో అంతఘోరకృత్యము చెయ్యబుద్ధి అయిందికాదు. చెయ్యి తుపాకీమీదనుంచి తీసివేశాను. పెద్దపులి, దానిదారిని అది పోయింది. నే నింక వెడదామని లేవబోతున్నాను. నావెనుకనుంచి కిలకిల నవ్వు వినపడ్డది. లేచి వెనక్కు తిరిగి చూచాను. నావెనుక ఒకచెట్టుకు విలాసముగా చేర్లపడి సుమారు పద్దెనిమిది సంవత్సరముల

లోయకన్న ఒకతె అలాంతాడి ద్రుతపూగా నవ్వుతూ నిలబడ్డది. నాకు ఆశ్చర్యము వేసింది.

సుమారు ఆయిదడుగులున్న ఉన్నత, మెరుగులాను సచాయ శరీరము, దట్టముగా తుమ్మెదరెక్కలవలె నల్లగానున్న శిరోజములు, సోగలై, విశాలములైన కన్నులు, తీరిదిద్దినట్లు కనుబొమలు, కోసినట్లు ముక్కు, ముద్దులొలికేటట్టి పెదవులు, [illegible] ప్రతిమానములైన వక్షస్థలము, చూచి నిశ్చేష్టుడనై పోయాను. ఏమీ అనడానికి తోచలేదు. పోనాముంటే కాళ్లు అక్కడనే పాతుకుపోయినట్లు కదలలేదు. దృష్టి ఆమె ముఖముమీదనుండి మరల్చుకుందామంటేకూడా నాకు సాధ్యము కాలేదు. ఒక చిన్న మబ్బుతునక వెలుగు చుట్టపెట్టుకుంది. అంతకంటె వింతైనది మరొకటి ఏదీ లేదు. నాకక్కడ ముందో నాడికి చాలా [illegible]. కాని కదలిపోలేకపోయాను. నే నలేకమంది లోయకన్నలను చూశాను. వాళ్లలో ఎవ్వరికీ మళ్లీ కన్నెత్తికూడ చూడబుద్ధిపుట్టలేదు. గ్రామములలోనూ [illegible] ఆనేకమంది చక్కని స్త్రీలను చూచినాను. ఈమె ముందువాళ్లంతా చంద్రుని ముందు నక్షత్రములవలె కనపడుతున్నారు. నాకు సలా [illegible] అట్టి [illegible]. [illegible] చాలా చక్కనిదంటే అంటే నేను ఎప్పుడూ నవ్వుతూ [illegible]. కాని ఈపిల్ల [illegible] ఉన్న [illegible] పెద్దతనము, పట్టులోని మెరుపూ చూచి నా అభిప్రాయము తప్పని తెలుసుకున్నాను. ఈ పిల్ల నా మనసును కలతపెట్టినట్లు ఎంతచక్కని స్త్రీ కూడా ఇదివర ఎప్పుడూ నన్ను కలతపెట్టలేదు. ఆపిల్లకేసి అలాగే పరిచిమిడమలు [illegible], అరుపుగున్న [illegible], [illegible], చూస్తూ నిలబడ్డాను. ఆ ఆశ్చర్యముతోనూ [illegible] చూస్తున్న కళ్లతో, [illegible] ఆనందముతో నాకేసి చూస్తూ ఓ [illegible] నిలబడ్డది. అంతలోకే [illegible] నామనస్సును [illegible] [illegible] తిరిగి [illegible] నావైపు చేసుకున్నాను. నేను [illegible] వచ్చింది అప్పుడు.

౪

అప్పుడు నామనస్సు మనస్సులో లేదు. ఏపని చేస్తామన్నా ఏదీ తోచేదికాదు. ఆపిల్లనవ్వు నా చెవులలో మారుమ్రోగుతూ ఉండేది. ఆమె ముఖము నాకళ్ల ముందు నాట్యమాడుతూ ఉండేది. అప్పుడు అన్నము సయించలేదు. ఆరాత్రి నిదురపట్టలేదు. స్వప్నమైనా నామానసాకాశమున కల్లని [illegible] [illegible]. ఈప్పుడు నాలోచేయములు [illegible] ఒక్కసారి మనసులో [illegible].

మరునాడు ఉదయాన్నే లేచి చూడాలని [illegible] [illegible] బయలుదేరినాను. అనుకోకుండానే [illegible], నిన్న వెళ్లినచోటికే వెళ్లినాను. [illegible] పెట్టుకుని ఉన్నట్టుగా ఆలోచించి అక్కడనే [illegible] నవ్వుతూ నిలబడ్డది. ఆపిల్ల నన్ను చూచినతోనే ఒకవిధమైన సంతోషమూ భయమూ కలిగినాయి.

[illegible] కట్టేటే ఒక [illegible] చూస్తున్నాను. ఆపిల్ల మెరుపు నన్ను [illegible]. 'ఏమండీ [illegible], నిన్నను పారిపోయినారేమి! నన్ను చూస్తే భయముకలిగినదా! పోలేకుండా [illegible] భయపడ్డారేమి!' అంటూ ఆపిల్ల నా దగ్గర అన్నది.

నాకు [illegible] [illegible] నా ముఖము ఎఱ్ఱబడ్డది. 'నిన్ను చూచి నేను భయపడ [illegible]' అన్నాను.

'లేకపోతే ఎందుకలా పారిపోయినారు నిన్న' అన్నది.

'నేను పారిపోలేదు. [illegible] అని వెళ్లిపోయినాను' అన్నాను.

'[illegible] అయితే పరవాలేదు [illegible] నేను దగ్గరకు రావచ్చునా' అని [illegible] [illegible] వచ్చి నాప్రాంతమునదగ్గర కూర్చున్నది. ఒక్క [illegible] ఏమీ మాట్లాడకుండా [illegible] [illegible] కూర్చున్నది. నేనూ ఆపిల్ల ముఖము [illegible] దృష్టినిలిపినాను. నామనస్సు ఎక్కడికో [illegible] పోయినది. ఏవేవో ఆలోచనలు బయలుదేరినాయి.

'ఇంతకాలము ఊరుకున్నారేమి, ఇక్కడకు రాకుండాను' అన్నది ఆఖరికి ఆపిల్ల. నేను ఉలిక్కిపడ్డాను. గగనసంచారముచేస్తున్న నా ఊహాలను వెనక్కిమళ్లించి, 'ఇంతకాలము ఏమిటి, ఎంతకాలము' అన్నాను.

'ఎరుగరా! మీరిక్కడకు వచ్చి ఏడెనిమిది మాసములైనదే. అప్పటినుంచీ నేను మీకోసము ఎదురుచూస్తున్నాను. ఒక్కసంవత్సరమునుంచి నాహృదయములో చెప్పశక్యముగాని ఆందోళన బయలుదేరినది. దానికి ఏవిధమైన శాంతిచేదామన్నా సాధ్యమైనదికాదు. నాకెప్పుడూ నిద్రపట్టేదికాదు. తిండి తినబుద్ధి అయేదికాదు. ఎక్కడినుంచో ఏదోపిలుపు వినపడుతూఉండేది. దేనికోసమో నిరంతరమూ వెతుకుతూ ఉండేదాన్ని. ఎప్పుడూ ఈఅడవులలో ఈచెట్లమధ్య తిరుగుతూ ఉండేదాన్ని. మావాడే ఒకడు తన్ను పెళ్లిచేసికోమని చాలా తొందరపెట్టినాడు. నాకెంతమాత్రమూ ఇష్టములేకపోయినది. మీరు వస్తారని నాకు తెలుసును. ఏడెనిమిదిమాసములనుంచి హృదయవేదన కొంచెము తగ్గినది. అప్పుడు మీరు సమీపములో ఉన్నారని తెలుసుకున్నాను. అప్పటినుంచి ఇంకా రాలేదని కనిపెట్టుకుని ఉన్నాను. ఆఖరికి నిన్న మిమ్ములను చూడగానే పట్టరానిసంతోషము వచ్చినది. మండువేసంగిలో మలమల మాడిపోయిన భూమిపైన తొలకరివర్షము పడితే ఉన్నట్లుగా ఉన్నది నామనసుకు అప్పుడు. ఇంతకాలమునుంచీ నేను ఎదురు చూస్తున్నది మీకోసమేనని తెలుసుకున్నాను. నేనిక్కడ కనిపెట్టుకున్నానని మీకెప్పుడూ తోచలేదూ? అయితే మీ నాగరికులు అటువంటి సూచనలు తెలుసుకోలేరేమో. మాఆటవికులసంగతి వేరు. ప్రతిగాలిలోనూ మా శోకవార్త ఉంటుంది. ప్రతిపక్షీ కిలకిలలోనూ మా శోకపాట వినిపిస్తుంది. ప్రకృతిలో ప్రతి ఒక్కధ్వనికీ మాహృదయము ప్రతిధ్వనిస్తూ ఉంటుంది. మీలో అలాకాదేమో!' అని ఊరుకున్నది.

నేను ఏమిచెప్పడమునకూ తోచినదికాదు. అమాయకురాలైన ఆపిల్లమాటలు విని, జ్యోతులవలె ప్రకాశిస్తున్న ఆమెకన్నులు చూస్తూ, ప్రేమపూరితము, అగాధము అయిన ఆమెహృదయమును తలచుకుంటే నాకే భయమువేసినది. ఏమీ అనలేకపోయినాను. అనిర్వచనీయమైన కరుణారసము బయలుదేరి నన్ను ముంచెత్తినది. నా చెయ్యి ఆమెవైపుకు జాపినాను. ఆమె నాకరగ్రహణముచేసి, నాదగ్గరగా జరిగి నా కాళ్లపైన తలపెట్టి ఆనించి, కన్నీటితో నాపాదములను తడిపింది.

అలాగే కదలకుండా సూర్యుడు నెత్తిపైకి వచ్చేవరకూ నోరులేనిపశువులవలె కూర్చున్నాము. నన్నుగురించి ఆమె ఏమీ అడుగలేదు. నేనేమీ చెప్పలేదు. లేచి 'నేను వెడుతాను' అన్నాను. 'సరేను' అన్నది. మళ్లీ ఎప్పుడు వస్తావని అడుగలేదు. ఎవరిదారిని వారు వెళ్లినాము.

ఆసాయంకాలము మళ్లీ అక్కడనే కలుసుకున్నాము. మా ఉభయులమైత్రీ ఎట్లు అభివృద్ధి పొందినదీ ఇప్పుడు నేను చెప్పలేను. అదంతా తలుచుకుంటే నాకు చాలాబాధగా ఉన్నది. అందుచేత నన్ను క్షమించండి. కాని ఒక్కసంగతి: ఆ అమ్మాయి ఆరోజులలో అన్నమాటలూ, చేసినచేష్టలూ, చూచినచూపులూ జన్మజన్మాంతరములకూ మరుపురావు. ఆహర్నిశాదులు దుస్స్వప్నములవలె ఎప్పుడూ నాకళ్లకు కట్టినట్లుండి యమబాధ పెడుతున్నాయి. అన్నివిధములా నరకము అనుభవిస్తున్నాను.

కొన్నిరోజులలా సుఖస్వప్నమువలె గడచిపోయినాయి. ఒకరోజు రాత్రి భోజనముచేసి పండువెన్నెలలో కుర్చీవేసుకుని కూర్చున్నాను. ఊహాప్రపంచములో సంచరిస్తూ పరధ్యానముగా కూర్చున్నాను. సుమారు రెండు ఝాములరాత్రి అవుతుంది. ప్రపంచమంతా నిశ్శబ్దముగా ఉన్నది. దూరాన్ని ఎక్కడో పులి అరుపు వినపడ్డది. ఎక్కడనో ఒకకీచురాయి శబ్దము చేస్తూఉన్నది. నాకు కొంచెము దూరములో నానౌకరు గుర్రుపట్టి నిద్రపోతున్నాడు. హఠాత్తుగా నావెనుకనుంచి ఎవరో వచ్చి నాకళ్లు మూశారు. ఉలిక్కిపడి చేతులుపట్టిచూ[illegible]బోయపిల్ల అని తెలుసుకున్నాను. నెమ్మదిగా నవ్వుతూ నాకుర్చీచేతిమీద కూర్చున్నది. ప్రతిరోజూ తను అక్కడనే నిద్రపోతున్నాను అని చెప్పింది.

* * * * *

తెల్లవారకముందు లేచి వెళ్లిపోయింది.

౫

ఇలాగు మూడుమాసములు గడచినవి. నాకు ఇక్కడ ఉద్యోగము ఆఖరు కావస్తున్నది. ఇంకొక నెల దినములలో ఇంటికి పోవచ్చునుకదా అనుకున్నాను. ఈపిల్లతోటి, ఎలా చెప్పడము ఎలావదలించుకోడ, మనుకుంటూ ఆలోచిస్తూ, ఒకరోజు రాత్రి మావసారాలో పచారు చేస్తున్నాను. బయట గాఢాంధకారముగా ఉన్నది. అప్పటికి సుమారు పదకొండుగంట లవుతుంది. నావెనుక మెల్లగా వస్తున్న అడుగులచప్పుడు వినపడ్డది! నేను వెనక్కు తిరిగి చూచేటప్పటి కప్పుడే ఆవ్యక్తి నాదగ్గరకు వచ్చినది.

పరీక్షగా చూచేసరికి ఆమె నా స్నేహితుడైన ఓవర్సీరుభార్య. ఆరోజున ఆయన ఊళ్లో లేడని నాకు తెలుసును. ఎందుకు వచ్చినదా అనుకున్నాను. ఉత్తరక్షణములోనే నాసందేహము తీరినది. 'ఏమి, అలా చూస్తారు? ఇట్లా వచ్చినానని నాపైన కోపమా' అంటూ నెమ్మదిగా దగ్గరకు చేరింది.

నేను ఆవూరు వచ్చినప్పటినుంచీ ఆమె నాయెడల చూపిన ఆదరమువల్లా, భర్తచాటునుంచో లేక నేను ఒంటరిగా కనుపించినప్పుడో ఆమె చూపిన హావభావ విలాసాదులవల్లా ఆమె నన్ను వేరుచూపుతో చూస్తున్నదని తెలుసుకున్నాను. నాకు చిన్నప్పటినుంచీ ఇటువంటి అనుభవములు చాలా అయినవంటే మీరు అతిశయోక్తి అనుకుంటారేమోనని సందేహిస్తున్నాను. కాని ఈ ఒక్క-బోయకన్య విషయములోతప్ప నే నెక్కడా ఎవ్వరికీ లొంగలేదంటే మీరు నమ్మవలెను. అటువంటి అప్పుడు ఈమె-నాస్నేహితునిభార్య-ఇలా సాహసించడముతోనే నాకు చాలా ఆశ్చర్యము కలిగింది. ఆమె ననేకవిధాల మందలించి పంపవలెనని ప్రయత్నము చేసినాను. నేను వద్దన్న కొద్దీ ఆమెదగ్గరకు వచ్చి నన్ను ఆలింగనము చేసుకోబోయినది.

ఆసమయములో వికటమైన ఒక పెద్దనవ్వు నాకు వినపడ్డది. దానితో ఆమె హడలిపోయి మళ్లీతిరిగిచూడకుండా వాళ్లబసకు పోయింది. ఆనవ్వు ఎక్కడనుంచి వచ్చినదో నాకు తెలుసును. నేను నిశ్చలముగా నిలబడ్డాను. నిప్పులు కక్కుతున్న కళ్లతో పొంచియున్న పులి నెమ్మదిగా ఎరదగ్గరకు వచ్చినట్లు ఆబోయపిల్ల నాదగ్గరకు వచ్చి 'ఎవ రామనిషి' అన్నది. ఎవరైతే నీకెందుకు అన్నాను.

'నాకు కాకపోతే ఇంకెవరికి? ఎందుకు ఆవిడను కౌగిలించుకున్నావు' అంది.

'నేను కౌగిలించుకోలేదు. ఇంతకీ, నేను కౌగిలించుకుంటేమట్టుకు నువ్వెవరు అడగడానికి? నీకేమైనా బొందికట్టినానా' అన్నాను కోపముగాను.

దానితో కొంచెముతగ్గి 'నువ్వా ఇలాటివాడవేనా? నీవు వేరనుకున్నాను. నేనిది సహించలేను' అన్నది. 'మరి అయితే నేను వెళ్లినతరువాత ఏమిచేస్తావు' అన్నాను.

ఘంటున లేచి, 'ఏమిటి? వెళ్లిపోతావా? నన్ను విడిచిపెట్టి వెళ్లిపోతావా? నాగతేమిటి? నువ్వు మామూలుమనిషివి కావనుకున్నాను. అందరిలాటివాడవే నీవూను. దొరకినవరకూ పుచ్చుకోడమూ, ప్రతిఫలము కోరినప్పుడు మాట్లాడకపోవడమూను చెరకును రస మున్నంతవరకు పీల్చి పిప్పిచేయడమూను, పారవేసి పోవడమూను. నన్నింతమోసము చేస్తావనుకోలేదు.' అని విలపించడము ప్రారంభించింది.

నాకు బాగా కోపము వచ్చింది. 'ఏమిటి ఈ అల్లరంతాను? వెళ్లిపోక ఇక్కడ నీకు పాదసేవ చేస్తూ కూర్చుంటా ననుకున్నావా ఏమిటి? నాకేమీ ఇల్లా వాకలీ, పెళ్లామూ లేదనుకున్నావా' అన్నాను.

'ఏమిటి? నీకు భార్యకూడా ఉన్నదా? అయితే వెళ్లడము నిశ్చయమే. అయ్యో, నాతోటి మొదటనే ఎందుకు చెప్పలేదు. నీచక్కనిముఖము చూచి నీ హృదయముకూడా అంత శుభ్రమైన దనుకున్నాను' అని ఇంకా ఏమేమో నన్ను నిందిస్తూ నాపాదముల దగ్గరపడి చాలాసేపు ఏడిచింది.

నేనేమిచేయను? నాకు మనస్సులో చాలా కష్టముగానే ఉన్నది. నేను ఆపిల్లను మోసముచేయవలెననుకోలేదు. కాని నాసంగతి చెప్పవలసినదే మొదట.

అది నాతప్పే. అప్పుడు నేను నేనుగా లేను. నాకు ఏమీ స్వతంత్రము లేకపోయింది. మహాప్రవాహములో కొట్టుకుపోతున్న నావలాగ అశక్తుడనై ఊరుకున్నాను. శ్రుతిమించిన తరువాత, తప్పుకోడ మెలాగోనే అహర్నిశా దులు ఆలోచిస్తున్నాను.

ఇప్పు డీపిల్లను ఎలా ఊరుకోపెట్టడానికి తోచ లేదు. మాట్లాడకుండా అలాగే నిలబడ్డాను. కొంతసేపు ఏడ్చిఏడ్చి, తునకు లేచి నా రెండుచేతులూ పట్టుకుని, ‘అయితే నిజంగా వెడతావా’ అంది. ఆమెముఖము చూస్తే నాకూ కళ్లమ్మట నీళ్లువచ్చినాయి. ‘వెళ్లక ఏమి చెయ్యను. ఇంతకూ ఇంకొక నెలరోజులు పోయినపిమ్మట కదా’ అన్నాను.

కన్నుల నిప్పులు కురుస్తూ ఉరుమురిమినట్లు ‘అవును పాపము, ఇంకొక నెల ఇక్కడ ఉండాలి కాబోలు. తరువాత సుఖముగా భార్యకౌగిట్లో స్వర్గము అనుభ వించవచ్చును. నేనేమైతే నీకేమి. ఎక్కడినుంచో మా అడవులలోకి వచ్చావు. మా ఉద్యానవనాలలో దొర కని దివ్యకుసుమము ఒకటి కనపడితే అది కోసుకు న్నావు. కాస్సేపు ఆఘ్రాణము అనుభవించావు. ఇంకా అది నలగనేనా నలగకుండా, వాడనేనా వాడకుండా నేలమీద గిరవాటేసి పోతున్నావు. నీకేమి, ఇంకొక పువ్వు దొరుకుతుంది. నలిగిపోయేది వాడిపోయేదీ పువ్వుకాని నీవుకాదుకా. నువ్వెప్పుడూ మందహాసము చేస్తూ ఏమీ ఎరగనట్లు వాయువులాగ నీ ఇష్టము వచ్చినచోట సంచరించవచ్చును’ అని గర్భనిర్భేదముగా ఒకనవ్వు నవ్వింది.

ఒక్కక్షణము ఊరుకుని, ‘నువ్వు పాపము సుఖ పడదామని సంతోషిస్తున్నావేమో. నీకింక సుఖమన్న మాట లేకుండా చేస్తాను. నాకెలాగూ లేదు. నీవుమట్టు కెందుకు సుఖపడాలి? నిన్నిక్కడనుంచి సుఖంగా వెళ్ల నివ్వను. నాకు నువ్వు దక్కకపోయినాసరే కాని ఇత రుల కౌగిట్లో నిన్ను చూచి సహించలేను. ఆ ఆలోచన కూడా సహించ శక్యము కాదు. మాసంగతి నీకు తెలి యదు. మేమెంత ప్రేమించగలమో అంతకంతా అస హ్యించుకోగలము. అమృతము పుట్టినచోటనే విషము కూడా పుట్టింది. ఇంతగా నన్ను ప్రేమించిన మనిషి నా కపకారము చేస్తుందా అనుకుంటావేమో. అటువంటిభ్రమలు పెట్టుకోకు’ అని ఒక్కపరుగున చక్కాపోయింది.

నాకు ఎక్కడలేని భయమూ వేసింది. కాళ్లు వణకడ మారంభించినవి. అక్కడనే చదికిలపడి, తెల్ల వారువరకూ పొడిగుడ్లతో కూర్చున్నాను.

౬

ఇంక నాకథ ఆఖరు కావస్తున్నది, క్షమించండి, ఇంతసేపు మిమ్ములను కూర్చోపెట్టినందుకు, ఉదయాన్నే బయలుదేరి ఆపిల్లను కలుసుకుని కొంచెము సముదా యిద్దామని మామూలుచోటికి వెళ్లినాను. అక్కడ కన పడలేదు. తిన్నగా ఇంటికి వచ్చి భోజనముచేసి పడు కున్నాను. సాయంకాలముకూడా ఆపిల్ల కనపడలేదు. ‘ఏమి భగవంతుడా, ఇదేమి చేస్తుందా’ అనుభీతితో మళ్లీ భోజనంచేసి పడుకున్నాను. తెల్లవారుసరికి ఉప ద్రవమైన కలకొప్పితో లేచాను. కళ్లు తెరిచేసరికి నా శరీరము నాకే అసహ్యముగా కనుపించింది. అద్దము దగ్గరకువెళ్లి చూసుకున్నాను. మీ కిప్పుడు కనుపడుస్థితిలో నాశరీరము నాకు కనుపించింది. ఆకాశము విరిగి నెత్తిని పడ్డట్టయినది. స్పృహతప్పి పడిపోయినాను. కొంతసే పటికి తెలివి వచ్చింది. కర్ణకఠోరమైననవ్వు దూరాన వినపడ్డది. ఆమనిషిని చంపుదామని తుపాకితీసుకుని పరు గెత్తాను. ఎక్కడా దొరకలేదు. ఇంక చేయవలసిన దేమున్నది? ఒక్కవిసవుగాలి వచ్చి ఫలోన్ముఖమైన చెట్టును మాడ్చేసింది.

తక్షణం ఉద్యోగానికి రాజీనామా ఇచ్చి రెండవ కంట పడకుండా మాఅత్తవారింటికి చేరుకున్నాను. ఎవ్వరూ నన్ను ఆనవాలు పట్టలేక పోయారు. మా మామగారితో జరిగినదంతా చెప్పాను. నిశ్చేష్టుడై విన్నాడు. చాలాసేపు విచారించాడు. నాఆస్తి నా భార్యపేర వ్రాయించాడు. నన్ను ఎక్కడికేనా వెళ్లి మందు పుచ్చుకోమన్నాడు.

‘నే నీస్థితిలో ఎక్కడికి వెడతాను? మా అమ్మ కూడా లేదాయెను. ఇక్కడనే ఉండి మందు పుచ్చు కుంటా’ నన్నాను.

'పిల్లలున్న ఇల్లు; ఇక్కడెలా వీలవుతుంది. నీ శరీరము పరుసచూస్తే కుష్ఠువ్యాధిలా ఉన్నది. ఇక్కడ అట్టే వీలుగా ఉండద'న్నాడు.

'అయితే నాభార్యను పంపండి. మేము వేరే ఉంటాము' అన్నాను.

'అమాయకుడులా ఉన్నావు. అదిమట్టుకు ఒక్క స్త్రీ ఉండి నీకు ఏమిసంరక్షణ చెయ్యగలదు. ఇది ఘోరమైన అంటువ్యాధి అన్నసంగతి నీకుమట్టుకు తెలియదా. దాన్ని ఎందుకు బాధపెడతావు. పైగా ఈ అల్లరంతా నలుగురునోళ్లా పడటము ఎందుకు. ఎక్కడికో వెళ్లి చదివప్పుడూ కాకుండా మందుపుచ్చుకురా' అన్నాడు.

నాభార్యను పిలిచి 'నీఅభిప్రాయమేమి' టన్నాను. మాట్లాడకుండా ఏడుస్తూ నిలబడ్డది. కొంతసేపటికి 'ఏ రామచంద్రపురం ఆసుపత్రిలోనో మందు పుచ్చుకుంటే వీలుపడదా' అంది.

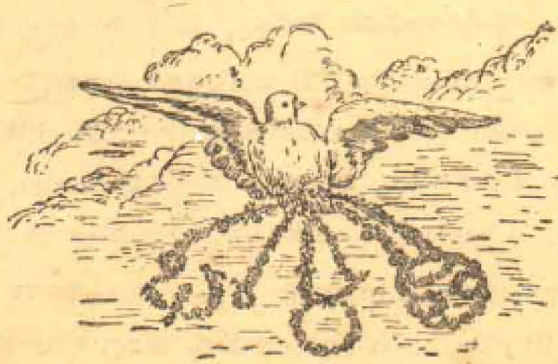
నేనింక మారుమాటాడకుండా వచ్చాను. ఒకరిద్దరు వైద్యుల నడుగుతే ఇదేవ్యాధో అసలు తెలుసుకోలేక పోయారు. పైకి ఇలాఉన్నా లోపల మామూలుగా బలముగానే ఉన్నది. చేసేది ఏమీలేక ఇంటికి తిరిగి వెళ్లడము ఇష్టము లేక క్షేత్రాటన ఆరంభించాను. ఈ ఒక్కపొట్టకు తిండికొరకడమే కష్టముగా ఉన్నది. ఏమిచెయ్యను? నే చేసుకున్న పాపము, జన్మాంతర సంబంధమైన ఉండవలెను. ఎంతెంతమందో ఎన్నో ఘోరకృత్యములుచేసి సుఖంగా ఉంటారే. నాఖర్మముమట్టుకు ఇల ఎందుకు కాలవలెను?"

౨

చాలాసేపు ఆభిక్షువు అలా విచారిస్తూ కూరున్నాడు. నాకూ జాలివేసి నేనూ కాస్సేపు విచారించాన 'అయ్యా, విచారించకండి. నిప్పుతో చెలగాటా లా టప్పుడు ఒక్కొక్కప్పుడు ఒళ్లుకాలడము సహజమేన కాని మీరు అధైర్యపడకండి. ఇటువంటి భయంకమైన వనస్పతులు ఉన్నవని విన్నాను. మీరు చెప్పిన దానికి దృష్టాంతరముగా ఉన్నది. దీనికి విరుగుడుకూడ ఉన్నదని వైద్యులు చెపుతారు. ఎంతత్వరలో వచ్చినది అంతత్వరలోనూ మళ్లీ నివారణ అవుతుంది. కాబ మీరు మళ్లీ ఒక్కసారి మన్యము వెళ్లి ఏకోయవాళ్ల సేవా ఆశ్రయిస్తే లాభిస్తుం'దని సలహా ఇచ్చాను.

ఆమాటలు విని బ్రహ్మానందభరితుడై నాకు న స్కారముచేసి, నేనిచ్చిన రూపాయి తీసుకుని వాళ్ల అప్పుడే కుదిరినట్లుగానే సంతోషించి వెళ్లిపోయాడు.

మంచుతెర తొలగిపోయింది. సూర్యుడు చక్క గా ఉదయించాడు. రైలుస్టేషనుదగ్గర మళ్లీ రైలు గంటకొట్టారు. ఈరైలైనా తప్పకూడదని నెమ్మది స్టేషనుకు వెళ్లాను.

శరత్తు: ఝంఝ

(చాటువులు)

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు గారు

ఆకృతిలేక భూతబహిరంతరపూర్ణ నిజప్రకాశతన్
స్వీకృత దుష్టశిష్టజన శిక్షణరక్షణ కార్యభారుఁడై
లోకులకుం గనంబడక లోకములేలు దయాపయోధి, సు
శ్లోకుని, భక్తపాపభయశోకహరుం, బరమేశుఁ గొల్చెదన్.

సీ. సర్వోన్నతంబైన శ్యామలాకాశప్రదేశంబు నా దేవ దేవుమూర్ధ
మర్ధరాత్రమున గాఢాంధకారంబులో వెలుఁగుజ్యోతులు నాదువిభునికనులు
పదునాఱుకళలతోఁ బండువెన్నెలగాయు చందురుమామ నాసామిమోము
హాలపద్మముఖ్యరేఖాంకితంబైన విశ్వంభర నామహాప్రభుపదములు
చేతనాచేతన పదార్థజాత పూర్ణ-మైనరోదోంతరంబు నాయధిపునుదర
మనుచు నాయాత్మ మనసున కందరాని-నీకుఁ గల్పించి రూపు ధ్యానించు నాథ!

ఉ. సృష్టి ప్రకాశహీనమయి వృష్టిదినంబుల నిద్రవోవు; వి
స్పష్టముగా వికాసమున శారదవేళను గానవచ్చు; నీ
దృష్టినొ, విశ్వరూపుఁడగు శ్రీహరి నాల్గునెలల్ శయించి ని
శ్చేష్టతఁ, గార్తికంబునను జెందుఁ బ్రబోధ మటండ్రు పండితుల్.

ఉ. వేయిఫణాలపై మణులు వెల్గెడు పయ్యరదూదిపాన్పుపై
హాయిగ జాయ కౌఁగిటఁ బయోంబుధిఁ గూరుకు లోకసౌఖ్య సం
ధాయకు మేలుకొల్పెడు విధంబునఁ బేల్తురవాయులుం, దపా
కాయలు, నాటులున్ మొదలుగల్గిన వాద్యయుజాంతయామినిన్.

చ. పడగల మీఁదిరత్నముల భాతిని భాసిలు దీపపంక్తు లె
ల్లెడ; బుసుబుస్సుమంచు ధ్వనియించును జువ్వ; లమానరేయి, న
ల్గడలు నిజప్రకాశమునఁ గప్పను దెల్లమతాబు; లిన్నియున్
నిడుపనిసెజ్జఁ బాల్కడలి నీరజనాభుఁడు లేచుసూచనల్.

...న్న ప్రజలకు స్వాతంత్ర్య శకలములు ...కారణము లగునట్టులు సంయోగకార...లు గాజాలవు సంస్థానములు బ్రిటీషు ...లు ప్రతిఘటించుచున్నవి. హిందు ... మహమ్మదీయులు ప్రతిఘటించుచు...రు. బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణేతరులు ...తిఘటించుచున్నారు. కాపులు, కమ్మలు, వెలమలు, కలాలీలు మొదలగుజాతు లన్యోన్య ప్రతిఘటనమునకు బూనుకొనుచున్నవి. వివిధ సంఘములకు, పక్షములకు దేశప్రయోజనములు లుప్తములై స్వప్రయోజనములు విపరీతాకృతిని దాల్చుచున్నవి. భారత జాతీయ లక్ష్యము మానవధర్మ లక్ష్యము సంకుచితమై ...ఘిక లక్ష్యము విపరీతాకృతిని దాల్చు...న్నది.

హిందూ మహాసభ, మహమ్మదీయ మహా సభ, బ్రాహ్మణేతర మహా సభ, బ్రాహ్మణ మహాసభ, వైశ్య మహా సభ, కమ్మమహా సభ, కాపుమహాసభ, ఆదిమాంధ్రమహాసభ మొదలగుసభలు జాతీయ లక్ష్యమును సంకుచితము చేయుచున్న విధమును పత్రికలయందును, సభావేదికలయందును, సంభాషణలయందును ప్రబలుచున్న వాక్క...లహములు విశదము చేయుచున్నవి. శాసనసభాబహిష్కార పక్షావలంబకులకును, స్వరా...క్షావలంబకులకును, యథోచితసహకార పక్షావలంబకులకును నడచుచున్న వాగ్వివాదములు జాతీయలక్ష్యము దేశభక్తి యందు లగ్నము గాక పక్షాభిమానము నందు లగ్నమైనవిధమును విశదము చేయుచున్నవి. గ్రామ సీమలందును, పట్టణములందును కులకక్షలు, పక్షములు ప్రబలి సంక్షోభమును కలుగజేయుచున్నవి. నాయకుల యందును, అనుచరుల యందును, పక్షముల యందును, సంఘములయందును, ప్రాంతముల యందును స్వార్థము ప్రబలుచు దేశహితమంతర్ధానమగుచున్నది. దేశారాధన లక్ష్యమునందు పంతులు అయ్యంగార్లకును, కాంగ్రెసు స్వరాజ్య పక్షములకును, బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరసంఘములకును, హిందూమహమ్మదీయ పక్షములకును, ఆంధ్రతమిళ ప్రాంతములకును భేదాభిప్రాయము లుండజాలవు. భేదాభిప్రాయములకు నిరర్థకమైన స్వప్రయోజన స్వాభిమాన పరాయణత్వము మూలముగ నున్నది.

అధిక సంఖ్యాకులైన బ్రాహ్మణేతరులు కాంగ్రెసునందుచేరి కాంగ్రెసు లక్ష్యమునుసమర్థించుట ప్రయోజనకరముగాని కాంగ్రెసును సంశయ భావముతో జూచుట ప్రయోజనకరము గాదు. జస్టిసుమంత్రివర్గము నామోదించిన గోషెను ప్రభువును సత్పురుషునిగను, స్వతంత్ర పక్ష మంత్రివర్గము నామోదించిన గోషెనుప్రభువును దుర్మార్గునిగను నిర్ణయించుట బ్రాహ్మణేతరపక్షము నావహించిన సంకుచిత లక్ష్యమునకు నిదర్శనము గ...నున్నది. దేశమునందు కాంగ్రెసు ప్రతిభ క్షీణించుటకును స్వార్థపరత్వలక్ష్యమె మూల...కారణముగ నున్నది. యూనియనుతాలూకా... జిల్లాబోర్డులందు కక్షలు, పక్షములు ప్రబలుచు... కాంగ్రెసులక్ష్యము సన్నగిలుచున్నది. శాసన... సభలు వాదప్రతివాదములకు మహారంగము...

లుగ పరిణమించినవి. అసహాయోద్యమము మాటలందువలె కార్యములందు గోచరము గాకున్నది. దాక్షిణ్యరాహిత్యము, సిద్ధాంతములందువలెను కార్యములందు ప్రత్యక్షము గాకున్నది. అసహనము, నిస్సహాయత్వము విద్వేషము సర్వత్ర ప్రత్యక్ష మగుచున్నవి. త్యాగ మంతర్ధానమై లాభము ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. నాయకులకును భేదాభిప్రాయములకును వంతములేకను ప్రజాహృదయమునందలసత్వమేర్పడినది. గాంధిమహాత్ముడు తెలిపినటులు నాయకులకును సాధకులకును సంశయము గనుబడుచున్నది. ఈవిషమావస్థ నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు బలము నొసంగుచు స్వరాజ్యాశయమునంతర్ధానము చేయుచున్నది. బర్కెన్ హెడు ప్రభువు రాయలుకమిషనువేసి చెప్పి భారతీయుల నాటలాడించు చున్నాడు. విచారణ సంఘమునందు సభ్యులుగ చేరుట కన్నిపక్షములవారును నంగలార్చుచున్నారు. ఎన్నికమిషనులు వచ్చిపోయిన తరువాత స్వరాజ్యము రాగలదో దేవున కెరుక. వర్తమానవిషమావస్థయందు రాయలుకమిషనునందెవరు నియమింపబడినను దేశమునకు గలుగగల ప్రయోజన మత్యల్పమని ప్రాజ్ఞులు నమ్ముచున్నారు. స్వరాజ్యసంపాదనమునకు గాంధి మహాత్ముడు నిర్ణయించిన నిర్మాణవిధానము శరణ్యమని దేశపరిస్థితులు విశదముచేయుచున్నవి. స్వరాజ్యము ప్రత్యక్షాచరణము లేక సాధ్యముగాదని దేశపరిస్థితులు విశదముచేయుచున్నవి. కేవలము వాదప్రతివాదములతో కాలయాపనము చేయుట దురదృష్టముగ నున్నది. ప్రత్యక్షాచరణము చీనాయందు పరి... విప్లవాకారమును దాల్చవలయునో ప... మునిర్ణయించిన శాంతిస్వరూపమును ... లయునో భారతీయుల సంకల్పబలము... నాధారపడియున్నది. జినబుద్ధశంకరరామ... జాదులకు నిలయమైన భరతవర్షమునం... శాంతిపరివర్తనము ధర్మసంస్థాపనమునకు దోడ్పడగలదని సజీవమైన మతప్రవృత్తి విశదము చేయుచున్నది. మహాత్యాగమును చేయుటకు మహానుభావులు సమర్థులు. మహాత్యాగమునందు మమకారాభిమానముల కవకాశము... గనుపడవు. సామాన్యులకు శాంతిపరివర్త... నకు సామాన్యసాధనము. ప్రయోజనక... శాంతిపరివర్తనమునకు సర్వజనులకు ఖద్దరు సాధనము సులభసాధ్యముగనున్నది. ప్రజలు త్యాగపరాయణులై ఖద్దరుకట్టనుబూని గాంధి మహాత్ముని వలెను శాంతిపరివర్తనము నారాధించి కామితార్థములను బడయుదురుగాక! భారతీయులందరును ఖద్దరునుధరించుటకుకట్టను బూనిన స్వరాజ్యము వెంటనే రాగలదు. గాంధి మహాత్ముడు బెంగుళూరునందు ఖద్దరుప్రదర్శన సందర్భమునందు చేసినధర్మోపదేశమును దేశసేవాపరాయణులందరును గ్రహించి ఖద్దరువ్యాపనమునకును, దేశసేవనమునకును, ప్ర... శాంతికిని దోడ్పడిస్వరాజ్యమును శాంతిమార్గమున సాధింతురు గాక!

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No.7, Thumbu Chetty Street, G.T., Madras

1927

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

... ...ెకీలు:—బుద్ధుడు; మైసూరు మహారాజావారు.

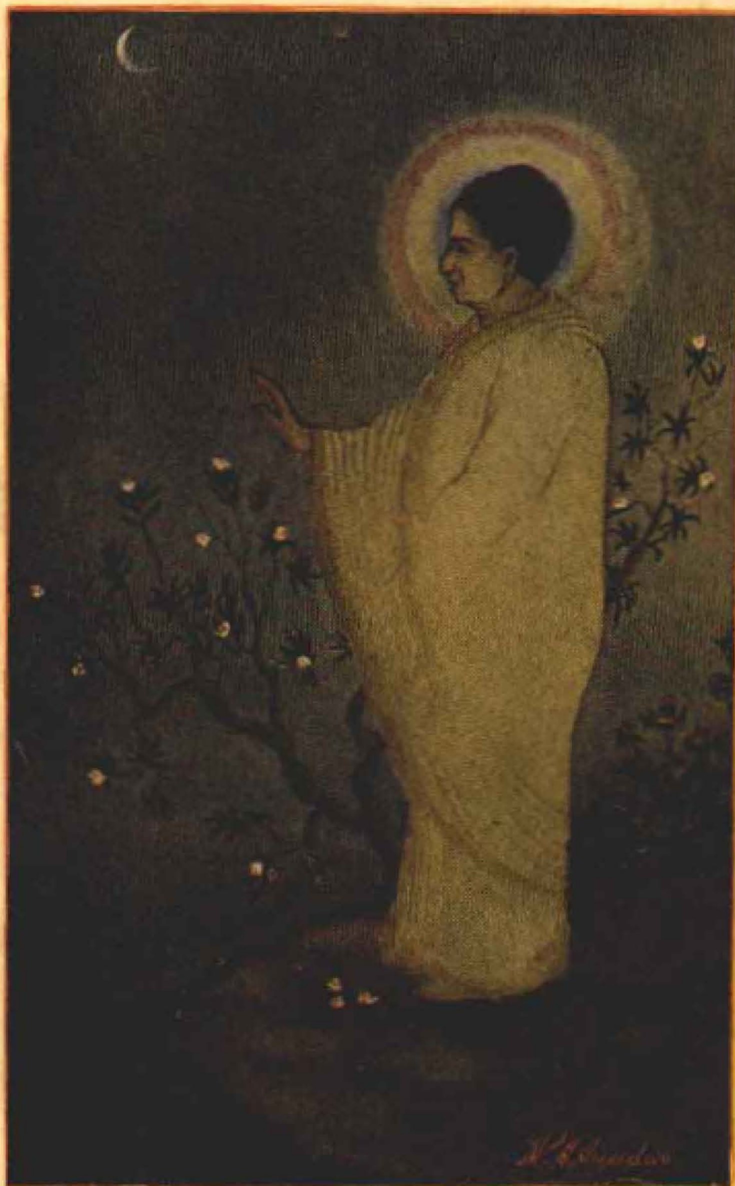
...ధారణ చిత్రములు:—ఆకిరిపల్లి దేవాలయచిత్రములు ౫; సూర్యగ్రహణచిత్ర
ద్విజేంద్రలాల్ రాయి; హొయిసల విష్ణువర్ధనమహారాజు.

సవరణ

...న భారతి ఆషాఢమాసపు సంచికలో శ్రీయుత మానిడిపూడి వేంకట
... దని ప్రకటించిన చిత్రము వారిది కాదని తెలుపుటకు చింతిలుచున్నాము.

* * * *

... పుట మొదటికాలము ... ... సంచికలో 'కుమారుడయ్యె' అనుచోట
... ...
సంపాదకుడు.

బుద్ధుడు

చిత్రకారుడు: డబ్ల్యు. ఆర్యరాముగారు.